

Matiyu

Matiyutä Juda ämawebeta yänpän Jesu täno manbiḡam ḡo kudän täḡkuk

Jesu täno oraniye wäpi tawaḡ
Luk 3:23-38

¹ * Man pätkañ ḡowä Jesu Kristo oraniye täno wäpi tawaḡ. Tänpän Jesu täno orani pähap u wäpi Abraham, bian-inik itkuko u. Tänpän Abraham täno yeri ahän yäpmän abänkä uterak orani kubä wäpi Devit ahänḡkuk. Tänpän Devit täno yeri ahän yäpmän abänkä u punin terak Jesu ahänḡkuk.
² Eruk Jesu täno oraniye tawaḡ ahän yäpmän äbuḡo unitäḡo manbiḡam u ḡode;

Intäjukun-inik Abrahamtä nanaki Aisak bäyaḡkuk.

Tänpän Aisaktä Jekop bäyaḡkuk.

Jekoptä Judakät noriye ätu bäyaḡ yepmaḡkuk.

³ * Judatä Peres-kät Sera bäyaḡkuk. Yarä unitäḡo miḡi wäpi Tama.

Tänpän Perestä Ebron bäyaḡkuk.

Esrontä Ram bäyaḡkuk.

⁴ Ramtä Aminadap bäyaḡkuk.

Tänpän Aminadaptä Nason bäyaḡkuk.

Nasontä Salmon bäyaḡkuk.

* **1:1:** 1Sto 17:11; Stt 22:18 * **1:3:** Stt 38:29-30; Rut 4:18-22

- 5 * Salmontä Boas bäyaŋkuk. Boas täŋo miŋi Rahap.
Täŋpäŋ Boastä nanaki Obet bäyaŋkuk. Obet täŋo miŋi u Rut.
Obettä Jesi bäyaŋkuk.
- 6 * Jesitä Devit bäyaŋkuk. Devit u Juda täŋo intäjukun äma itkuk.
Täŋpäŋ Devit täŋo nanaki Solomon. Solomon u miŋi Devittä Üria webeni yomäгатkuko unitä bäyaŋkuk.
- 7 Täŋpäŋ Solomontä Rehoboam bäyaŋkuk.
Rehoboamtä Abiya bäyaŋkuk.
Abiyatä Asa bäyaŋkuk.
- 8 Täŋpäŋ Asatä Jehosofat bäyaŋkuk.
Jehosofattä Jehoram bäyaŋkuk.
Jehoramtä Usia bäyaŋkuk.
- 9 Täŋpäŋ Usiatä Jotam bäyaŋkuk.
Jotamtä Ahas bäyaŋkuk.
Ahastä Hesekia bäyaŋkuk.
- 10 Täŋpäŋ Hesekiatä Manase bäyaŋkuk.
Manasetä Emon bäyaŋkuk.
Emontä Josaia bäyaŋkuk.
- 11 * Täŋpäŋ Josaiatä Jehokin-kät noriye bäyaŋ yepmaŋkuk. Uwä Babilon ämatä Juda ämawebe yämagut päŋku Babilon komeken yepmaŋpäŋ komi epänken yepmaŋkuŋo kadäni uken ahäŋkuŋ.
- 12 * Täŋpäŋ komi epänken pen irirä Jehokintä Sealtiel bäyaŋkuk.
Sealtieltä Serubabel bäyaŋkuk.

* 1:5: Rut 4:13-17 * 1:6: 2Sml 12:24 * 1:11: 2Kin 24:14-15;
2Sto 36:10; Jer 27:20 * 1:12: Esr 3:2

13 Serubabeltä Abiut bäyaŋkuk.

Abiuttä Eliakim bäyaŋkuk.

Eliakimtä Aso bäyaŋkuk.

14 Täŋpäŋ Asotä Sadok bäyaŋkuk.

Sadoktä Akim bäyaŋkuk.

Akimtä Eliut bäyaŋkuk.

15 Eliuttä Eleasa bäyaŋkuk.

Eleasatä Matan bäyaŋkuk.

Matantä Jekop bäyaŋkuk.

16 Jekoptä Josep bäyaŋkuk.

Josep uwä Maria Jesu bäyaŋkuko unitäŋo äpi.

Täŋkaŋ Jesu uwä Kristo, Anutu täŋo iwoyäwani äma u.

17 Node ahäŋ yäpmäŋ äbuŋ; Abrahamtä nanaki bäyawänä nanaki unitä nan täŋpäŋ nanak bäyaŋkuk. Pen udegän udegän täŋ yäpmäŋ abäntäko Devit ahäŋirän kadäni 14 ude täŋkuk. Täŋpäkaŋ Devittä nanaki bäyawänä nanaki unitä nan täŋpäŋ nanak bäyaŋkuk. Pen udetä udegän täŋ yäpmäŋ abäntäko kadäni Babilon komeken komi epän yämikta yämagut yäpmäŋ kuŋirä kadäni äneŋi 14 ude täŋkuk. Kadäni uken yäput penpäŋ nantä nanak bäyawänä nanaki unitä nan täŋkuk. Pen udetä udegän täŋ yäpmäŋ abäntäko kadäni äneŋi 14 ude täreŋirän Kristo, Anutu täŋo iwoyäwani ahäŋkuk.

Mariatä Jesu Kristo bäyaŋkuk

Luk 2:1-7

18* Jesu, Anutu täŋo iwoyäwani Kristo ahäŋkuko unitäŋo mebari node pätak; Miŋi Maria u Josepta

* 1:18: Luk 1:27,35

biŋam iwoyäwäkaŋ inigän inigän kuŋarirän Munapiktä ini kudän täŋpewän Maria nanak kok irirän kaŋpäŋ nadäŋkuŋ. ¹⁹ Ude ahäŋirän äpi Josep u äma siwoŋi kuŋatkuko unita webeni Maria nanak kok ikek irirän kaŋpäŋ kaŋ pewa yäŋkaŋ ŋode nadäŋkuk; Kwawak yäŋahäwapäŋ mäyäk nadäweko unita käbop kaŋ pewa yäk. ²⁰ Josep ude täŋpayäŋ nadäŋpäŋ kuŋarirän, Ekäni täŋo aŋero kubätä däpmonken ahäŋ imiŋpäŋ ŋode iwetkuk; Gäk Devit täŋo äbotken naniktä webeka Maria yäpmäktä nadäwätäk nämo täŋpen yäk. Nanak kok itak uwä Munapiktä ini kudän täŋpewän ahätäk. ²¹ * Nanak bäyawayäŋ täko uwä ämani äpi bäyawek. Bäyaŋirän wäpi Jesu yäŋ kaŋ iwet. Täŋpäkaŋ wäp Jesu u mebäri ŋode; Unitä iniken äboriye momi täŋo topmäk-topmäkken nanik ketärenpäŋ äpi yepmaŋpek yäk. ²² Täŋkaŋ imaka kudup ahäŋkuŋo u Ekänitä nadäŋirän man profet biani kubätä ŋode yäŋkuko u bureni ahäŋkuk;

²³ * Webe gubaŋ, ämakät nämo pärani kubätä nanak kok itpäŋ bäyawayäŋ täko unitäŋo wäpi “Immanuel” yäŋ äpi iwetneŋ.

Täŋkaŋ wäpi “Immanuel” unitäŋo mebäri uwä Anutu ninken itak. ²⁴ Täŋpäkaŋ Joseptä man u nadäŋpäŋ kikäŋutpäŋ aku Anutu täŋo aŋerotä man iwetkuko u buramiŋpäŋ Maria webenita yäpuk. ²⁵ * Webenita yäpukopäŋ bok nämo pat yäpmäŋ kuŋirän nanak u ahäŋkuk. Nanak u ahäŋirän Joseptä wäpi “Jesu” yäŋ iwetkuk.

* **1:21:** Luk 1:31, 2:21 * **1:23:** Ais 7:14 * **1:25:** Luk 2:7,21

2

Guŋ äbotken nanik ätu Jesu kånayän äbuŋ

¹ Eruk Mariatä Jesu Judia kome, Betlehem yotpärare-ken bäyaŋkuk. Äma ekäni wäpi Herot Juda ämawebe yabän yäwat täŋkuko kadäni ugän bäyaŋkuk. Bäyawänkaŋ ätu itpäŋ äma guk täŋo kuŋat-kuŋat yabänpäŋ-nadäwani ätu edap dapuri äbani käda naniktä Jerusalem äbuŋ. ² * Äbä ämawebe ŋode yäwet yabänkuŋ; Nanak paki Juda ämawebe yabän yäwarayän täyak u de? Nin komenin-ken udu itkaŋ nanak paki u ahänjirän guk taŋi ahänkuko u kaŋpäŋ nadänpäŋ akumaŋ iwat yäpmän äbäkamän. Nanak paki u kaŋpäŋ iniŋ oretnayän äbäkamän yäk. ³ Ude yänjirä Herottä nadänkaŋ kikuŋutpäŋ nadäwätäk pähap täŋkuk. Ba Jerusalem nanik ämawebe kudup manbiŋam u nadänpäŋ nadäwätäk udegän täŋkuŋ. ⁴ Herottä nadäwätäk täŋpäŋ Juda ämawebe täŋo bämop äma intäjukun täŋpani-kät Baga man yäwoŋärewani äma kumän-tagän yän-päbä yepmanpäŋ yäwet yabänkuk; E, Anutu täŋo iwoyäwani Kristo yän yäk täkaŋ u kome de ahäkta yäwani? ⁵ Ude yäwet yabänjirän iwetkuŋ; U Judia kome Betlehem yotpärare-ken api ahäwek yän yäk täkamän yäk. Anututä Kristo uken api ahäwek yän yänkuko u profet kubätä ŋode kudän täŋkuk;

⁶ * *Ai! Ämawebe Judia kome Betlehem yotpärare-ken nanik, in ŋode nämo nadäneŋ;*

* 2:2: Nam 24:17 * 2:6: Mai 5:2; Jon 7:42

Nin kome jopi-ken itkamäj. Bämopin-ken äma ekäni kubä nämo itak, ba bian nämo itkuk yäj nämo nadänej.

*Nämoinik! Inken intäjukun äma pähap kubä api ahäwek. Ahäjpäj näkñaken äbot, Isrel ämawebe u api yabäj yäwarek. **Mai 5:2***

⁷ Täjpäñ Herottä man u nadäjpäñ nadäwätäk täjpäj äma nadäk-nadäk ikek edap dapuri äbani käda äbuño ukeño yäj-päbä inigän yepmanpäñ yäwetkuk; Guk tañi kañkañ äbäkamäj yäj näwetkuño ukeño kadäni jidegän ahäjirän kañkuñ?

⁸ Ude yäwänä kowata iwerä nadäjpäñä jop ñode yäwetpäñ peñ yäwetkuk; In päñku ehutpäñ yäj-wäyäkñejpäñ nanak paki u kañ-ahäjpäñä äneñi päbä kañ näwerä nadäwa. Ude täjpäkañ näk imaka, päñku api iniñ oreret yäk. ⁹⁻¹⁰ Ude yäweränkañ kuñkuñ.

Kumañ päñku guk tañi ini komeken kañkuño u äneñi kañkuñ. Kañpäñ oretoret pähap nadäjkuñ. Täjpäkañ guk u intäjukun kuñirän kañtäñ iwatkuñ. Kañtäñ iwarirä guk uwä yot nanak yamiñitä patkumäno u punin terak itkuk.

¹¹ * Täjpäkañ yot gänañ äronpäñ Maria nanakikät irirän yabäjpäñ gukut imäpmok täjpäj nanaki u iniñ oretkuñ. Ude täjpäj tuñum tägatäga, gol ba imaka käbäñi tägatäga gwäki ärowani peñpäñ yäpmäj äbuño upäj peñ imiñkuñ. ¹² Ude täñkañ parirä Ekänitä döpmonken yäweränkañ yäjewänä Herot irepmitpeñ käbop kukñi kädagän kumañ ini komeken kuñkuñ.

Jesu nädamiñi nani Isip komeken kuñkuñ

* **2:11:** Sam 72:10-15; Ais 60:6

¹³ Eruk äma nadäk-nadäk ikek ukeņo äyänutpen ini komeken kuņirä Ekäni täņo aņero kubätä Josep dāpmonken ahāņ imiņpāņ iwetkuk; Josep, gāk ŋo irentawä. Akuņkaņ nanak yamiņi yāņ-yākņat yāpmāņ metāņpen pāņku Isip komeken ahāņpāņ itkaņ näkņo manta juku pāram kaņ täņpun yāk. Nadātan? Herottä nanak paki ŋo utta nadāņkaņ kädetta wāyākņetak. ¹⁴ Aņerotä ude iweränä akuņpāņä nanak yamiņi yāņ-yākņat yāpmāņ bipaniğän Isip komeken metāņpen kuņkuk. ¹⁵ * Pāņku uken ittāņ kuņirän Herot kumbuk. Täņpākaņ imaka ahāņkuko unita profet kubätä bian, Anutu täņo meni jinom yāpmāņpāņ ŋode kudān täņkuk; Nanakna Isip komeken irirän gera yāņira āneņi äyänutpen ābuk. Profettä man kudān täņkuko u kämi ude bureni api ahāwek yāņ nadāņpāņ yāņkuk.

Herottä nanak paki āmani kudup dāpuk

¹⁶ Täņpākaņ äma nadäk-nadäk ikek ukeņo Herot täņikņatpen kuņirä nadāņpāņ kokwawak pāhap nadāņkuk. Kokwawak nadāņkuko unita komi āmaniye pen yāwet-pewän Betlehem ba kome gāğāni gāğāni uken nanik nanak āmani obaņ yarä nämo tärewani kudup kumāņ-kumāņ dāpmāņ moreņkuņ. Äma nadäk-nadäk ikek ukeņonitä guk taņi u kadāni uken ahāņkuk yāņ iwetkuņo kadāni u nadāņ iwatpāņ nanak āmani obaņ yarä nämo tärewani ugāņpāņ kumāņ-kumāņ dāpuņ. ¹⁷ Herottä ude täņkuko unita man profet Jeremiaatä ŋode kudān täņkuko u bureni ahāņkuk;

* 2:15: Hos 11:1

18 * *Betlehem dubini-ken Rama komeken Isrel webe kubätä konäm butewaki jägämi-inik yäñirän nadänkuñ.*

Nanakiye kumbuño unita konäm kähän yäñirän iniñ bitnäna yäñkañ täñpä wanñkuñ. Jer 31:15

Jesu nädamiñi nani äneñi ini komeken äbuñ

19 Täñpäkañ Josep Isip komeken pen irirän Herottä kumbänä Ekäni täño añero kubätä däpmonken ahäñ imiñpäñ iwetkuk; 20 * Josep, äma nanak ño urayäñ yäñkuko ukeño kumbuk. Unita gäk akuñkañ nanak yamiñi ño yäñ-yäkñat yäpmäñ Isrel komeken ku yäk. 21 Ude iweränä Josep ironji yamiñi yämagurän yäpmäñ Isrel komeken kuñkuñ. 22-23 * Kuñpäñä nadänkuk; Herottä kumbänkañ nanaki wäpi Akelaustä Judia nanikta intäjukun täñpäñ itkuko unita Josep uken kwayäñ umuntañkuk. Täñpäñ Anututä däpmonken jukuman ätukät iweränä kukñi kädagän kumañ Galili komeken kuñkañ Nasaret yotpärare-ken yot täñpäñ itkun. Täñpäñ Jesuta profet ätutä bian yäñkuño u bureni ahänkuk. Ñode yäñkuñ; Äma ño Nasaret nanik yäñ api iwetneñ.

3

Jontä Anutu täño manbiñam yäñahänkuk

Mak 1:1-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28

1 Eruk kadäni uken ume ärut yämani äma wäpi Jontä kome jopi Judia täño kome bämopi-ken u päñku itkuk. Itkañ manbiñam yäñahäk-ahäk epän

* 2:18: Jer 31:15; Stt 35:19 * 2:20: Kis 4:19 * 2:22-23: Luk 2:39; Ais 11:1, 53:2; Jon 1:46

täj itkuk. ² * Tänpäj manbiŋam ƚode yäŋahäk täŋkuk; Kadäni ƚo Anututä intäjukun itkaŋ yabäj yäwat epän bureni täŋ yämayäj täko u keräp täyak unita bänepjin sukurenpäj kädet wakiwaki täk täkaŋ u kumän peŋ morewut! yäk. ³ * Tänpäkaŋ biana profet Aisaiatä Anutu meni-ken yäpmanpäj Jonta yänpäj man ƚode kudän täŋkuk;

*Äma kubätä kome jopi-ken päŋku itkaŋ gera ƚode yäj itak;
Ekänitä äbäkta kädet täwirut!
Irit kuŋat-kuŋatjin kaŋ täŋsiwoŋ tawut!* *Ais 40:3*

Aisaiatä man ude kudän täŋkuk.

⁴ * Tänpäkaŋ Jon uwä tektawä but kubä wäpi kameri unitäŋo pujiŋipäj täŋpani upäj täŋkaŋä piontawä but gupipäj täŋpani upäj yamäj täpänenpäj kuŋat täŋkukonik. Täŋkaŋ ketemtawä käpukbam-kät kähäräp umeni bipiken nanik ugänpäj nak täŋkukonik. ⁵ Ude täŋkaŋ manbiŋam u yäŋahäŋirän ämawebe Jerusalem yotpärare ba Judia kome ba Jodan ume kukŋi kukŋi uken naniktä bumta äbä ahäj imiŋpäj manbiŋam nadäŋkuŋ. ⁶ Manbiŋam nadäŋpäj wakini yäŋahäŋirä Jontä Jodan ume gänaŋ yäj-yäkŋat päpmo ärut yämik täŋkuk.

⁷ * Ude täŋkaŋ Parisi äma ätu ba Satyusi äbotken nanik ätu Jontä ume ärut nimän yäŋkaŋ uken äbäŋirä yabäŋkuk. Yabäŋpäj Jontä yäwetkuk; Wa! In bänepjin nämo sukurenkaŋ äbäkaŋ. In gämoktä äbotken nanik! Anututä intäŋo momita kokwawak

* **3:2:** Mat 4:17; Mak 1:15 * **3:3:** Ais 40:3 * **3:4:** 2Kin 1:8

* **3:7:** Mat 12:34, 23:33

nadänkaŋ tadäpayän täko unita umuntaŋkaŋ gupjin-tägän äbäkaŋ? ⁸ Inä bänepjin bureni-inik sukurenpäŋ äma bänepi sukurewani täŋo kudän kaŋ pewä ahäwut! ⁹* Node nämo nadäneŋ; Bänepnin täga. Nin oranin pähap Abrahamtä äbotken nanik unita Anututa biŋam itkamän yän nämo nadäneŋ. Nämo! Anututä Abraham täŋo äboriye ätu ahäwut yän nadänpäŋä mobä jopi ŋopän täga täŋpewän ahäneŋ! yäk.

¹⁰* Upänkaŋ man ŋode nadäwut; Äma kubä päya mujipi pogopigän wädäwani madäkta pinigoŋ ket utak. Päya, mujipi pogopigän wädäk täkaŋ u kudup madänpäŋ ureŋ täŋpän kädäpta biŋam api kunen yäk.

¹¹* Näkä ume ärut tamik täyat unitäŋo mebäri ŋode; In wakiwaki täk täkaŋ u kumän peŋ morenpäŋ bänepjin sukurenpäŋ irit kuŋat-kuŋat siwoŋi täŋpeŋ kuŋatta ume ärut tamik täyat. Täŋpäkaŋ äma kubä wäpi biŋam ikek mäden näwatak. Unitäŋo kehärominitä näkŋo kehäromina irepmitak. Näk äpani-inik unita u dubini-ken näk itnaŋi nämo. Näk ume-inikpäŋ ärut tamitat. Upänkaŋ äma unitäwä Anutu täŋo Munapik ba kädäp mebetpäŋ bok api ärut tamek yäk.

¹²* Äma ekäni uwä ämawebe yäpmän danik epän täkta äbayän täyak. Yäpmän danik epän u man wärani ŋode bumik api täŋpek; Wit mujipi-kät gupi kubä-kengän itkaŋ u yäpmän daniŋpäŋ mujipi bureni inita yot kubäken peŋkaŋä gupi kädäp kumäk-

* **3:9:** Jon 8:33,39; Rom 2:28-29; Rom 4:12

Luk 13:6-9 * **3:11:** Jon 1:26-27,33; Apos 1:5

* **3:10:** Mat 7:19;

* **3:12:** Mat 13:30

kumäki nämoken api ureŋ tänpän äpmonerŋ yäk. Jontä man ude yäwetkuk.

Jontä Jesu ume ärut imiŋkuk

Mak 1:9-11; Luk 3:21-22

¹³ Tänpän Jontä ämawebe ume ärut yämiŋ irirän Jesu Jontä ärut namän yänkaŋ Galili komeken naniktä abämaŋ Jodan ume, Jontä itkuk-ken u äbuk. Äbänpän Jon iwetkuk; Näka ume ärut nami yäk. ¹⁴ Ude yäwänä Jontä iwetkuk; Ude nämö! Gäkä näka uyaku täga ärut namen. Imata gäkä ärut nami yän näwetan? ¹⁵ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni yäyan upänkaŋ apiŋo gäkä täga ärut namayän. Nek Anututä nadänpän kädet penkuko ugänpän iwatde yäk. Ude iweränä Jontä mani buramiŋpän ume ärut imiŋkuk.

¹⁶ * Ärut imänkaŋ ume gänaŋ naniktä abä itpän uteragän kaŋkuk; Kunum aŋeŋirän Anutu täŋo Munapiktä känaräm ude äpänkaŋ gwäki terak maŋirayän täŋkuk. ¹⁷ * Täŋirän Anutu kunum gänaŋ gera kubä ŋode yänkuk; Nöwä näkŋaken bänepna gämäni yäk. U kaŋpän gäripi pähap nadäk täyat. Man ude yänkuk.

4

Satantä Jesu yän-ikŋatkuk

Mak 1:12-13; Luk 4:1-13

¹ * Jontä Jesu ume ärut imän täreŋirän Satantä Jesu täŋyabäktä Munapiktä yänikŋat yäpmän kome jopi-ken päŋku teŋkuk. ² * Kome jopi-ken

* 3:16: Jon 1:32 * 3:17: Sam 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18, 17:5; Luk 9:35 * 4:1: Hib 2:18, 4:15 * 4:2: Kis 34:28; Stt 3:1-7

tewänkaŋ ketem kubä nämo naŋkaŋ kepma bipani 40 ude itkuk. Ketem kubä nämo naŋkaŋ it yäpmän kuŋtäyon nakta wakiinik kubä iŋkuŋ. ³ Ude täŋirän Satantä ahän imiŋpäŋä iwetkuk; Gäk Anutu täŋo nanak bureni-inik täŋpawä mobä itkaŋ ŋo yäweri ketem äworewäkaŋ naŋ yäk. ⁴ * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Ude nämo täŋpayän. Anutu täŋo man kudän terak man ŋode pätak; Äma kubätä ketem-tagän täga nämo irek. Anutu täŋo man kumän nadäŋpäŋ bänepi-ken peŋpäŋ kuŋareko uyaku täga yäk.

⁵⁻⁶ Ude yäwänä Satantä yänikŋat yäpmän Jerusalem kuŋpäŋ kudupi yot medäp terak päro punin-inik unu teŋkaŋ iwetkuk; Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

*Anututä aŋeroniye watä it gamikta yepmanŋkuko
unitä api oraŋpäŋ gepmaneŋ.
Täŋpakaŋ kuroŋka ba gukutka nämo api pimiŋ
tädoren. Sam 91:11,12*

Man ude pätak unita gäk Anutu täŋo nanak bureni-inik täŋpawä man u nadäŋpäŋ punin ŋonitä komen umu tubäpe! yäk. ⁷ * Ude iweränä Jesutä yänkuk; Näk ude nämo täŋpayän. Anutu täŋo manbiŋam terak man kubä ŋode pätak; Gäk Ekäni Anutuka mebärika kwawak pewi ahäwut yän jop nämo peŋ iweren yäk.

⁸ Yäwänä Satantä Jesu pom käroŋi kubäken yänikŋat yäpmän päro itkaŋ komeni komeni äma äbori äbori u ba unitäŋo tuŋum pähap gäripi mebäri

* 4:4: Lo 8:3 * 4:7: Lo 6:16

mebäri u iwonjärenkaŋ ɲode iwetkuk; ⁹ Gäk gukut imäpmok täŋ namiŋpäŋ naniŋ oreriri imaka päke yabätan ɲowä täga ganiŋ kirewet yäk. ¹⁰ * Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Satan, gäk nabä kätänpeŋ ku! Anutu täŋo man ɲode kudän täwani; Ekäni Anutujin u kubägän iniŋ oretneŋ. Unitagän watä epän täŋ imineŋ. Man ude pätak. ¹¹ * Eruk Jesutä Satan ude iweränä tenpeŋ kuŋirän Anutu täŋo aŋeroniyetä äbä täŋkentän imiŋkuŋ.

*Jesu Galili komeken epän yäput penpäŋ täŋkuk
Mak 1:14-20; Luk 4:14-15, 5:1-11*

¹² * Täŋpäkaŋ Jon komi yot gänaŋ tewä irirän Jesutä biŋam nadänpäŋ äyänutpeŋ Galili komeken kuŋkuk. ¹³ * Päŋku ini yotpärare Nasaret u ittängän eruk penpeŋ Kapeneam kuŋkuk. Kapeneam uwä Galili gwägu dubini-ken itkuk. Kome u Sebulun kenta Naptali äbekiye oraniye täŋo kome. Ukäda päŋku itkuk. ¹⁴ Jesutä kome u kuŋatkuko unita bian profet Aisaiatä man ɲode kudän täŋkuko u bureni ahänkuk;

¹⁵ *Ai! In ämawebe Sebulun Naptalitä komeken nanik!
Komejin Jodan ume udude käda Galili gwägu
dubini-ken itak. Inä äma jopi, guŋ äbotken
nanik.*

¹⁶ *Upänkaŋ bipmäŋ urani-ken it täkaŋ u in
penjäŋek pähap api käneŋ.*

*Kumbani komeken bumik it täkaŋ, nadäk-
nadäkjin nämo pirärewani, inta penjäŋek pähap
kubä ahän tamayän täyak. Ais 9:1,2*

Aisaiatä man ude kudän täŋkuko u bureni ahänkuk.

* **4:10:** Lo 6:13 * **4:11:** Hib 1:6,14 * **4:12:** Mak 6:17; Luk 3:19-20
* **4:13:** Jon 2:12

17 * Tānpāṅ Jesutā Kapeneam yotpārare-ken kuṅkuko kadāni uken manbiṅam yāṅahāk epān yāput peṅpāṅ ṅode yāṅahānpāṅ yāwetkuk; Bānepjin sukureṅpāṅ siwonṅigān kuṅarut. Anututā intājukun itkaṅ āboriye yabāṅ yāwatiniṅ tāṅpayāṅ tāyak u kerāp tāyak yāk.

Jesutā iwarāntākiye ātu yāmagutkuk

Mak 1:16-20

18 Kepma kubāken Jesu Galili gwāgu pomi terak kuṅattāṅgān yabāṅkuk; Āma yarā iniyat tuāni Saimon wāpi kubā Pita kenta monāni Andru gwāgu tom yāpdayāṅ tom wādāwani yāk maṅpān āpmonirā yabāṅkuk. Āma yarā uwā moneṅ epānta gwāgu tom yāpmāk tāṅkumānonik. 19 * Yāk maṅpān āpmonṅ irirān Jesutā yabāṅpāṅ yāwetkuk; Eruk! Epān u peṅkaṅ nāk nāwarun! Nāk nāwarirān gwāgu tom yāpmāk tākamān udegān āmawebe Anutu iwatta yāpmāk-yāpmāk epān api tamet yāk. 20 * Yāwerānā uterakgān epāni u peṅpeṅ iwatkumān. 21 Eruk, ātukāt kuṅpāṅā Sebedi nanakiyat wāpi Jems kenta Jon nani Sebedi-kāt gāpe terak itkaṅ yāk taṅi gwāgu tom yāpani u ket ut irirā yabāṅkuk. 22 Yabāṅpāṅā nāk nāwarun yāṅ yāwerirān uterakgān nani gāpe terak ugān irirān teṅpeṅ Jesu iwatkumān.

Jesutā āmawebe kāyām ikek yāpān tāgaṅkuṅ

23 * Tānpāṅ Jesutā kome Galili dubini-ken itkuṅo u kudup kuṅat moreṅpāṅ āmawebe kāyām mebāri mebāri nitek yāpān tāgaṅit, kābeyā yot

* 4:17: Mat 3:2 * 4:19: Luk 5:1-11; Mat 13:47 * 4:20: Mat 19:27 * 4:23: Mak 1:39; Mat 9:35; Apos 10:38

gänaŋ äronpäŋ man yäwerit täŋ yäpmäŋ kuŋkuk. Manbiŋam Täga ɲode yäŋahäntäŋ kuŋatkuk; Anututä intäjukun itkaŋ äboriye yabäŋ yäwatinik täŋpayäŋ täyak u ahätak yäk. ²⁴* Ude yäwerirän biŋami Siria komeken kuŋat moreŋirän nadäŋkuŋ. Nadäŋpäŋä ämawebe käyäm mebäri mebäri nikek, gup kähän nadäwani, äma mäjotä magärani, äma kwäyähäneŋ täŋpani, kumäŋ-däpurek täŋpani ba käyäm mebäri mebäri täŋpani u kudup noriyetä yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ äbäŋirä Jesutä yäpän tägaŋkuŋ. ²⁵* Täŋpänkaŋ äma äbot pähap kome uken-uken naniktä iwarän täŋkuŋ. Ämawebe Galili komeken nanik, Dekapolis komeken nanik, Judia komeken nanik, ba Jodan ume pomi terak naniktä äbä Jesu iwarän täŋkuŋ.

5

Jesutä pom terak päro man kudupi kubä yäwetkuk Luk 6:20-26

¹⁻² Jesutä ämawebe äbot päke iwatkuŋo u yabäŋpäŋ pom keräpi kubä terak äro maŋitpäŋ irirän iwaräntäkiye uwä dubini-ken tuägän äbä iräwä Jesutä manbiŋam ɲode yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋkuk;

³* Äma ini bänepitä näk momi äma äpani-inik yäŋ nadäk täkaŋ uwä säkgämän itkaŋ.

Bureni! Äma udewani uwä Anututä yabäŋ yäwat täyak.

* 4:24: Mak 6:55 * 4:25: Mak 3:7-8 * 5:3: Ais 57:15

- 4 * Tãñpãkaŋ äma iniken mominita nadäwä waki tãñpãpãŋ konãm butewaki terak kuŋat täkaŋ uwä säkgãmãn itkaŋ.
Bureni! Anututä ini bãnepi api tãñpidãm taŋ yãmek.
- 5 * Ba äma bãnep kwini terak kuŋat täkaŋ uwä säkgãmãn itkaŋ.
Bureni! Äma udewanita Anututä kome pähap ŋo inita biŋam api yãniŋ kirewek.
- 6 * Tãñpãŋ äma irit kuŋat-kuŋat siwoŋi u iwatta gãripi-inik nadãñpãŋ ehutpãŋ tãk täkaŋ uwä säkgãmãn itkaŋ.
Bureni! Anututä äma udewani tãŋo gãripini uwä api dãpmãŋ tãreŋ yãmek.
- 7 * Tãñpãkaŋ äma noriyeta butewaki nadãŋ yãmik täkaŋ uwä säkgãmãn itkaŋ.
Bureni! Anututä äma udewanita butewaki udegãn api nadãŋ yãmek.
- 8 * Ba äma bãnep nadäk-nadäk imaka täga täktagãn nadãŋpeŋ kuŋat täkaŋ uwä säkgãmãn itkaŋ.
Bureni! Äma udewani uwä Anutu api kaŋ-ahãneŋ.
- 9 * Tãñpãŋ äma ämik ba duŋwekwek dãpmãŋ tãkŋek täkaŋ uwä säkgãmãn itkaŋ.
Bureni! Anututä äma udewani Näkŋo ironinaye yãŋ api yãwerek.
- 10 * Ba äma Anutu tãŋo kãdet siwoŋi iwarirä äma ätutä iwan tãŋ yãmik täkaŋ uwä säkgãmãn itkaŋ.

* 5:4: Ais 61:2-3; Rev 7:17 * 5:5: Sam 37:11 * 5:6: Ais 55:1-2

* 5:7: Jem 2:13 * 5:8: Sam 24:3-4; Sam 51:10, 73:1 * 5:9:

1Jo 3:2-3 * 5:10: Hib 12:4; 1Pi 3:14

Bureni! Äma udewani uwä Anututä yabän yäwat täyak.

11-12 * * Täjpäkan intä näk nadän namikinik täjirä ämawebetä man jop yän-täkñatpäñ, man wakiwaki täwetpäñ täwat kireñit api täneñ. Upänkan ude täjirä nadäwätäk nämo täneñ. Nämo, in säkgämän itkan. Nadakan? Bäräpi udewani intagän nämo täñ tamik täkan. Profet biani itkuño unita udegän täñ yämiñkuñ. Täjpäkan in kunum gänañ kowata täga api yäpneño unita bänep täga nadänpäñ oretoret terak kuñat täkot!

*Inä ämawebe täño pañ kenta topän ude itkan
Mak 9:50, 4:21; Luk 14:34-35, 8:16, 11:33*

13 Täjpäkan Anutu täño ämawebeniye intä, ämawebe päke u bämopi-ken pañ gäripi nitek ude kan kuñarut. Täjpäkan gäripi paoreko uwä jide täjpena äneñi gäripi ahäwek? Nämo, pañ gäripi nitek nämo uwä mañpä kuñirä ämawebetä yeñ awähutneñ. Unita pañ gäripi nitek ude kan kuñarut!

14-15 * * Ba kubä pen ñode; Topäntä tañi ijinpäñ ägoni säkgämän penjäñek täkan. In-täño irit kuñat-kuñatjin udegän. Äma kubätä topän ijinpäñ käbop imata pewek? Ude nämo, ijinpäñ kwawak penjirän ägonitä kädet-ken pen-yäñeñjirän ämawebetä kwawakgän kañtäñ kuñatneñ. Ba yotpärare tañi kubä pom terak ireko uwä käbop täga irek? Nämo, kwawakinik irirän ämawebe bankentä täga käneñ.

* 5:11-12: 1Pi 4:14; Jem 1:2 * 5:11-12: 2Sto 36:16; Apos 7:52;
Hib 11:32-38; Jem 5:10 * 5:14-15: Jon 8:12, 9:5 * 5:14-15:
Mak 4:21; Luk 8:16, 11:33

16 * Tənpəŋ in, irit kuŋat-kuŋatjin udegän. Anutu təŋo peŋyänək kudän bänepjin-ken itak u tənpewä kwawak irirän kädət siwoŋi kuŋarirä ämawebetä tabənpəŋ oretoret tənpeŋ Anutujin kunum gənaŋ nanik u iniŋoret tənəŋ.

Jesu Anutu təŋo man biani wärämutta nämo äpuk

17 * Jesutä ude yənpeŋä äneŋi ŋode yənkuŋk; In Anutu təŋo bəga man ba profet biani təŋo yəwetpəŋ yəwoŋərek man tənpani u näkä dəpmən təkŋekta äpuk yən nämo nadäneŋ. Näk u dəpmən təkŋekta nämo äput. Nämo, u tənkehərom tənpewa bureni kwawak kaŋ ahəwän yənpeŋ äput. 18 * Unita näk bureni təwetat; Bəga man u bərəneŋ nämo api paorek. Imaka u ba u ahəkta yəwani Anutu təŋo man terak kudän tənkuŋo u bureni ahəwəkaŋ kunum kenta kometä paorirän uyaku Bəga man u api paorek.

19 * Unita äma kubätä bəga man təpuri-inik kubä irepmitpəŋ ätu kädət udegän kaŋ iwarut yən yənpeŋ-yəwoŋərek tənpayəŋ təyak uwä Anutu təŋo kaŋiwat yewa gənaŋ wəpi biŋam nikektä nämo api irek. Tən, äma kubätä bəga man u buramiŋpəŋ ätu kädət udegän kaŋ iwarut yən yənpeŋ-yəwoŋərek tənpayəŋ təyak uwä Anutu təŋo kaŋiwat yewa gənaŋ wəpi biŋam nikektä api irek. 20 Unita ŋode təwera nadəwut; Bəga man yəwoŋərewani äma ba Parisi ämatä ŋode yək təkaŋ; Bureni, nin Anutu təŋo Bəga man iwətpəŋ siwoŋi kuŋat təkamən yək. Ude yək təkaŋ upənkaŋ in u yərepmitpəŋ Anutu

* 5:16: Efe 5:8-9; 1Pi 2:12 * 5:17: Mat 3:15; Rom 3:31, 10:4

* 5:18: Luk 16:17, 21:33 * 5:19: Jem 2:10

täno gärip ugän kaŋ iwarut. Ude nämo tänayän täkaŋ uwä Anutu täno kaŋiwat yewa gänaŋ nämo api äroneŋ.

Kokwawak nadänpəŋ kuŋat-kuŋatta man

Luk 12:57-59

21 * Jesutä ude yänpän äneŋi ŋode yänkuk; Anututä äbekjiye orajiye bian ŋode yäwetkuk; Äma kubä kumän-kumän nämo uren. Äma kubä kumän-kumän urayän täyan uwä manken api iren yäk.

22 * Man ude yäwetkuko upänkaŋ apiŋo näkä ŋode täwetat; Äma kubätä noripakita kokwawak nadänpəŋ kuŋarayän täyak uwä manken api irek. Ba äma kubätä noripaki man waki mäyäk ikek iwerayän täyak uwä man käbeyä-ken api irek. Ba äma kubätä noripakita kokwawak nadänpän iniŋ wärät man iwerayän täyak uwä geŋi kädäp mebet ikek unita biŋam api täŋpek.

23-24 * Unita ket ŋode nadäkot; Kadäni kubä gäk Anututa iron täŋ ima yänpänä ŋode käwep nadäwen; Näk imaka kubä täŋkuro unita notnapak näka kokwawak nadätak. Ude nadänpänä imaka Anututa imikta yäwani u pewi irirän äneŋi äyänutpəŋ pänku notkapak kokwawak nadän gameko uwä yänahänpän yänpak taŋkaŋ eruk äneŋi äyänut pänku imaka u Anututa täga imen.

25 * Ba notkapak kubätä iwan täŋ gamiŋpän manken gepmanpayän yänirän nadänpänä manken nämo ahänkaŋ pänku notkapak-kät yänpän-nadänpän bänep kubägän tädeŋ. Ude nämo

* 5:21: Kis 20:13; Kis 21:12; Wkp 24:17; Lo 5:17 * 5:22: 1Jo 3:15 * 5:23-24: Mak 11:25 * 5:25: Mat 6:14-15; Mat 18:34-35

tänkaŋ notkapaktä jukun päŋku gäkŋo mebärika yäñahäwänkaŋ gäk mäden kwiwä man nadäwanitä komi äma yäniŋ kireŋpewän gepmäñit päŋku komi yotken gepmaneŋ. ²⁶ Näk bureni täwetat. Gäk notkapakta momi täŋ imeno u nämo täreñirän gäk jop täga nämo ganiŋ kirewä äpämaŋ kwen. Nämo, gäk notkapakta momi täŋ imeno u suwawi tärewänkaŋ uyaku ganiŋ kireŋpewä äpämaŋ kwen! Upänkaŋ jide täŋpäŋ moneŋ yäpmänkaŋ suwawi tärewäpäŋ äpämaŋ kwen?

²⁷ * Jesutä man ude yäwetpäŋ äneŋi ŋode yäkgän täŋkuk; Anututä äbekjiye orajiye bian ŋode yäwetkuk; In kubokäret nämo täneŋ yäk.

²⁸ * Man ude yäwetkuko upänkaŋ apiŋo näkä ŋode täwetat; Äma kubätä webe kubä kaŋgärip täŋpäŋ ukät pätdä yäŋ bänepi-ken ude nadäweko uwä kubokäret täyak uba. ²⁹ * Unita dapunka kubätä waki täŋo buŋep-ken gepmanpayäŋ täŋpänä dapunka u dätpäŋ maŋpi kuneŋ. Dapunka bok yäpmän kuŋatkaŋ geŋi-ken äpmonpenta. ³⁰ * Ba ketka kubätä waki täŋo buŋep-ken gepmanpayäŋ täŋpänä ketka u madäŋ täkŋeŋpäŋ maŋpi kuneŋ! Gupka kumän nitek yäpmän kuŋatpäŋ waŋpäŋ geŋi-ken äpmonpenta.

Nädapitä duŋwek täkaŋ unitäŋo man

Mat 19:9; Mak 10:1-12; Luk 16:18

³¹ * Jesutä man ude yäwetpäŋ äneŋi pen ŋode yäwetkuk; Mosestä äbekjiye orajiye bian

* 5:27: Kis 20:14; Lo 5:18 * 5:28: 2Pi 2:14 * 5:29: Mat 18:9; Mak 9:47; Kol 3:5 * 5:30: Mat 18:8; Mak 9:43 * 5:31: Lo 24:1-4; Mak 10:4; 1Ko 7:10-11

node yäwetkuk; Äma kubätä webeni pewayän nadänpänä webena peyat yän man kudän kwawak ude tänpän imeko uyaku täga yänjwat-pewän kwek yäk. ³² In man ude nadäk täkañ upänkañä apiño näkä node täwetat; Äma kubätä webenitä äma kubäkät momi nämö tänpkopän jop nadän yänjwat-pewän pänku äma kubä yäpeko uwä webe u kubokäret tänppek. Tänpkañ äma kodaki yäpeko u imaka, kubokäret tänppek.

Yän-kehäromtak man yäkta man

³³ * Jesutä ude yäwetpän äneñi man kubä pen node yänhänpän yäwetkuk; Baga man kubä bian node kudän täwani in nadäk täkañ; Gäk yänkehäromtak man jop nämö yäwen. Yän-kehäromtak man u Anutu injamiken yäwani unita udegän bureni tänpen yäk. ³⁴ * In-tänjo бага man terak ude itak upänkañä apiño näkä node täwetat; In yänkehäromtak man yäna yänpänä imaka kubä wäpi terak utpän nämö yäneñ. Kunum wäpi terak utpän yänkehäromtak man nämö yäneñ. Kunum uwä Anutu täño irit bägup unita. ³⁵ * Ba kome wäpi terak utpän yänkehäromtak man nämö yäneñ. Kome u imaka, Anutu tänjogän. Ba kudupi yotpärare Jerusalem wäpi terak utpän yänkehäromtak man nämö yäneñ. U Kañiwat Äma intäjukun tänpäni, Anutu täño yotpärare unita. ³⁶ Ba gwäkjin kujat terak wohutpän nämö yäneñ. Imata, manjin u kehäromi nitek nämö. Jide? In gwäkjin pujiñ paki kubä iwerä kubiri täga

* 5:33: Kis 20:7; Wkp 19:12; Nam 30:2; Lo 23:21 * 5:34: Ais 66:1; Jem 5:12; Mat 23:22; Apos 7:49 * 5:35: Sam 48:2; Ais 66:1

äworewek? Ba gwäkjin pujiñ kubiri kubä iwerä paki täga äworewek? Nämoinik, in ämagän! ³⁷ *
 Unita äma kubätä man yäweno u bureni ba bureni nämo yän nadäkta gäwet yabänjirän gäk “Bureni” yän yänpäñä “Ei”-gän iweren. Ba “Bureni nämo” yän yänpäñä “Nämo”-gän iweren. Man keräpi yarä ugän yäwen. Upänkañ gäk imaka kubä täño wäpi terak wohutpäñ yäweno uwä Satantä pewän ahänjirän yäwen.

Wakita kowata kowata nämo täneñ

Luk 6:27-36

³⁸ * Jesutä man ude yäwetpäñ äneñi kubä ñode yäwetkuk; Baga man kubä bian ñode kudän täwani in nadäk täkañ; Kubätä dapunka yäpurän tumbäwä kowata udegän täñ imen. Ba kubätä meka kujat däpmän tokäränä kowata udegän däpmän tokät imen yäk. ³⁹ * In man ude nadäk täkañ upänkañä apiño näkä ñode täwetat; Äma kubätä waki täñ gamänä kowata waki nämo täñ imen. Unita äma kubätä bumumka kukñi käda guränä kukñi iniñ kirewen. ⁴⁰ * Ba äma kubätä gäka kokwawak nadänpäñ manken gepmanpäñ gäkño tek punin nanik gomägaränä gänañ nanik bok iniñ kirewi yäpek. ⁴¹ Ba äma kubätä täñkentän päñku tuän uduken nepmankañ äbi yän gäweränä täñkentän päñku ban uduken tenkañ äben. ⁴² Ba äma kubätä imaka kubäta yänapiwänä imen. Ba äma kubätä gäkño imaka kubä yäpmän päñku täñkañ api gamet yän gäweränä iniñ kirewen.

* 5:37: Jem 5:12 * 5:38: Kis 21:24; Wkp 24:20; Lo 19:21

* 5:39: Wkp 19:18; Jon 18:22-23 * 5:40: 1Ko 6:7

43 * Jesutä ude yänpäj man kubä pen ɲode yäwetgän täŋkuk; Man kubä ɲode yäwani u nadäkinik täkaŋ; Notjiyeta bänep iron täŋ yämiŋkaŋ äma iwan täŋ tamik täkaŋ unita mäde ut yämineŋ.

44 * Man ude nadäkaŋ upäŋkaŋ näkä apiŋo ɲode täwera nadäwut; Äma iwan täŋ tamik täkaŋ unita bänep iron täŋ yämineŋ. Ba äma nadäkinikjinta yänpäj komi tamik täkaŋ unita Anututä täŋkentäŋ yämikta Anutu-ken yäŋapineŋ. 45 * In ude täneŋo uyaku Nanjin kunum gänaŋ nanik täŋo nanakiye bureni-inik api itneŋ. Täŋpäkaŋ mebäri imata äma waki ba äma täga bok iron täŋ yämineŋ? Uwä ɲode; Nanjin unitä yänpewän edaptä äma waki ba äma tägata bok penyäneŋ yämik täyak. Ba Anututä nadäŋ yämiŋirän äma siwoŋi-ken ba äma goret kuŋarani-ken iwän tak täyak. 46 Täŋpäkaŋ äma gäka bänep iron kowata täŋ gamik täkaŋ äma unitagän bänep iron kowata yämeno uwä Anututä gäk äma täga yäj nämo gäwerek. Nämo, äma wakiwakitä noriyeta udegän bänep iron täŋ yämik täkaŋ. 47 Ba guŋ ämawebetä ämawebe ini gäripi nadäk täkaŋ unitagän bänep iron täga täŋ yämik täkaŋ. Täŋ, inä kädet ude nämo täneŋ. In notjiye-tagän iron täŋ yämineŋo uwä injinta nadäwä täga nämo täneŋ. Äma kowata nämo täŋ tamanita iron täŋ yämineŋo uyaku! 48 * In nadäkaŋ? Kunum gänaŋ Nanjintä kädet ude iwat täyak. Uwä kädet tägagän tak täyak unita nanakiye inä udegän kädet tägagän kaŋ tak täŋput!

* 5:43: Wkp 19:18 * 5:44: Kis 23:4-5; Luk 23:34; Apos 7:60; Rom 12:14,20 * 5:45: Efe 5:1 * 5:48: Wkp 19:2; Lo 18:13

6

Äma jäwäri täñkentäñ yämikta man

¹ * Jesutä ude yäñpäñ ñode yäwetkuk; In ket nadäñkañ kuñat täkot. Imaka täga kubä täñpa yäñpäñä ñode nämo nadäñpäñ täñpen; Kwawak täñira ämawebetä nabäñpäñ wäpna yäpmäñ akut yäñ nadäñkañ nämo täñpen. In ude tänayäñ täkañ uwä kunum gänañ Nanjintä gwäki täga nämo api tamek.

² Unita gäk äma kubä täñkentäñ ima yäñpäñä eruk ämawebetä nabäwut yäñ nadäñkañ inamiken kwawak nämo täñpen. Äma yäñ-yäkñaranitä kudupi yot gänañ ba kädet miñin täk täkañ ude nämo täñpen. Äma udewaniwä ämawebetä nibäñpäñ wäpnin biñam yäpmäñ akut yäñ nadäñkañ täk täkañ. Näk bureni täwetat. Äma udewani gwäki yäpmäñirä täretak ubayäñ! ³ * Unita gäk äma kubä täñkentäñ ima yäñpäñä käbop-inik, notkapak kubä dubika-ken ireko unitä gabäñpäñ-nadäñjirän nämo. ⁴ Ude täñiri Nanka, imaka käbop täñiri kañpäñ nadäk täyak unitä gwäki api gamek.

*Anutu-ken yäñapik man yäkyäk täño käderi**Luk 11:2-4*

⁵ * Jesutä man ude yäñpäñ man kubä pen ñode yäkgän täñkuk; In Anutu-ken yäñapina yäñpäñä äma yäñ-yäkñaranitä täk täkañ ude nämo täneñ. Yäñ-yäkñarani äma uwä kudupi yot gänañ ba kädet miñin itkañ Anutu-ken yäñapik man käroni boham yäkta gäripi nadäk täkañ. Ämawebetä nibäwut yäñkañ udewä täk täkañ. Näk bureni täwetat.

* **6:1:** Mat 23:5 * **6:3:** Mat 25:37-40 * **6:5:** Mat 23:5; Luk 18:10-14

Ämawebetä äma udewani yabänirä gwäki yäpä täretak ubayän! ⁶ * Unita Anutu-ken yänapiwa yänpänä gäkña yot gänañ päro yäma yäputpän itkan Nanka käbop it täyak ukät man yänpän-nadäk tädeñ. Ude täñiri Nanka imaka käbop kanpän nadäk täyak unitä gwäki api gamek.

⁷ * Ba in Anutu-ken yänapina yänpänä guñ ämatä tak täkan ude nämo täneñ. Guñ äma uwä anutunita man käroni, mebärini nämo yäniwat yäpmän kuk täkan. Käroni ude yän yäpmän kuñitna uyaku anutunintä käwep nadän nimek yän nadäk täkan. ⁸ * Upänkan inä ude nämo täneñ. In imaka imakata wäyäkñepän Anutu Nanjinken yänapinayän nadänirä Nanjin uku tabänpän-nadäk täyak. Unita imata man käroni mebärini nämo yäniwat yäpmän kuneñ? Nanjin uwä täñkentän tamikta gäripi nadäk täyak. ⁹ * Unita Anutu-ken yänapinayän nadänpänä man siwonj ñode yäneñ; Kunum gänañ Nanin tañi, Gäk wäpka inipärik kubä pat täyon.

¹⁰ * Äbänpän bänepi bänepi, komeni komeni Ekäni täñ nimi.

Kunum gänañ gäkken man buramik pätak, kome terak nincken udegän man buramik pat täyon.

¹¹ Kadäni ñonitäño ketem nimisi.

¹² * Nin notniye täño momi pek takamän, gäk udegän mominin peñ nimisi.

* **6:6:** 2Kin 4:33 * **6:7:** Ais 1:15; 1Kin 18:26-29 * **6:8:** Mat 6:32 * **6:9:** Jon 17:6 * **6:10:** Mat 7:21, 26:39; Luk 22:42
* **6:12:** Mat 6:14-15; Mat 18:21-35

13* Tänyabäk-ken nämo nipmanpen.
Wakiken nanik wädəñ tädətpəñ nipmanjsi.

14* Ude yəñpəñ yəñkuk; Äma kubätä waki təñ gaminjirän, waki təñ gameko u peñ iminjan nämo yəpməñ kuñariwä Nanka kunum gənañ naniktä udegän gəkno wakika api peñ gamek. 15 Upəñkan äma kubätä waki təñ gaminjirän waki təñ gameko u nämo peñ iminjan yəpməñ kuñariwä Nankatä udegän gəkno waki nämo api peñ gamek.

Nakta jop iritta man

16* In kadäni ätu Anutu iniñ oretta nakta jop itna yəñpəñä butewaki inam dapun nämo ijinjan kuñatneñ, yəñ-yəkjarani ämatä tək təkəñ ude. Äma udewani uwä ämawebetä nibəñpəñ in äma kädet täga tənpani yəñ nadawut yəñkan inam dapun butewaki ijinjan kuñat təkəñ. Näk bureni täwetat. Äma udewani gwäki yəpməñirä täretak ubayəñ! 17 Upəñkan inä, Anutu iniñ oretta nakta jop itna yəñpəñä ume ärutpəñ gwäkjin pujiñ tənket utkan kuñatneñ. 18 Ude tənirä ämawebetä in Anutu iniñ oretta nakta jop kuñatkan yəñ tabəñpəñ nämo nadəneñ. Nanjin käbop it täyak unitägän tabəñpəñ-nadək tənpek. Nanjin uwä imaka käbop tənirä tabəñpəñ-nadək täyak unitä gwäkiwä api tamek.

Tuñum burenita man

Luk 12:33-34

19* Jesutä man ude yəñpəñ äneñi kubä pen ñode yäkgän tənkek; In kome terak ño imaka tägatäga

* **6:13:** Luk 22:40; Jem 1:13; Jon 17:15; 2Te 3:3; 2Ti 4:18; 1Sto 29:11-13 * **6:14:** Mak 11:25-26 * **6:16:** Ais 58:5-9 * **6:19:** Jem 5:1-3

yäpmäkta nadäwätäk nämo täneŋ. Kome täŋo tuŋum u kehäromi nämo. Äpusit ba gwakgwaktä nak täkaŋ ba gämäneŋ ärok täkaŋ. Ba kubo ämatä yot däpmäŋ äreyänpäŋ kubo täneŋ. ²⁰ * Unita kunum täŋo tuŋum yäpmäkta epäni täŋpeŋ kaŋ kuŋarut. Kunum täŋo tuŋum nämo wak täkaŋ. Äpusit ba gwakgwak u nämo nak täkaŋ ba u nämo gämäneŋ ärok täkaŋ. Kunum täŋo tuŋum uwä kubo ämatä täga nämo däpmäŋ äreyänpäŋ yäpneŋ. ²¹ Bureni-inik, imatäken tuŋumta nadäwi ärowani täŋpeko uwä bänep nadäk-nadäkka uter-akgän peŋpäŋ kuŋaren.

²² In nadäkaŋ? Dapunjin u gupjin täŋo topän. Dapunjintä täga ijineŋo uwä gupjin imaka, peŋyänek ikek irirän kädet siwoŋi täga kuŋatneŋ. ²³ Täŋ, dapunjin waneŋo uwä jide täŋpäŋ imaka imaka täga kaŋpäŋ täŋpeŋ kuŋatneŋ? Nämo, gupjin bipmäŋ urani gänaŋ irek. Täŋpäkaŋ peŋyänek bänepjinken itak unitä bipmäŋ urani täŋpeko uwä bipmäŋ urani pähap gänaŋ api itneŋ.

Gup täŋo tuŋumta nadäwätäk nämo täneŋ

Luk 16:13, 12:22-31

²⁴ Äma kubä-tägän äma ekäni yaräta watä epän täga nämo täŋ yämek. Nämo, u kubäta gäripi nadäŋkaŋ kubäta gaŋani nadäwek. Ba kubä täŋo epän täŋkaŋ kubäta mäde ut imek. In udegän, bänep nadäk-nadäkjin Anutu terak ba monen tuŋum terak bok täga nämo peŋpeŋ kuŋatneŋ.

²⁵ * Unita ŋode täwetat; In gupjinta nadäwätäk ŋode nämo täneŋ; Ketem depäŋ näŋpet? Ba

* **6:20:** Mat 19:21; Luk 18:22; Kol 3:1-2 * **6:25:** Plp 4:6; 1Ti 6:6-8; Hib 13:5; 1Pi 5:7

tek depäj tänpäj kuŋaret? yäj nämo nadänej. Nämo, ketem ba tek uwä bureni nämo. Uwä irit kuŋat-kuŋatjin täŋo täŋkentäk moräkigän. Unita bänep nadäk-nadäkjin imaka bureni terak penej. ²⁶ * In imata Anutu u watä säkgämän nämo käwep it nimek yäj nadäk täkaŋ? Eruk, in barakta yabänpäj-nadäwut! U ketem nämo piŋpäj puget täkaŋ ba pugetpäj kämita nämo pek täkaŋ. Upänkaŋ Nanjin kunum gänaŋ naniktä yabäj yäwatpäj yepmäŋ towik täyak. Imaka äpani udegani yabäj yäwatpäj yepmäŋ towik täyak u tänpänä imata äma inta udegän nämo tabäj täwatpäj tepmäŋ towiwek? ²⁷ Nadäwätäkjintä kome terak iritjin täga wädäwän käroŋ täwek? Nämo inik!

²⁸ Unita gupjin täŋo tuŋumta imata nadäwätäk täk täkaŋ? Päya irori bipiken it täkaŋ unita yabänpäj-nadäwut! U inita tekta epäni nämo täk täkaŋ upänkaŋ yabängärip ikek. ²⁹ * Bureni, imaka kubä täŋo kaŋgäriptä päya irori unitäŋo kaŋgärip u täga nämo irepmirek. Unitäŋo yabängäriptä intäjukun äma biani Solomon unitäŋo monej tuŋum ba tek säkgämän kaŋgärip ikek päke u yärepmit täyak. ³⁰ U uwä Anututä ini tek gäripi nimek ude päya irori jopi unita uwäktäŋ yämik täyak. Tänpäkaŋ u kadäni keräpigän itpäj paot täkaŋ. Apiŋo ahäneŋopäj kwep ude äneŋi täreŋ mäneŋ. Eruk, päya irori unita yabäj yäwat täyak upäj imata inta udegän täga nämo tabäj täwatpäj tamek? U bureni tamek! Unita imata nadäkinikjin Anutu-ken kumän nämo pek täkaŋ?

* 6:26: Mat 10:29-31; Luk 12:6-7 * 6:29: 1Kin 10; 2Sto 9

31 Unita ketem ba ume deken yäpmanpäñ näne yänkañ nadawätäk nämo täneñ. Ba tek deken yäpmanpäñ täne yänkañ nadawätäk nämo täneñ.
 32 * Nämoinik! U guñ amatä bänep nadäk-nadäki udewani terakgän pek takañ. Täñ, inä imaka udewanita nadawätäk pähap nämo täneñ. Nämo, nanjintä in imaka udewanita wäyakñek takañ yän tabänpäñ-nadäk täyak unita api täñkentäñ tamek.
 33 * Unita inä imaka kubäta nadawä intäjukun nämo täñpek. Nämo, Anututä intäjukun it taminpäñ tabän täwatta ba unitäño kädet siwoñi u iwatta unitagän gäripi-inik nadänpäñ epäni tak takot. Ude täñirä uyaku ketem tuñumta wäyakñek epän tänayän takañ u api taniñ kirewek. 34 * Unita kwep täño irit kuñat-kuñat jidewani api itneñ yän nadänkañ nadawätäk nämo täneñ. Kwep yänen täño bäräpi ini irirä apiño täño unitagän nadawätäk täneñ.

7

Äma yänpäñ-yabän yäwat nämo täneñ

Luk 6:37-38,41-42

1-2 * * Jesutä man äneñi kubä pen ñode yäwetkuk; In äma kubä yänpäñ-kañiwat nämo täneñ, Anututä in udegän yäpman daniwekta nadänkañ. In nadäkañ? In ämawebeta jide nadänpäñ kuñatnayän takañ uterakgän Anututä inta api nadän tamek.

3-4 Unita gäk imata täpun-täpun tañi dapunkaken itak u nämo kañpäñ nadänkañ notkapak kubä dapuri-ken täpun-täpun täpuri itak u kañpäñ yokut

* 6:32: Mat 6:8 * 6:33: 1Kin 3:13-14; Sam 37:4,25; Rom 14:17

* 6:34: Kis 16:4,19; Mat 6:11 * 7:1-2: Rom 2:1; 1Ko 4:5; Jem 4:11-12 * 7:1-2: Mak 4:24

gamayän iwet täyan? Täpüntäpun gäkŋa dapunka-ken itak u imata nämo kaŋpäŋ nadäk täyan? ⁵ Gäk yän-yäkŋarani äma! Intäjukunä gäkŋa dapunka-ken täpun-täpun taŋi itak u yokutkaŋ uyaku dapun täga ijiŋpäŋ kaŋpäŋ notkapak dapuri-ken täpun-täpun u täga yokut imen! ⁶* Ude yänpäŋ yäwetkuk; Äma Anututa gäripi nämo nadäk täkaŋ unita Anutu täŋo man kudupi u jop nämo yäwetneŋ. Aŋtä äma yek täkaŋ udegän äma udewani uwä Anutu täŋo man unita bitnäŋpäŋ taniŋ wärätneŋ. Bureni, äma udewani uwä but bumik. Buttä it täkaŋ-ken tuŋumka täga kubä jop nadäŋ täga maŋpi kuneŋ? Nämo, buttä tuŋumka u yeŋ gatäŋtäŋ kuŋkaŋ abäk täneŋ. Äma uwä udegän täneŋ yäk.

Anutu-ken yänäpiŋtäko api nadäŋ tamek

Luk 11:9-13

⁷* Jesutä man ude yänpäŋ yäwetkuk; In Anutu-ken imaka kubäta yänäpiŋirä api nadäŋ tamek. Uwä äma kubätä wäyäkŋek epän täŋ yäpmäŋ kuŋtäŋgän kaŋ-ahäweko ude. Ba kubätä yäma-ken kwäpkwäp yäput yäpmäŋ kuŋirän yäma dät imeko ude. ⁸* Näk bureni täwetat. Äma kubätä yänäpik epän täŋpäŋä bureni api yäpek, äma kubätä wäyäkŋek epän täŋ yäpmäŋ kuŋtäŋgän bureni kaŋ-ahäweko ude. Ba kubätä yäma-ken kwäpkwäp yäput irirän Anututä nadäŋ imiŋpäŋ yäma dät imeko ude.

⁹ Eruk, jide nadäkaŋ? Nanakka kubätä ketemta yänirän mobä täga imen? Nämo! ¹⁰ Ba tomta

* ^{7:6}: Mat 10:11 * ^{7:7}: Mak 11:24; Jon 14:13, 15:7; Jon 16:23-24

* ^{7:8}: Jem 1:5; 1Jo 3:22; 1Jo 5:14-15

yäñapiñirän gämokpäñ täga imen? Nämoinik! ¹¹ *
 Inä äma waki upäñkañ nanakjiyeta imaka tägatäga
 yämik täkañ. Unita ñode nadäwut; Kunum gänañ
 Nanjin iron mähe mi itak uken yäñapiñirä imaka
 tägatäga imata täga nämo tamek? Nämo, u gäripi
 nadäñ tamiñpäñ bureni-inik tamek yäñ täwetat!

¹² * Unita ñode täwetat; Kädet äma ätutä täñ nimut
 yäñ nadäk täkañ in udegän täñ yämineñ. Man täpuri
 unitäwä man profet bianitä yäñahäwani u ba бага
 man Mosestä yäñahäwani u kumän uwäk täyak.

Kunum kädet u täpuri

Luk 13:24

¹³ * In kunum kädet iwatta yäma täpuri-ken kañ
 ärowut. Kumäñ-kumäñ kädet u tañi ba yämani
 udegän u tañigän. Kädet tañi uken ämawebe
 mäyaptä kuñ äbäñ täk täkañ. ¹⁴ * Täñpäkañ irit
 kehäromi täño yäma uwä täpuri ba käderi udegän
 gäkñi. Kädet uwä ämawebe kubäkubä-tägän iwat
 täkañ.

Päya wakitä mujipi näñpani täga nämo wädäwek

Luk 6:43-44

¹⁵ * In nadäkañ? Äma ätu Anutu täño man
 yäñahäk täkañ upäñkañ ämawebe täñyäkñatna
 yäñkañ Anutu täño man siwoñi nämo yäñahäk
 täkañ. Äma udewanita ket nadäñkañ kuñatneñ.
 Äma uwä bänep ärik-ärik man täwet täkañ upäñkañ
 bänepi-ken nadäk wakiwaki yäpmäñ kuñat täkañ.
¹⁶ * Unitäño irit kuñat-kuñariken bureni jide pewä

* 7:11: Jem 1:17 * 7:12: Mat 22:39-40; Luk 6:31; Rom 13:8-10

* 7:13: Jon 10:7,9 * 7:14: Apos 14:22 * 7:15: Mat 24:4,24;

Apos 20:29; 2Pi 2:1 * 7:16: Gal 5:19-22; Jem 3:12

ahäk täkaŋ u yabänpäŋ-nadäŋkaŋ mebärini täga nadäneŋ. Uwä päya ude. Bärop terak wama mujip täga nämo wädäneŋ ba gupmom yen terak wäyän täga nämo wädäneŋ. ¹⁷ Nämo, päya mebäri täga terak bureni gäripi nitek wädäneŋ. Täŋ, päya mebäri wakitä mujipi näŋpani nämo wädäneŋ. ¹⁸ Päya mujipi näŋpani terak bureni waki wädäkta käderi nämo pätak. Ba päya mujipi nämo näŋpani terak bureni näŋpani uwä täga nämo wädäneŋ. ¹⁹ * Täŋpäkaŋ päya, bureni goret pewä ahäk täkaŋ uwä madänpäŋ kädäp pewä ijik täkaŋ. ²⁰ * U udegän, äma Anutu täŋo man jopjop yäŋahäwani unitäŋo mebärini nadäna yäŋpäŋä irit kuŋat-kuŋari upäŋ yabänpäŋ-nadäneŋ.

Jesutä ämawebeniye burenita yäwetkuk
Luk 13:25-27, 6:47-49

²¹ * Unita ŋode täwera nadäwut; Äma mäyaptä näka Ekänina yäŋ näwet täkaŋ upäŋkaŋ u kudup-tagän Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ nämo api äroneŋ. Nämo! Nana kunum gänaŋ unitäŋo mani buramik täkaŋ ämawebe unitägän api äroneŋ. ²² Äma mäyaptä kadäni pähapken ŋode api näwetneŋ; Ai! Ekäni! Gäkŋo biŋam man ämawebe yäŋahänpäŋ yäwetkumäŋ. Ba gäk wäpka terak kudän kudupi mebäri mebäri täŋit mäjo yäwat kireŋit täŋkumäŋ. ²³ * Man ude yäŋirä näkä ŋode api yäweret; Waki-waki täŋpani in kewewut! Näk inta nämo nadätat!

* **7:19:** Mat 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6 * **7:20:** Mat 12:33 * **7:21:** Luk 6:46; Mat 21:31; Rom 2:13; Jem 1:22,25 * **7:23:** Sam 6:8; Mat 10:33, 25:41; Mat 13:41-42; 2Ti 2:19

²⁴ Eruk, ämawebe man täwet täyat ƚo buramiƚpän iwatnayän täƚo uwä äma yot täkta mebäri nadäkinik täƚpani udewani bumik. Kadäni kubä äma nadäk-nadäk ikek udewani kubätä yori mobä kehäromi terak täƚpek. ²⁵ Täƚpekopän iwän mäniƚ täƚjirän ume tokätkaƚ gwägu tokƚewek. Täƚpakaƚ yot uwä mobä kehäromi terak täƚpani unita nämo wärämurek. ²⁶ Eruk kadäni kubä äma guƚ udewanitä yori mobä jiraƚ terak täƚpek. ²⁷ Täƚpekopän iwän mäniƚ täƚjirän ume tokätkaƚ gwägu pähap tokƚewek. Ude täƚpän yot uwä äneƚ kwiniƚ täƚpän kuneƚ. Bureni, u paot-inik täƚpek! Täƚpakaƚ ämawebe näkƚo man täwet täyat ƚo nadänkaƚ nämo buramiƚpän iwatnayän täƚo uwä äma yot täkta mebäri nämo nadäwani, guƚ udewani.

²⁸ Täƚpakaƚ Jesutä man päke u yän moreƚjirän ämawebe dubini-ken itkuƚo u man u nadänpän nadäwätäk pähap täƚkuƚ. ²⁹* ƚode nadänkuƚ; Baga man yäwoƚärewani ämatä man yänpän-yäwoƚärek täk täkaƚ ude bumik nämo yäyak yäk. Äma ƚowä man mähemitä ini yäyak yän nadänkuƚ.

8

Jesutä äma kubä paräm ikek yäpän tägaƚkuk

Mak 1:40-45; Luk 5:12-16

¹ Eruk, Jesutä pom terak naniktä äpäƚjirän ämawebe äbot pähap unitä iwatkuƚ. ² Täƚjirä äma kubä gisik paräm ikek unitä Jesuken kuƚpän gukut imäpmok täƚpän iwetkuk; Ekäni, gäk täƚkentän na-mayän nadänpänä näk täga nepmaƚpi kudupi iret

* 7:29: Mak 1:22; Luk 4:32; Jon 7:46

yän nadätat. ³ Ude yäwänä Jesutä keru gupi terak penpän yänkuk; Täga täñkentän gamayän. Paräm ño paorut! yäk. Ude yäwänä uterakgän gisik paräm u paorirä gupi tagawänpän säkgämän itkuk. ^{4*} Jesutä ude täñ iminpän iwetkuk; Gäk imaka täñ gamitat ñonitäño manbinam äma nämo yäweren. Nämo, gäk päñku gupka Anutu täño bämop äma iwonjäre. Ude täñpän äneñi säkgämän itta Moses täño бага man iwatpän gupe käbänji nitek ijinjiri ämawebetä paräm tagakan yän api gabänpän-nadäwä täreneñ yäk.

Jesutä epän watä äma kubä yäpän taganuk

Luk 7:1-10

⁵ * Eruk Jesu Kapeneam yotpärare-ken kuman äronjirän komi äma kubätä Jesuken ahänpän butewaki man ñode iwetkuk; ⁶ Ärowanina! Epän watä ämana komi pähap nadänpän kwäyähäneñ täñpän yotken pätak yäk. ⁷⁻⁸ Yäwänä iwetkuk; Näkä äreñkanä yäpa taganayän yäk. Ude iweränä komi äma unitä ñode iwetkuk; Ärowanina, näk äma täga uyaku yotna-ken täga kwen. Unita gäk ñogän itkanä mangän yänjiri kan tagawän! ⁹ Ude täga täñ namen yän nadätat. Imata, näk udegän, intäjukun ämanaye täño gämori-ken itkan mani buramik täyat. Ba näk gämotna-ken komi ämanaye ätu itkan. U kubäpän, Ku! yän iwerawä, man buraminpän kwek. Ba kubä, Äbi! yän iwerawä, äbek. Ba epän watä ämana kubä, Epän ño tä! yän iwerawä u täñpek yäk.

¹⁰ * Man ude yänjirän Jesutä nadäwän inide kubä täñpänpän ämawebe iwarän täñkuño u ñode

* 8:4: Wkp 14:1-32; Mat 9:30; Mak 7:36; Luk 17:14 * 8:5: Jon

4:47 * 8:10: Mat 15:28

yäwetkuk; Näk bureni täwetat. Näk äma nadäkinik ärowani ñodewani Isrel komeken nanik kubä nämö kañpäñ nadäk täyat! ¹¹ * Unita ñode täwetat; Ämawebe mäyap guñ äbotken nanik uken-uken naniktä abäñpäñ Juda täño oraniye Abraham, Aisak, Jekop ukät Anutu täño kañiwat yewa gänañ ärawa pähapken bok api itneñ. ¹² * Upäñkañ Juda ämawebe ätu Anutu täño kañiwat yewa gänañ äronañipäñ Anututä yäwat kireñpewän bipmäñ urani gänañ äpmonkañ konäm butewaki täñkañ meni api jiwätpeñ itneñ. ¹³ Ude yäñpäñ komi äma u iwetkuk; Gäk kuyi. Nadäkinikka täño bureni ahäñ gamayäñ. Ude iwerirän uteragän komi äma täño epän watä äma uwä tägañkuk.

Jesutä ämawebe mäyap yäpäñ tägañkuñ
Mak 1:29-34; Luk 4:38-41

¹⁴ * Ude täñkañä Jesu Pitatä yot gänañ äronpäñ kañkuk; Pita yepmani webe uwä gup kädäp käyäm täñkañ parirän. ¹⁵ Kañpäñ Jesutä kerigän injirirän käyäm u paotkuk. Täñjirän webe uwä akuñpäñ Jesuta ketem gwet imiñkuk.

¹⁶ Täñpäkañ bipäda ugän ämawebe mäjotä magärani mäyap yäñ-yäkñat yäpmäñ Jesuken äbuñ. Äbä irirä, Jesutä mäjo peñ yäwet-pewän ämawebe yabä kätäñpeñ kuk täñkuñ. Käyäm ikek imaka, kudup yäpäñ tägañkuñ. ¹⁷ Ude täñjirän profet Aisiatä bian man ñode kudän täñkuko u bureni ahäñkuk;

* **8:11:** Sam 107:3; Luk 13:29
 * **8:14:** 1Ko 9:5

* **8:12:** Mat 22:13, 25:30; Luk

*Nintäño käyäm-käyäm ba komi komi kumän niy-
omägatpäñ yäpmäñ kuñkuk. Ais
53:4*

Jesu iwat-iwat täño man

Luk 9:57-62

¹⁸ Eruk, ämawebe mäyap unitä Jesu itgwäjiñirä yabäñpäñ iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Eruk, gwägu kukñi udude käda kuna! yäk. ¹⁹ Ude yäweränä Baga man yäwoñärewani äma kubätä abäñpäñä Jesu iwetkuk; Yäñpäñ-yäwoñärek äma, gäkä deken kwayäñ yäñiwä näk imaka, api gäwarän täwet yäk. ²⁰ * Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Ket nadäwi pewäkañ näwaren. Imata, tom ägwäri u patpat bägupi nikek. Barak udegän, bukäni nikek. Upäñkañ Äma Bureni-inik iwarayäñ yäñ yäyan uwä patpat bägupta wäyäkñek täyak.

²¹ * Ude yäñirän iwarän täwani kubätä Jesu iwetkuk; Ekäni, nadäñ namiñiri näk päñku nana kumbänpäñ äneñkañ mäden kañ gäwara yäk. ²² Yäwänä iwetkuk; Ude nämo! Näk näwarän täñiri, kumbanitä kumbani noriye kañ äneñput.

Jesutä gwägu kenta mänit yäniñ bitnäñkuk

Mak 4:35-41; Luk 8:23-25

²³ Eruk man ude yäñ paotpäñä Jesu iwaräntäkiye-kät gäpe terak äronpeñ gwägu kukñi udude käda kuna yäñkañ kuñkuñ. ²⁴ * Kuñtäko pengän mänit pähap piäñirän gwägutä tañi tokätpäñ gäpe gänañ äpmonkuk. ²⁵ Jesu uwä gäpe mädeni käda parirän iwaräntäkiyetä yäwä kikuñuränpäñ iwetkuñ; Wära! Ekäni, täñkentäñ

* 8:20: 2Ko 8:9 * 8:21: 1Kin 19:20; Jon 5:25 * 8:24: Sam 4:8

nimiwä! Gwägu gänaŋ äpmonayän takamän ŋo! yäk.
 26 * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Imata umuntäkaŋ? Nadäkinikjin äreyäwani! Imata bänepjin bäräŋeŋ putärekaŋ? Ude yäwetkaŋ akuŋpäŋ mänit pähap ba gwägu tokätkuko u yabän yänpäŋ yäniŋ bitnäŋpewän kwikinik itkumän.

27 Ude täŋirän kaŋpäŋ iwaräntäkiyetä nadäwätäk pähap täŋpäŋ yänkuŋ; Wära! Äma ŋo jidewani? Mänit kenta gwägutä mani buramikamän ŋo! yän yänkuŋ.

Jesutä äma mäjotä magärani yäpäŋ tägaŋkuŋ
Mak 5:1-17; Luk 8:26-37

28 Eruk kuŋtängän gwägu kukŋi udude käda Gadara komeken ahänkuŋ. Kome uken äma mäjotä magärani yarä, äma kumbani äneŋpani-ken it täŋkumänonik. Unitä komita täŋirän ämawebe umuntaŋkaŋ uruŋ kädagän yärepmitpeŋ kuŋ abän täk täŋkuŋonik. 29 * Eruk yarä unitä Jesu kaŋpäŋ bäräŋeŋ päŋku ahän imiŋpäŋ kähän yänpäŋ ŋode yänkumän; Ee! Anutu täŋo ironŋi gäk jide täŋ ni-mayän abätan? Gäk kadäninin nämo täreŋirän komi nimayän ba abätan?

30-31 Ude yänpäŋ ban uduken but äbot pähap itkaŋ ketem naŋ irirä yabänkumän. Yabäwänä mäjo, äma yarä u magärani unitä Jesu butewaki man ŋode iwetkuŋ; But äbot itkaŋ udu yabätan? Niwat kirewayän yänpäŋä niwat kireŋpewi jopi-ken kunero. Niweri päŋku but äbot itkaŋ udu gänaŋ äpmona yäk. 32 Ude yäwänä Jesutä peŋ yäwetkuk; Eruk kut! Yäwänä äma yarä u yabä

* 8:26: Mat 14:31, 16:8; Sam 89:9 * 8:29: Mak 1:24; Luk 4:34,41

kätänpeŋ kumaŋ but gänaŋ äpmonkuŋ. But u gänaŋ äpmonpäkaŋ but päke unitä bäräneŋ kumaŋ geŋi äriŋpeŋ gwägu gänaŋ äpmonpäŋ kumaŋ moreŋkuŋ.

³³ Ude täŋirä äma but watäni irani uwä metänpeŋ kumaŋ yotpärare-ken päŋku imaka umuri ahänkuko unitäŋo biŋami yäwetkuŋ. ³⁴ Yäweräkaŋ ämawebe päke u Jesu kakta yotpärare uken naniktä äbuŋ. Eruk äbä kaŋpäŋä Jesu butewaki nadänŋ nimiŋpäŋ kome ŋo peŋpeŋ ku! yän iwetkuŋ.

9

Jesutä äma kubä yäpän tägaŋkuk

Mak 2:1-12; Luk 5:17-26

¹ * Jesu iwaräntäkiye-kät gäpe terak äronpeŋ gwägu kukŋi udude käda ini yotpärare-ken kuŋkuŋ.

² Kumaŋ päŋku yotpärare-ken ahänirä äma ätutä kwäyähäneŋ täŋpani kubä garaŋ täŋ yäpmän Jesutä itkuk-ken äbuŋ. Yäpmän äbänirä Jesutä äma u nadäkiniki näkken pekaŋ yän nadänpäŋä kwäyähäneŋ täŋpani u ŋode iwetkuk; Nanakna, umuntäweno. Momika paotkaŋ!

³ Jesutä man ude yänirän Baga man yäwoŋärewani äma ätu uken itkuŋo unitä nadänpäŋ yänpäŋ-nadäk ŋode täŋkuŋ; Wa! Äma ŋonitä man Anututä yänaŋipäŋ yäyak yäk. ⁴ * Ude yänirä Jesutä nadäk-nadäki-ken yabänpäŋ ŋode yäwetkuk; Bänepjin-ken imata nadäk waki u nadäkaŋ? ⁵ Äma ŋo man jide iwerira bureni kwawak ahänirän känayän? Momika peŋ gamitat yän iweret ba

* **9:1:** Mat 4:13 * **9:4:** Mat 12:25; Luk 9:47; Jon 2:25

Akumaŋ ku yäŋ iweret? ⁶ * Eruk, in Äma Bureninik-ken momi peŋ yämik täŋo kehäromi itak yäŋ nadäkta ŋode täŋira kawut. Ude yäŋpäŋ äma kwäyähäneŋ täŋpani u iwetkuk; Aku! Patpat bägupka yäpmäŋkaŋ yotka-ken kuyi! ⁷ Ude iweränä äma u akumaŋ yori-ken kuŋkuk. ⁸ Kuŋirän ämawebe päke unitä u kaŋpäŋ jäkjäk yäŋpäŋ Anututä kehäromi udewani äma kerä terak peŋ yämiŋkuko unita wäpi yäpmäŋ akuŋpäŋ iniŋ oretkuŋ.

Jesutä Matiyu ini iwaräntäkta imagutkuk

Mak 2:13-17; Luk 5:27-32

⁹ Jesutä Kapeneam yotpärare peŋpeŋ kuŋtängän Matiyu kaŋkuk. Matiyu uwä takis moner yäpmäk-yäpmäk täŋo yot gänaŋ irirän kaŋpäŋ iwetkuk; Gäk u peŋpäŋ näk näwat! yäk. Iweränä uteragän mani buramiŋpäŋ akumaŋ iwatkuk. ¹⁰ Täŋpäŋ Jesu-kät ketem bok näna yäŋpäŋ ini yot gänaŋ yäŋiŋat yäpmäŋ äroŋkuk. Ude täŋirän takis moner yäpani ämakät waki täŋpani yäŋ yäwerani äma ba Jesu iwaräntäkiye ukät penta itpäŋ ketem naŋkuŋ.

¹¹ * Naŋ irirä Parisi äma ätutä yabäŋpäŋ Jesu täŋo iwaräntäkiye ŋode yäwetkuŋ; Ai! Yäwoŋärewani ämajin u imata takis moner yäpani ba äma waki-waki täŋpani-kät penta itpäŋ ketem näyak?

¹² Man ude yäŋirä Jesutä nadäŋpäŋ ŋode yäwetkuk; Yäpätägak ämatä äma tägaken epän nämö täk täkaŋ. Käyäm ikek-kengän täk täkaŋ. ¹³ * Anututä bian ŋode yäŋkuk; Imaka imaka näk naniŋ oretta pek täkaŋ unita gäripi nämö nadäk täyat yäk. Ämawebe bänep iron kädet iwat täkaŋ unita

* 9:6: Jon 17:2, 5:8 * 9:11: Luk 15:2, 19:7 * 9:13: Mat 12:7; Hos 6:6

uyaku gäripi-inik nadäk täyat. Eruk, in kuŋkaŋ man yänkuko unitäŋo mebäri kaŋ nadäwä tärewut. Äma inita näk äma siwoŋi yän nadäk täkaŋ unita nämo äput. Ämawebe inita näk momi täŋpani yän nadäk täkaŋ unita yänpäŋ äput.

Nakta jop itta Jesu iwet yabänkuŋ

Mak 2:18-22; Luk 5:33-39

¹⁴ * Kadäni uken Jon ume ärut yämani unitäŋo iwaräntäkiye ätutä Jesutä itkuk-ken äbänpäŋ iwet yabänkuŋ; Ninkät Parisi ämatä Anutu nadän iminpäŋ kadäni ätuta nakta jop it täkamän. Upänkaŋ gäkŋo gäwaräntäkaye udegän nämo täk täkaŋ yäk. Imata kadäni kadäni ketem nak-nakgän täk täkaŋ? Anututa nämo nadän iminkaŋ udewä täk täkaŋ ba? ¹⁵ * Ude yänjirä Jesutä man wärani ŋode yäwetkuk; Äma ätu noripaki wäpi biŋam ikek kubäkät oretoret terak kuŋatkaŋ imata butewaki nadänpäŋ nakta jop itneŋ? Nämoinik! Täŋpäkaŋ iwantä päbä äma uwä inŋit yäpmän kuŋjirä uyaku noriyetä wäyäkŋewä wawäpäŋ butewaki nadänpäŋ nakta jop itneŋ yäk.

¹⁶ * Jesutä ude yänpäŋ iniken man kudupi-kät Parisi äma täŋo man ukät bok nämo awähutneŋ yänpäŋ man wärani yarä ŋode yäwetkuk; Äma kubätä tek wewani bipa yänkaŋ tek moräk kodakipän tek wewani uterak täga nämo penpäŋ bipek. Ude täŋkaŋä tek u äruränä tek kodaki unitä täpuri täŋpäŋä biani yäpmän däkŋewek. ¹⁷ Udegän, äma kubätä wain umeni api täŋpanipän käbot tom gupipän täŋpani biani kubä gänaŋ täga nämo

* 9:14: Luk 18:12 * 9:15: Jon 3:29 * 9:16: Jon 1:17

piwek. Ude tänpänä wain umeni api tänpäni unitäno kehäromitä tänpewän tom gupi käbot biäni kehäromi nämo u tumänpän wain umeni ba käbori u bok jop awähutneņ. Unita wain umeni api tänpäni päņ käbot kodaki kehäromi gänaņ piweko uyaku täga yäk.

Jesutä webe yarä yäpän tägaņkuņ

Mak 5:21-43; Luk 8:40-56

¹⁸ Jesutä man ude yäņ irirän käbeyä yot täņo watä äma kubä wäpi Jairas unitä ahänpän Jesu kaņpäņ gämori-ken gukut imäpmok tänpän ñode iwetkuk; Äpetna apigän kumäntak yäk. Unita gäkä päņku ketkatä iņiriri äneņi kodak tänpän akwän! ¹⁹ Ude iwetpäņ imagurän yäpmän kuņirän iwaräntäkiye imaka yäwatkuņ.

²⁰⁻²¹ * Kuņirä webe kubä käyäm mebäri kubä nikek itkuk. Webe unitä nägät piņ yäpmän kuņirän obaņ 12 ude täņkuk. Webe unitä Jesu mädeni-ken iwatpäņ Jesu täņo tekgän iņirira käyämna paorän yänkaņ päņku mädeni-ken tekgän iņitkuk. ²² Ude iņirirän Jesu äyähutpäņ webe u kaņpäņ ñode iwetkuk; Wanotna! Bänepka-ken oretoret pähap nadäsi! Nadäkinikka näkken peyan unitä gäk yäpän tägatan yäk. Ude iweränä webe unitäno käyämi paotkuk.

²³⁻²⁴ * Ude täņkaņ kuņtängän Jairastä yotken ahänpän nadäņkuk. Yäntäbätet yänpän konäm butewaki pähap täņit äma ätu butewaki kap uhuwep terak piäņit täņirä yabänpän Jesutä yäwetkuk; Peņpeņ akumaņ kut! Webe gubaņ u

* **9:20-21:** Mat 14:36 * **9:23-24:** Jon 11:11

nämo kumak. Jop döpmon pätak yäk. Yäwänä kaŋ-mägayänkuŋ. ²⁵ Ude tänpäkaŋ yän-yawat-pewän kudup akumaŋ kuŋirä webe gubaŋ unitä itkuk-ken uken äronkuk. Äronpäŋä kerigän injirän akunjuk. ²⁶ Tänpänkaŋ unitäŋo biŋamtä komeni komeni kuŋat moreŋjuk.

Jesutä ämawebe ätukät yäpän tägaŋkuŋ

²⁷ * Jesu yotpärare u penpen kuŋirän äma dapuri tumbani yarätä gera ŋode yäntän iwatkumän; De- vit orani! Butewaki nadän nimirpäŋ täŋkentän nimi! yäk. ²⁸ Yäwän nadänkaŋ Jesu yot kubä ganaŋ äronjuk. Äro irirän äma yarä unitä äbänä Jesutä yäwet yabänjuk; Dapunjek yäpä tägakta kehäromi pat namitak u nadäkinik täkamän? Yäweränä iwetkumän; Ei, nadäkinik täkamäk. ²⁹ * Yäwänä dapuri-ken yepmäŋitpäŋ yäwetkuk; Nadäkinijek täŋo bureni ahän tamän! ³⁰ * Ude yänjirän dapuri ijiwän kuŋkuŋ. Dapuri ijiwän kuŋirä Jesutä yäniŋ bitnäŋpäŋ yäwetkuk; Täŋ tamitat ŋonita äma kubä iwetdenŋawä! ³¹ Ude yäwetpäŋ yäniŋ bitnäŋkuko upänkaŋ mani nämo buramiŋkaŋ manbiŋam u yänahänpewän yäpmän komeni komeni kuŋatjuk.

³² Ude tänpän yepmaŋpän äma yarä u kuŋirän äma ätutä äma mäjotä magät-pewän man nämo yäwani kubä Jesuken yän yäpmän äbuŋ. ³³ * Äbänjirä Jesutä mäjo äma magärani u iwat kireŋ imänkaŋ äma u man yänjuk. Äma unitä man yänjirän ämawebe päke itkuŋo u kaŋkaŋ keru inpäŋ yänkuŋ; Imaka ŋodewani Isrel komeken nämo

* 9:27: Mat 20:29-34 * 9:29: Mat 8:13 * 9:30: Mat 8:4

* 9:33: Mak 2:12

ahänjirän kañpän nadawani yäk. ³⁴ * Ämawebetä ude yänjirä Parisi ämatä ñode yänkuñ; U uwä mäjo täño intäjukun ämatä kehäromi iminjirän mäjo yawat kirek täyak! yäk.

Jesutä ämawebe yabänpän butewaki nadänjuk

³⁵ * Täñpän Jesu yotpärare tañi täpuri kudup kuñatkuk. Kuñatkan kabeyä yot ini-ini äronpän Anututä intäjukun it yäminjirän gämoriken irit täño Manbiñam Täga u yäwetpän yäwoñärek täñit, paräm käyäm mebäri mebäri nitek yäpän täganjit täñkuk. ³⁶ * Ude täñkan ämawebe päke u yabänpän butewaki nadänjuk. Ämawebe uwä nanak kodänani bumik, kehäromini nämo, nadawätäk terak kuñarirä yabänjuk. ³⁷ * Yabänpän iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Epän tañi kubä ahän niminjirän käyat yäk. Epän it yäpmän kukan-ken uken ketem ahän bumbum täkan. Upänkan ketem u yäpmäka epän äma yarägan. ³⁸ Unita epän mähemi-ken yänapiñirä ketem gämäneñ itkan u yäpmäka epän äma ätukät kan pewän äbut.

10

Jesu iwaräntäkiye täño wäpi tawan
Mak 3:13-19; Luk 6:12-16

¹ * Jesutä iwaräntäkiye 12 u yän-yäkñat päbä kubä-kengän yepmanpän mäjo yawat kirekta ba käyäm paräm mebäri mebäri nitek yäpä tagakta

* **9:34:** Mat 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * **9:35:** Mat 4:23; Mak 1:39 * **9:36:** Mat 14:14; Nam 27:17; 1Kin 22:17; Ese 34:5 * **9:37:** Sek 10:2; Mak 6:34; Luk 10:2 * **10:1:** Mak 6:7; Luk 9:1

kehäromi yämiŋkuk. 2-4 Iwaräntäkiye 12 unitäŋo wäpi tawaŋ ŋode;

Kubä Saimon, wäpi kubä Pita.

Kubä Andru, Saimon monäni u.

Yaräwä Jems kenta Jon, Sebedi nanakiyat u.

Kubä Filip.

Kubä Batorom.

Kubä Tomas.

Kubä Matiyu, takis monen yäpani u.

Kubä Jems, Alfias nanaki.

Kubä Tadius.

Kubä Saimon Selot.

Kubä Judas, Kariot komeken nanik, Jesu iwan keru terak penkuko u.

Jesutä iwaräntäkiye epän man yäwetkuk

Mak 6:7-13; Luk 9:1-6

5 * Ude täŋpäŋ Jesutä äma 12 u epän man ŋode yäwetkaŋ yäniŋ kireŋpewän kuŋkuŋ; In kuŋkaŋ guŋ ämawebe äbotken ba Samaria yotpärare it yäpmäŋ kukaŋ-ken u kuneŋtawä. 6-8 * * Isrel äma äbot kodäŋani bumik, watä ämani nämo, itkaŋ ukengän kuŋkaŋ man ŋode yäŋahäŋpäŋ kaŋ yäwerut; Nadäwut! Anututä intäjukun itkaŋ yabäŋ yäwat epän täŋpayäŋ täko u keräp täyak. Ude yäwerit, käyäm nitek yepmaŋpä tägaŋit, paräm mebäri mebäri nitek komi nadäŋ itkaŋ u yäpä tägaŋit, mäjo yäwat kireŋit ba äma kumbani yäpmäŋ päŋaku yepmaŋit kaŋ täk täŋput. Epän u täkta kehäromi jop tamitat, gwäki nämo unita in udegän täŋkentäk epän u gwäki nämo, jop kaŋ

* 10:5: Apos 13:46 * 10:6-8: Jer 50:6; Mat 15:24 * 10:6-8: Apos 20:33

täntäj kut. ⁹⁻¹⁰ * * Kuroñjin ärärani ba ähottaba nämo yäpneñ. Moneñ nämo yäpmäj kuneñ, yäk imaka nämo yäpneñ. Ba tek yarä nitek nämo yäpneñ, gupjin terak itkañ unitagän kañ kut. U imata, epän tänayäj täño unitäño kowata täga täñkentäj taminani.

¹¹ In yotpärare kubäken ahäñirä äma kubätä yori-ken yäj-täñjat yäpmäj ärowänä ugän itpäñ epän täñ paotpäñ kome kubäken kañ kut. ¹² * Täñpäkañ äma kubä täño yot gänañ äronkañä yot mähemi u ñode kañ iwerut; Anutu täño bänep iron gäkken pat täyon! ¹³ Ude iwerirä not täñ tamiñirän intäño man unitä uken bureni api ahäj imek. Upäñkañä not nämo täñ tamiñirän man iwetnayäj täkañ unitä uken bureni nämo api ahäwek. ¹⁴ * Äma kubä ba ämawebe yotpärare kubäken naniktä not nämo täñ tamiñirä ba intäño manta gaña tawäwä mäde ut yämiñpeñ kañ kut! Täñpäkañ ämawebe uken naniktä momi nininken pätak yäj nadäkta kugun kuroñjin terak nanik pewä mañpäpeñ kañ kut. ¹⁵ * Näk bureni täwetat. Kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken ämawebe yotpärare udewani-ken naniktä kowata Sodom Gomora naniktä yäpnayäj täño u irepmitpäñ ärowani pähap api yäpneñ.

Bäräpi mebäri mebäri api ahäneñ
Mak 13:9-13; Luk 21:12-17

* **10:9-10:** Luk 10:4 * **10:9-10:** Nam 18:31; Luk 10:7; 1Ko 9:14;
 1Ti 5:18 * **10:12:** Luk 10:5-6 * **10:14:** Luk 10:10-12; Apos
 13:51, 18:6 * **10:15:** Mat 11:24; Jud 7

16 * Ude yänpäñ yänkuk; In nadäkañ? Iwan bämopi-ken taniñ kiretat yäk. Añ komitä but nanak däpmanpäñ nak täkañ in udegän api tadäpmanpäñ näneñ. Unita in ket kañiwatpäñ nadäñit kañ kuñarut. Upärkañ bänep kwini terak kuñatpäñ waki kubä täkta nämo nadäneñ. 17 * Bureni, in watäni ket itpäñ kañ kuñarut! Äma ätutä manken tepmanjit käbeyä yot gänañ kadätä api tadäpneñ. 18 * Ba ugän nämo, näka nadäkinik täk täkañ unita tämagut päñku kome täño kañiwat äma ba intäjukun äma inamiken api tepmaneñ. Tepmanpäpäñ intäjukun äma u ba ämawebe guñ äbotken nanik u näkño manbiñam api yäwetneñ. 19 Kadäni uken yän-täkñat yäpman manken kuñirä man jide yäwetnayän nadänkañ nadäwätäk nämo täneñ. Kadäni uken man ahän tamiñirän nadänpäñ ugänpäñ yäwetneñ. 20 * Täñkañ man yänayän täño uwä injinken man nämo, u Nanjin täño Munapiktä bänepjin-ken peñirän api yänahäneñ.

21 * Täñpäkañ kadäni uken ämatä ñode api täneñ; Tuänitä monäni iwan keriken peñirän kumän-kumän api utneñ. Ba naniyetä nanakiye udegän api täneñ. Ba äperiye nanakiyetä miñiye naniye iwan täñ yämiñpäñ manken yepmanjirä kumän-kumän api däpneñ. 22 * Täñpäkañ in näka nadäkinik täñpäñ näwat täkañ unita ämawebe mäyaptä inta kokwawak api nadän tamineñ. Upärkañ äma

* **10:16:** Luk 10:3; Jon 10:12; Apos 20:29; Rom 16:19 * **10:17:** Mak 13:9-11; Luk 12:11-12; Luk 21:12-15 * **10:18:** Apos 25:23, 27:24 * **10:20:** Jon 14:26; 1Ko 2:4 * **10:21:** Mai 7:6; Mat 10:35; Mak 13:12; Luk 21:16 * **10:22:** Mat 24:9,13; Mak 13:13; Luk 21:17; Jon 5:18-21

kubätä gwäk pimiŋpäŋ näkŋo man nämo peŋkaŋ yäpmäŋ kuŋarayäŋ täko uwä tärek-tärek kadäni-ken näkŋata biŋam api yäpet. ²³ * Täŋpäŋ yotpärare kubäken kuŋirä tadäpmäŋpäŋ täwatkierek täŋpäwä yotpärare kubäken metäŋpeŋ kuneŋ. Näk bureni täwetat. Isrel kome pat yäpmäŋ kuyak u nämo kuŋarä tärenjirän Äma Bureni-inik api ahäwek yäk.

²⁴ * Ude yäŋpäŋ yäŋkuk; Jide nadäkaŋ? Netätä intäjukun itak? Yäwoŋärek ämatä intäjukun itak ba nanakiyetä intäjukun itkaŋ? Bureni, yäwoŋärek ämatä intäjukun itak! Ba netätä intäjukun itak? Epän mähemitä intäjukun itak ba epän ämaniyetä intäjukun itkaŋ? Bureni, epän mähemitä intäjukun itak. ²⁵ * Unita yäwoŋärek ämata waki täŋ imineŋo uwä, nanakiyeta udegän täŋ yämiŋjirä ŋode nadäneŋ; Täga! Ekäninin udegän äworekamäŋ yäŋ nadäne. Täŋpäkaŋ Bilisibap yäŋ näwetkuŋo unita imata näwaräntäknaye in man waki nämo api täwetneŋ? Nämo, u man wakiinik api täwetneŋ yäk.

Netätä umuntäne?

Luk 12:2-7

²⁶ * Unita in äma udewanita nämo umuntaŋkaŋ näkŋo man kwawak yäŋahäneŋ. Imaka täŋ-yejämbani pätak u wari nämo api pärek. Anututä api täŋkwawa täwek. Ba imaka käbop itak u wari nämo api irek. Kwawak api pewek. ²⁷ Jiap man niningän itkaŋ täwet täyat u äma äbot gänaŋ kwawakgän kaŋ yäŋahäwut! ²⁸ * In ämata nämo umuntäneŋ. Äma uwä gupjingän täga awähutneŋ, upäŋkaŋ mäjojin

* **10:23:** Mat 16:28 * **10:24:** Luk 6:40; Jon 13:16, 15:20

* **10:25:** Mat 9:34, 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * **10:26:** Mak

4:22; Luk 8:17 * **10:28:** Jem 4:12

utta api tänpä wanej. Unita in Anutu kubä unitagän umuntäneñ. Unitä uyaku äma täño gupi bok, mäjoni bok täga awähurek. ²⁹ Bureni täwetat; Ämata nämo umuntäneñ. Anututä watä säkgämän it tamik täyak. Unita pakup barakta nadäwut. Barak u äpani-inik, biñami nıkek nämo upänkañ Nanjintä udewanita ket yabän yäwat täyak. Kuñat-kuñari ba kumäk-kumäki yabänpän-nadäk täyak. ³⁰⁻³¹ * Upänkañ Anututä inta gäripi nadäk täyak uwä pakup barakta nadäk täyak u irepmitak unita täga nämo tepmañpek. Gwäkjin pujiñ jide itkañ u kudup nadäk täyak. Unita imaka kubäta nämo umuntäneñ.

Jesu wäpi yänahäкта nämo umuntäneñ

Luk 12:51-53, 14:26-27

³² Man ude yänpän äneñi ñode yänkuk; Äma kubätä ämawebe inamiken näk Jesuta nadäkinik täñ imitat yän yäwayän täko uwä näkä udegän Nana kunum gänañ nanik u inamiken äma uwä näkñata biñam yäpmänñtat yän api yänahäwet. ³³ * Täñ, äma kubätä ämawebeta umuntañpän näk Jesuta nämo nadätat yän yäwayän täko uwä näkä udegän Nana kunum gänañ nanik u inamiken äma ñonita nämo nadätat yän api iweret.

³⁴ In näka ñode nämo nadäneñ; Uwä kome terak bänep kwini pewän ahäкта äpuk yän nämo nadäneñ. Näk bänep kwini pewa ahäкта nämo äput. Nämo inik! Näk komen ämawebe bämopi-ken duñwewek pewa ahäкта äput. ³⁵⁻³⁶ Näk ämawebe yäpmän

* **10:30-31:** Mat 6:26, 12:12 * **10:33:** Mak 8:38; Luk 9:26; 2Ti 2:12

danikta äpuro unita man ñode profet biani kubätä kudän täñkuko u bureni api ahäwek;
Yanani yarä duñ-wewek api tädeñ, ba yamiñi yarä udegän api duñ-wedeñ.

Ba yanäbeki yarä duñ-wewek api tädeñ.

Ba äma kubä iniken noriyeiniktä iwan api täñ imineñ.

Mai 7:6

37 * Ba äma kubäwä miñi nanita gäripi tañi nadäñ yämiñkañ näka täpuri nadäñ namayäñ täko uwä äma udeyani näka biñam nämo api täñpek. Täñpäkañ meñ ba nan kubätä äperiye nanakiyeta gäripi tañi nadäñ yämiñkañ näka täpuri nadäñ namayäñ täko uwä näka biñam nämo api täñpek.

38 * Ba kubätä näkä komi päya kwakäp terak nadäwayäñ täro udegän nadäkta umuntañpäñ nämo näwarayäñ täko uwä näka biñam nämo api täñpek. 39 Ba kubätä kome terak irit kuñat-kuñatta gäripi nadäñpäñ nadäkinik täñpeñ kuñarayäñ täko uwä irit kehäromi nämo api kañ-ahäwek. Täñ, kubätä näka nadäkinik täñ namiñpäñ kome ñonitäño irit kuñat-kuñat mäde ut imayäñ täko uwä irit kehäromi api yäpek.

40 * Täñpäkañ äma kubätä orañ tamayäñ täko uwä näk udegän api orañ namek. Ba näk orañ namayäñ täko uwä näk naniñ kireñkuko u udegän api orañ imek. 41 Täñkañ kubätä Anutu täño man yäñahäwani äma kubäta nadäñ imayäñ täko uwä gwäki Anutu täño man yäñahäwani ämatä yäpmäk täkañ udegän api yäpek. Täñpäkañ äma kubätä äma

* **10:37:** Lo 33:9 * **10:38:** Mat 16:24-25; Mak 8:34-35; Luk 9:23-24; Luk 17:33; Jon 12:25 * **10:40:** Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20

siwoŋi kuŋarani kubä kaŋ-ahänpän ŋode nadäwek; A! Äma uwä siwoŋi kuŋarani unita täŋkentän ima yän nadäwek. Äma ude nadäwayän täko uwä gwäki äma unitä yäpayän täko udegän api yäpek. ⁴²* Näk bureni täwetat. Äma kubätä näwaräntäknaye äpaninik kubä kaŋ-ahänpän U Jesu täŋo iwaräntäki kubä yän yänpän ume gwetpän imayän täko uwä gwäki täga api yäpek.

11

Jontä Jesu täŋo mebäri nadäkta man pewän kuŋkuŋ

Luk 7:18-35

¹ Jesutä iwaräntäkiye 12 epän man ude yäwerän tärenjirän kome u penpen Anutu täŋo man yäwetpän yäwoŋärek tänpayän yotpärare ätu tuän ittän kuŋkuŋ-ken uken kuŋkuk. ²* Kuŋjirän Jon ume ärut yämani uwä komi yotken itkaŋ Jesutä epän täk täŋkuko u biŋam nadänkuk. Biŋam u nadänpän iniken iwaräntäkiye yäwet-pewän pänku Jesu iwet yabäk ŋode täŋkuŋ; ³* Äbäkta biŋam yäwani uwä gäk ŋo ba? Ba kubäta itsämne? yäk. ⁴ Ude iwet yabäwäwä Jesutä ŋode yäwetkuk; Inä äyänutpän pänku imaka nadänit kaŋit täkaŋ ŋo, unitäŋo manbiŋam pänku Jon kaŋ iwerut. ⁵* Äma dapuri tumbani äneŋi ijiwä kuk täkaŋ. Kwäyähäneŋ täŋpani äneŋi tägaŋpen kuŋat täkaŋ. Paräm wakiwaki tokŋewani tägaŋpän gupi dudum tak täkaŋ. Ba jukuni täŋguŋ täwani nadäwä tumäk täkaŋ, ba kumbani kodak tänpän akumaŋ kuk

* 10:42: Mat 25:40 * 11:2: Mat 14:3 * 11:3: Mal 3:1

* 11:5: Ais 35:5-6; Ais 61:1

täkaŋ. Ba äma jäwäri-jäwäri Manbiŋam Täga u yäwera nadäk täkaŋ. ⁶* Ba äneŋi kubä ŋode kaŋ iwerut; Äma näka yäŋpäŋ nadäkiniki nämo pewä putärek täkaŋ uwä bänep oretoret terak kuŋat täkaŋ yäk.

⁷* Ude yäweränkaŋ Jon täŋo iwaräntäkiye u äneŋi äyänutpen kuŋirä Jesutä ämawebe äbot päke u Jon täŋo täktäki ba kuŋat-kuŋarita manbiŋam ŋode yäwetkuk; Jon kome jopi-ken irirän känäyän nadäŋpäŋ kuŋkuŋo u äma jidewanipäŋ känäyän kuŋkuŋ? Pidäm eŋini bumik, mänittä piäŋpewän waren-waren tak täkaŋ, äma udewani känäyän kuŋkuŋ? ⁸ Ba ima känäyän kuŋkuŋ? Äma tek säkgämän täŋpani käwep? Ude nämo! Äma udewani uwä äma wäpi nikektä yot gänaŋ it täkaŋ. ⁹* Unita näwerut! Äma jidewani u känäyän kuŋkuŋ? Profet kubä käwep känäyän kuŋkuŋ? Bureni, profet kubä kaŋkuŋo upäŋkaŋ Jon uwä profet inipärik kubä. ¹⁰* Täŋkaŋ Anutu täŋo man ŋode kudän täwani uwä Jonta kudän täwani;

Näkŋo biŋam yäŋahäwani äma kubä ŋo yäk.

Intäjukun kädet täwit gamikta api iniŋ kirewet yäk. *Mal 3:1*

¹¹ Unita näk bureni täwetat; Jon täŋo wäpi biŋamtä äma it yäpmän äbuŋo unitäŋo wäpi biŋam yärepmit moretak. Upäŋkaŋ ämawebe äpani Anututä intäjukun it yämiŋpäŋ yabän yäwat täyak unitäŋo wäpi biŋamtä Jon täŋo wäpi biŋam irepmi-tak. ¹²* Jon intäjukun äbä Anututä yabän yäwat

* **11:6:** Mat 13:57, 26:31 * **11:7:** Mat 3:5 * **11:9:** Luk 1:76

* **11:10:** Mak 1:2; Jon 3:28 * **11:12:** Luk 16:16

epän ták täyak unitäño manbiñam yäñahän yäpmän äbuk. Apiño udegän nähä manbiñam ugänpän yäñahäk täyat. Upänkañ äma waki ätutä mannata bitnänpän Anutu täño kañiwat yewa gänañ äronpän itta kädet ukät-pipinayän ták täkañ. ¹³ Moses ba Profet biani kuduptä manbiñam ñode yäñahän yäpmän äbuñ; Anutu täño iwoyäwani äma ahänpän Anutu täño yabän yäwat epän api yäput pewek yäk. Manbiñam u yäñahän yäpmän abäntäko Jonken tärenkuk. ¹⁴ * Ba man kubä ñode yäñahänkuñ; Profet kubä Elaija ude wani api ahäwek! yän yänkuñ. Unita näk man täwetat ño nadäkinik täñput! Profet Elaijata äbäta yänkuño uku Jon äbatak ño. ¹⁵ Äma jukuni nitektä näkño man ño ket nadäwut! yäk.

¹⁶ Ämawebe äbot itkañ ñonita jide yäwet? Uwä ironironi täñoret bägup-ken itkañ kowat yäwän ñode ták täkañ ude bumik;

¹⁷ Niwerä oretoret kap teñitna gukut nämo tokät täñkuñ.

Ba niwerä butewaki kap teñitna, konäm nämo kotkuñ yän yäk täkañ.

Täñpäkañ in uwä ude wani, nadäk siwoñi kubägän nämo penkañ ñode täñkuñ; ¹⁸ * Jon uwä äbänkañ ketem äma ätutä nak täkañ ude nämo nañkuk ba wain ume imaka, nämo nañkuk. Täñjirän intä kañpäñ yänkuñ; U mäjotä kotawani! ¹⁹ * Täñ, Äma Bureni-iniktä äbänpäñ ketem nañit wain ume nañit täñkuk. Täñjirän intä kañpäñ yänkuñ; Äma ño kawut! Nak ämäñ täñpani! yäk. Uwä äma waki-waki-kät takis moneñ yäpani täño noripaki!

* **11:14:** Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak 9:11-13 * **11:18:** Mat 3:4

* **11:19:** Mat 9:14

yāŋ yāŋkuŋ. Upāŋkaŋ in nāmo nadāwā tumbākaŋ ude yāk tākaŋ. Äma yarä unitä Anutu tāŋo nadäk-nadäk siwoŋi iwatpāŋ tāk tākamän. Täŋpākaŋ nadäk-nadäk u iwatpāŋ täktäki siwoŋitä Anutu tāŋo nadäk-nadäk kwawak pewän ahāŋjirän ämawebetä kaŋpāŋ nadāwā bureni api täneŋ yäk.

Bänepi nāmo sukurewanita umun man

Luk 10:13-15

²⁰ Kadäni uken Jesutä yotpärare ätuken epän täŋit kudän kudupi imaka täŋit täŋ yäpmāŋ äbāŋjirän kaŋpāŋ bänepi nāmo sukurenkuŋo unita yabāŋ yāŋpāŋ ŋode yāŋkuk; ²¹ * Wa! Korasin nanik in, ba Betsaida nanik in komi api nadāneŋ! Inken kudän kudupi tāk täŋkuro udegän Tire Sidon ämawebe, Anututa nāmo nadāwani u ahāŋ yāmiŋkuk yāwänäku mominita yāŋpāŋ konäm butewaki täŋpāŋ bänepi bian sukurewäm! ²² * Unita bureni ŋode täwera nadāwut; Ämawebe yäpmāŋ danik-danik kadäni pähapken Tire ba Sidon ämawebe kowata ahāŋ yāmayāŋ täko u irepmitpāŋ inä ärowani-inik api kaŋ-ahāneŋ! ²³ * Täŋ, Kapeneam nanik inä, Anututä kunum gānaŋ api yāŋnikŋat yäpmāŋ ärowek yāŋ nadākaŋ? Wära! Nämoinik! In kumāŋ-kumāŋ komeken api äpmoŋ moreneŋ. Nākä kudän kudupi inken tāk täŋkuro u Sodom komeken ahāŋkuk yāwänäku ämawebe momini peŋjirä Anututä kome nāmo awāhurän. Nāmo, pen kadäni kārōŋi it yäpmāŋ kuk täyek. ²⁴ * Unita

* **11:21:** Jna 3:6 * **11:22:** Ais 23; Jol 3:4-8; Amo 1:9-10; Sek 9:2-4 * **11:23:** Ais 14:13-15; Stt 19:24-28 * **11:24:** Mat 10:15; Luk 10:12

Juda äma in ɲode täwera nadäwut; Kowata yäpçük-
yäpçük kadäni-ken ämawebe yotpärare ude wani-
ken naniktä kowata waki ärowani api yäpçük.
In Sodom naniktä yäpnayän täño u irepmiṭpän
ärowani pähap api yäpçük.

Näkken äbänpän itpän-nadäk kan täñput

Luk 10:21-22

²⁵ * Kadäni uken Jesutä nani ɲode iwetkuk;
Nana, kunum kenta kome täño mähe mi gäka bäne
täga nadän gamitat. Imata, gäk manka bijam
täño mebari äma kome täño nadäk-nadäk ärowani
nikekta käbop peñ yämik täyan. Täñ, äma äpanita
täñ-kwawatañ yämik täyan. ²⁶ Nan, gäkña ude kan
ahäwän yän nadänkuno udegän ahätäk yäk.

²⁷ * Ude yänpän ämawebe päke u ɲode yäwetkuk;
Nana uwä imaka kumän-tagän näk ketna terak
peñ moreñkuk. Täñpäkan äma kubätä Anutu
täño nanaki näka täga nämo nadäwän tärek täkan.
Nämo, Nana kubä-tägän mebarina nadäwän tärek
täkan. Ba äma kubätä ini Nana täño mebari u
nämo nadätäk. Nämo, nanaki näkña-tägän nadätäk.
Täñ, Nanaki näkä äma ätuta Nana täño mebari
yäwoñärewayän yänpänä yäwoñärenjira Nana täño
mebari täga nadäneñ.

²⁸ * Jesutä ude yänpän äneñi ɲode yäwetkuk;
Ämawebe in bäräpi kotañkan nadäwätäk pähap
täk täkan uwä näk-kengän äbut! Näkken äbänjirä
bäräpi ketäreñ taminjira itpän-nadäk täkot. ²⁹⁻³⁰ *
* Näkken äbänkan epän tamakan u bok täñpän

* **11:25:** 1Ko 1:26-29 * **11:27:** Mat 28:18; Jon 3:35, 17:2; Plp
2:9; Jon 1:18, 10:15 * **11:28:** Jer 31:25 * **11:29-30:** Jer 6:16

* **11:29-30:** 1Jo 5:3

uyaku näkņo mebärina nadäwä tärenayāņ. Näk orakorak mähemi, näk bänep kwini ba äpani kuņat täyat. Näkken äbänpāņä nadäwätäk ikek nämo api kuņatneņ. Bureni, epän ketjin-ken pek täyat u pipiri nämo yäk.

12

Jesu uwä Sabat täņo mähemi

Mak 2:23-3:6; Luk 6:1-11

¹ * Eruk Sabat kadäni kubäken Jesu inikäť iwaräntäkiye säguom epän gānaņ kuņatkuņ. Kuņattāņgān iwaräntäkiyetä nakta yewäwä säguom wenpāņ naņkuņ. ² * Wenpāņ naņirä Parisi äma ätutä u yabāņpāņ Jesu iwetkuņ; U kawut! Orekirit kadäni-ken gāwaräntäkayetä epän tākaņ uwä nämo tānaņipāņ tākaņ. U nintāņo бага man irepmitpāņ tākaņ yäk.

³ * Iweräwä Jesutä kowata ņode yäwetkuk; Ude nämo! Bian oranin Dedit u noriye-kät nakta yewäpāņ tāņkuņo unitāņo manbiņam Anutu täņo man terak nämo daniņpāņ nadäk tākaņ?

⁴ * Uwä ņode tāņkuņ; Dedit u noriye-kät Anutu täņo yot gānaņ äronpāņ kārāga kudupi yāņ yāwani u yāpmāņpāņ naņkaņ noriyeta imaka, yāmān naņkuņ. Tāņkaņ kārāga uwä bāmop äma-tāgān nānaņipāņ naņkuņ. Äma jopitä udewani nakta yājiwārani upāņkaņ Dedit u noriye-kät naņkuņ.

⁵ * Tāņpāņ in Baga man terak kudān tāwani ņode imaka nämo daniņpāņ nadäk tākaņ ba? Bāmop äma

* 12:1: Lo 23:25 * 12:2: Kis 20:10 * 12:3: 1Sml 21:1-6

* 12:4: Wkp 24:5-9 * 12:5: Nam 28:9-10

uwä Sabatken kadäni kadäni kudupi yot gänañ äronpän Sabat täño бага irepmitpän epän täk täkañ. Baga irepmit täkañ upänkañ waki täk täkañ yän nämo yäwet täkañ.

⁶* Unita näkä ñode täwera nadäwut; Inamjin-ken itat ñonitä kudupi yot irepmitat. ⁷* Anututä man kubä yänkuko uwä ñode kudän täwani;
Gupe ijik-ijik näk nanij oretta pek täkañ unita gäripi nämo nadäk täyat.

Ämawebetä bänep iron kädet iwarirä unita uyaku gäripi-inik nadäk täyat. *Hos 6:6*

In man u nadänpän yäwänäku näwaräntäknaye momini nämo ño man nämo yäweräm. ⁸* Nadäkañ? Äma Bureni-inik uwä Sabat täño mähem.

Jesutä Sabat kubäken äma kubä yäpän tägañkuk

⁹⁻¹⁰* Ude yänpän penpen kumañ käbeyä yot gänañ äronpän äma kubä kerikukñi tängurän täwani uken irirän kañkuk. Kawänä Juda täño ekäni ätutä Jesu u goret kubä tänpän kañpän manken tena yänkañ iwet yabänkuñ; Sabat kadäni-ken äma kubätä käyäm ikek yäpän täganeño u бага irepmirek ba nämo irepmirek? ¹¹* Ude yänjirä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Jide? Inken nanik kubätä yawaki tepi kubätä awañ gänañ äpmonjirän Sabat unita yänpän kañäwaräkuk täñpek? Nämo, topmänpän wädäwek! ¹²Tänkañ yawak uwä imaka jopi ude wani. Äma uyaku bureni. Unita Sabat kadäni-ken täñkentäk epän uwä täga tänpän.

* **12:6:** Mat 12:41-42; Luk 11:31-32 * **12:7:** Hos 6:6; Mat 9:13

* **12:8:** Mat 8:20 * **12:9-10:** Luk 14:3 * **12:11:** Luk 14:5

13 Ude yänpäj äma keru tänguräj täwani u iwetkuk; Ketka täñ-siwonja! yäk. Ude iweränä keru täñ-siwonja täñirän täganpäñ keru kukni täga udegän itkuk. 14 * Täñirän Parisi ämatä u kanpäñä peñpeñ päñku käbeyä tänpäj Jesu kan utna yäj yänpäj man topuñ.

15 * Tänpäkan Jesu Baga man nadäwanitä man topuño u nadänpäj kome u peñpeñ kubäken kuñkuk. Kuñirän ämawebe mäyap iwarän täñkuño u gänäñ käyäm ikek u kudup yäpäñ täganjuñ. 16 * Ude tänpäj ämawebe päke unitä mebärini yäñahäktä yäjiwät-inik täñkuk. 17 Ude täñirän Profet Aisaiatä man bian ñode kudän täñkuko u bureni ahäñkuk;

18 * *Nowä epän ämanata näkña iwoyäñkut yäk.*

Nowä näñaken bänepna gämäni. U kanpäñ gäripi nadäk täyat.

Uterak Munapikna peñ ima täñkentäj imiñirän ämawebe Anutu täño äbot nämo täñpani kudup-tagän näñño kädet siwonji iwatta yäwetpäñ yäwonjärekañ api täñpek.

19 *Uwä yäñawät-awät ba yabäj kärakñek nämo api täñpek. Ba mani kotäk kädet miñin-miñin gera yänpäj yäk täñirän nämo api nadäneñ.*

20 *Bänep kwini terak api kuñjarek.*

Uwä tepäranju kujat pidämi kubä nämo tokärekañ ba kädäp täpuri iñiñirän nämo döpän kumneñ.

Tänpäkan epäni täñ yäpmäj kuñirän kädet siwonji säkgämän api ahäñ morewek.

* 12:14: Jon 5:16 * 12:15: Mak 3:7-10 * 12:16: Mat 8:4;
Mak 3:12 * 12:18: Mat 3:17

21 *Tänpänj ämawebe äbot nämo tänpäni kuduptagän bänepi wäpi biñam terakgän api wohutneñyäk. Ais 42:1-4*

*Jesu mäjotä magärrirän epän täk täyakyän iwetkuñ
Mak 3:22-30; Luk 11:14-26, 12:10*

22 * Tänpäkanj kadäni uken äma kubä mäjotä magärani kubä Jesuken yäpmänj äbuñ. Äma uwä mäjotä magärrirän dapuri tumbänpäñ guñ tañkuk. Guñ tañpäñ man imaka, nämo yäk täñkukonik. Eruk äma upän Jesuken yäpmänj äbäkanj yäpän tägañ-pewän dapun ijiñit man yänit täñkuk. ²³ Ude täñjirän ämawebe päke itkuño u kañpäñ kikuñutpäñ jäkjäk yänkuñ. Tänpänj yänkuñ; Wära! Devit täño orani äbäкта yänkuño ukeño ño käwep yäk.

24 * Ude yänjirä Parisi ämatä nadänpäñ ñode yänkuñ; Jop yäkanj! Mäjo täño äma ekäni wäpi Bilis-ibap unitä magärrirän mäjo yawat kirek täyak! yäk. ²⁵ Ude yänjirä Jesutä bänepi-ken yabänpäñ-nadänkanj yäwetkuk; Man wärani kubä täwera nadäwut; Äbot kubätä duñ-wewek tänpänjä kehäromi itneñ ba nämo? Nämo! Ba yotpärare kubätä duñ-wewek tänpäwä tägawek ba nämo? Ba ini buaptä duñ-wewek tänpänj ämik tänpäwä tägawek? Nämoinik! ²⁶ Unita ñode täwetat; Satantä iniken ämaniye yawat kireweko uwä jide tänpänj Satan täño äbot kehäromi nikek irek? U täga nämo irek! ²⁷ Intä Näkä Satan täño kehäromi terak mäjo yawat kirek täyat yän näwetkanj upänkanj näkä ude bureni täyat u tänpäwä intäño ämajiyetä netä wäpi terak mäjo yawat kirek täkanj? Satan täño wäpi terak yawat kirek täkanj yän

* 12:22: Mat 9:32-33 * 12:24: Mat 9:34, 10:25

täga nämo yäneŋo unita jop täŋ-näkŋatkaŋ unitäŋo mebäri kwawak ahatak! ²⁸ * Näk Anutu täŋo Munapiktä täŋkentäŋ namiŋirän täk täyat unita ŋode nadäneŋ; Anututä intäjukun it yämiŋirän gämoriken irit täŋo bureni inken ahatak ŋo.

²⁹ * Näk Satan täŋo kehäromi yäpmäŋ äpäk täyat unitäŋo man wärani kubä ŋode täwera nadäwut; Äma komi kubä yori gänaŋ irirän äma kubätä siwani yänkaŋ päro tuŋumi täga yomägarek? Nämo! Äma komi u bäyaŋ iŋitpäŋ yentä keru kuroŋi pädat täŋpäŋ peŋkaŋ uyaku tuŋumi täga yomägarek.

³⁰ * Nadäkaŋ? Äma not nämo täŋ namik täkaŋ uwä iwan täŋ namik täkaŋ. Ba äma näkŋo epänta watä nämo it täkaŋ uwä epäna yäpäwak täkaŋ. ³¹ * Unita ŋode täwera nadäwut; Waki mebäri mebäri ba yänärok man mebäri mebäri näk näwet täkaŋ unitäŋo momi u täga penäŋi. Upänkaŋ äma kubätä Kudupi Munapikta man waki ba yänärok man iwereko uwä momi u penäŋi nämo. ³² Bureni, äma kubätä Äma Bureni-inikta yänärok man yäwayäŋ täko uwä momini u täga ärut imek. Täŋ, äma kubätä Kudupi Munapikta yänärok man yäwayäŋ täko uwä momini nämoinik api ärut imek. Nämo, u pen api pat imek yäk.

Mankatä bänepka-ken jide pätak u yänahatak

³³ * Täŋpäŋ Jesutä äneŋi ŋode yäkgän täŋkuk; In päya kubäta täga yän nadänpäŋä burenita udegän täga yän nadäneŋ. Ba päya kubäta waki yän

* **12:28:** Apos 10:38; 1Jo 3:8 * **12:29:** Ais 49:24; 1Jo 4:4

* **12:30:** Mak 9:40; Luk 9:50 * **12:31:** 1Ti 1:13; Hib 6:4-6, 10:26

* **12:33:** Mat 7:16-20

nadänpän bürenita udegän waki yän nadäneñ. Päya täño mujipi kañpän nadänpän päya uwä täga ba waki yän nadäneñ. ³⁴ * Wa! Gämok täño äbotken nanik in jide tänpän man täga kubä yäneñ? Nämo, nadäk, äma bänepi-ken pat täyak u meni-ken kwawak pewä ahäk täkañ. ³⁵ Äma täga tänpäni u bänepi-ken nadäk tägatäga unitä irit kuñat-kuñariken kädet täga pewä ahäk täkañ. Täñ, äma waki tänpäni u bänepi-ken nadäk waki-waki unitä irit kuñat-kuñariken kädet waki pewä ahäk täkañ. ³⁶ Upänkañ näk ñode täwera nadäwut; Ämawebe yäpmän danik-danik kadäni pähapken man waki mebäri mebäri bian yän yäpmän äbuño unita yänpän Anututä manken api tepmanpek. ³⁷ In kome terak kuñatkan man yän yäpmän kunayän täño uwä Anututä nadäwän täga ba waki api täneñ. Waki tänpänä manken api tepmanpek. Täga tänpänä Anututä api tämagurek yäk.

Kudän kudupi känayän yänkuñ

Mak 8:11-12; Luk 11:29-32

³⁸ * Jesutä man ude yäweränä Parisi ämakät Baga man yäwoñärewni äma ätu itkuño unitä Jesu man kowata ñode iwetkuñ; Yänpän-yäwoñärewni! Kudän kudupi kubä mebärika kañpän nadäkta täñiri këna! yäk.

³⁹ * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Wa! Waki tänpäni ämawebe äbot intä kudän kudupi kubä kakta näwet yabäkañ? Upänkañ kudän kudupi mebäri kubä nämo täñira känayän! Ñodegän api

* **12:34:** Mat 3:7, 15:18; Mat 23:33; Luk 3:7 * **12:38:** Mat 16:1; Luk 11:16; Jon 6:30; 1Ko 1:22 * **12:39:** Mat 16:4

käneŋ; Kudän bian profet Jona terak ahänkuko udegän ahänirän api käneŋ. ⁴⁰ * Jona uwä kepma bipani yarakubä gwägu tom pähap koki gänaŋ patkuk. Udegän Äma Bureni-inik uwä kepma bipani yarakubä kome gänaŋ api pärek. ⁴¹ * Täŋpäkaŋ ämawebe Ninive yotpärare-ken naniktä udegän, kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken inkät bok api itneŋ. Ämawebe uwä intäŋo momijin kwawak api pewä ahäneŋ. U jop nämo, Jonatä man yäwerän Ninive ämawebetä nadäŋpäŋ bänepi sukurenkuŋ. Upäŋkaŋ äma Jonatä täŋkuko u irepmitak uwä itat ŋo!

⁴² * Ba kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken kome umude kända nanik täŋo intäjukun webe unitä inkät Anutu injamiken bok itkaŋ momijin kwawak api pewän ahäneŋ. Webe unitä Juda täŋo intäjukun äma Solomon unitäŋo nadäk-nadäk ärowani yäŋahänirän nadäkta gäripi nadänkuko unita kome ban naniktä kädet käroni-inik äbuk. Täŋpäkaŋ äma Solomontä täŋkuko u irepmitak uwä itat ŋo!

Ämawebe äbot u waŋ moreŋkuŋ

Luk 11:24-26

⁴³ Täŋpäŋ Jesutä man äneŋi kubä ŋode yäwetgän täŋkuk; Äma äbot ŋowä ŋode bumik. Mäjo äma magärani kubätä äma u kakätäŋpeŋ päŋku kome kuräki-ken irit bägup kodakita wäyäkŋeŋtäŋ kuŋareko upäŋkaŋ nämo kaŋ-ahäwek. ⁴⁴ Nämo kaŋ-ahänpäŋjä yäwek; Bian itkut-ken äyänutpeŋ kwa yän yäwek. Ude yänpäŋ äyänutpeŋ päŋku

* 12:40: Jna 1:17 * 12:41: Jna 3:5 * 12:42: Mat 12:6; 1Kin 10:1-10

käwek; Irit bägup biani uwä ärutpäñ ket urani, mähemi nämo. ⁴⁵* Ude kañpäñä noriye 7 ini bumik nämo, wakiinik, yämaguränkañ äbä ukengän itneñ. Täñpäkañ äma uwä pengän-inik waki irekopäñ mäden waki inikinik täñpäñ irek yäk. Eruk, äma äbot waki ño äbot udegän api itneñ.

Jesu täño nägät moräk u netä?

Mak 3:31-35; Luk 8:19-21

⁴⁶* Täñpäñ Jesu man pen yäwet irirän miñi-kät noriye man iwetnayän äbä yäman umu itsämbuñ. ⁴⁷ Täñirä äma kubätä Jesu iwetkuk; Ai! Meñka notkaye man gäwetnayän yäman itkañ gumo yäk. ⁴⁸ Yäwänä Jesutä ñode yänkuk; Meñna netä? Ba notnaye u netä? ⁴⁹ Ude yänpäñ iwaräntäkiyetä itkuñ-ken u kända ketsiwon tañpäñ yänkuk; Yabäwut! Näkño meñnaye notnaye ño! ⁵⁰* Ämawebe Nana kunum gänañ nanik täño man buramik täkañ uwä näkño meñnaye notnaye ba wanotnaye bureni yäk.

13

Mujiipi pikpik täño man wärani

Mak 4:1-9; Luk 8:4-8

¹ Kepma ukengän Jesu yot gänañ naniktä äpämañ päñku gwägu gägäni-ken mañit itkuk. ²* Mañit irirän ämawebe äbot pähap ahäñpäñ tokñewä yabäñpäñä gäpe terak äronkuk. Äro gäpe terak irirän ämawebe bumta gwägu pomi terak itkuñ. ³ Irirä man wärani mebäri mebäri yäwetkuk. Yäwetkañ man wärani kubä ñode

* 12:45: 2Pi 2:20 * 12:46: Mat 13:55 * 12:50: Jon 15:14;
Rom 8:29 * 13:2: Luk 5:1-3

yäwetgän täŋkuk; Äma kubätä ketem mujipi pikta epäni-ken päŋku mujipi täŋ-irähuttäŋ kwek. ⁴ Täŋ-irähuttäŋ kuŋirän mujipi ätu kädet miŋin mäneŋ. Kädet miŋin mäneŋo uwä baraktä yabäŋ ahänpäŋ naŋ paotneŋ. ⁵⁻⁶ Täŋkaŋ mujipi ätuwä kome taŋi nämo, gänaŋ umu mobä, uterak maŋ tädotneŋ. Kome u pidämigän, gänaŋ umu mobä unita jäwäri punin itkaŋ bäräneŋ tädotneŋ. Bäräneŋ tädotneŋo upäŋkaŋ edaptä yeŋpewän kubit täneŋ. ⁷ Täŋ, mujipi ätuwä mup waki gänaŋ mäneŋ. Mup waki gänaŋ maŋirä mup waki unitä äronpäŋ uwäk täŋpipiŋ-pewä waŋpäŋ bureni nämo pätnen. ⁸ Täŋpäkaŋ mujipi ätuwä kome gakŋi nikekken mäneŋo uwä täga äroneŋ. Äronpäŋ bureni ätu ähan pätnen. Ätuwä taŋi bumik pätnen. Täŋ, ätuwä bumta pätnen.

⁹ Jesutä ude yäŋpäŋ yäŋkuk; Äma jukuni nikektä näkŋo man ŋo ket nadäwut!

*Jesu imata man wärani yäŋpäŋ-yäwoŋärek täŋkuk?
Mak 4:10-12; Luk 8:9-10*

¹⁰ Jesutä ude yäwänä iwaräntäkiyetä ŋode iwet yabäŋkuŋ; Imata man wärani terak yäwet täyan?

¹¹ Yäwäwä ŋode yäwetkuk; Anututä intäjukun itkaŋ yabäŋ yäwat epän täk täyak unitäŋo manbiŋam käbop irani u injingän nadäkta yäwani unita ingänpäŋ täwetat. Äma ätukät nadäkta nämo. ¹² *

Unita ket ŋode täwera nadäwut; Äma kubätä imaka Anututä imani u yäpmäŋ kuŋarayäŋ täko uwä yäpurärätpäŋ bumta imikta yäwani. Täŋ, äma ätuwä nin imaka udewani nikek yäŋ nadäk täkaŋ

* **13:12:** Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18, 19:26

upänkaŋ nämo! Täŋpäkaŋ imaka iŋitkamäŋ yäŋ jop nadäk täkaŋ uwä yäyomägatta yäwani. ¹³* Mebäri unitagän man wärani terak yänpäŋ-yäwoŋäreŋ täyat. Man wärani terak yäwetpewa dapuritä känäyän täŋo upänkaŋ nämo api kawä tärewek. Ba jukunitä nadänayän täŋo upänkaŋ mebäri nämo api nadäwä tumneŋ. ¹⁴* Man täwetat ŋo man profet biani Aisaiatä ŋode kudän täwani udegän; *Jukujin täwä api nadäneŋo upänkaŋ bänepjintä nämo api nadäwä täreneŋ.*

Dapunjintä api ijineŋo upänkaŋ nämo api kawä täreneŋ.

¹⁵ *Ämawebe äbot ŋo bänepi nämo imärani. Jukuni pik täŋpani ba dapurita pimiŋ ijiwani.*

Bänepi sukurenjirä uyaku yäpa tägawäpän yepmanŋpam.

Upänkaŋ ude täneŋtawä yänkaŋ näkä täŋpewa dapuritä nämo kawä tärek täkaŋ ba jukunitä nämo nadäwä tärek täkaŋ, ba bänepitä nadäkinik nämo täk täkaŋ. *Ais 6:9,10*

¹⁶* Aisaiatä äma äbot ŋonita ude yänkuko upänkaŋ Anututä nadän tamiŋjirän inä dapunjintä kawä tärek täkaŋ ba jukujintä nadäwä tärek täkaŋ.

¹⁷ Näk bureni täwetat. Anutu täŋo kehäromi kak täkaŋ uwä profet biani ba äma siwoŋi kuŋarani mäyaptä u kakta gäripi nadäk täŋkuŋo upänkaŋ nämo kak täŋkuŋ. Ba manbiŋam apiŋo intä nadäk täkaŋ ŋo nadäkta gäripi nadäk täŋkuŋo upänkaŋ nämo nadäk täŋkuŋ.

* **13:13:** Lo 29:4 * **13:14:** Jon 12:40; Apos 28:26-27 * **13:16:** Luk 10:23-24

*Mujiipi pikpik täŋo man wärani unitäŋo mebäri
Mak 4:14-20; Luk 8:11-15*

¹⁸ Eruk notnaye, mujiipi pikpik täŋo man wärani täwetkuro unitäŋo mebäri täwerayän. ¹⁹ Mujiipi täŋ-irähuttän kuŋirän kädet miŋin mäneŋo u jidewani? Mujiipi uwä ŋode; Äma kubätä Anutu täŋo yewa gänaŋ ärokärok täŋo man nämo nadäwän tumbeko uwä äma wakitä bänepi-ken mujiipi piwani u yomägat yäpmän kwek. ²⁰ Täŋ, mujiipi kome pidämi, gänaŋ umu mobä uterak mäneŋo u jidewani? Uwä ŋode; Äma kubätä näkŋo manbiŋam kudupi nadäŋpäŋ ukengän gäripi nadäŋpäŋ yäpmän kuŋarek. ²¹ Upänkaŋ bänepi-ken jäwäri nämo täŋpani unita kadäni keräpigän irek. Täŋpäkaŋ näkŋo manta yänpäŋ ämatä yänärok man iwerit iwan täŋ imiŋit täŋpäwä, nadäkiniki bäräŋeŋ putärewek. ²² * Täŋ, mujiipi mup waki gänaŋ mäneŋo u jidewani? U äma kubätä näkŋo man kudupi u nadäŋpäŋ bänepi-ken daiŋpäŋ yäpmän kuŋareko uwä kome täŋo tuŋumta nadäwätäk täŋpäŋ monerŋ tuŋum täŋbumbum unitäŋo gäriptä täŋikŋat-pewä näkŋo man kudupi u utpewän kumänirän bureni nämo täŋpek. ²³ Täŋ, mujiipi kome gakŋiken piweko u jidewani? Uwä ŋode; Äma kubätä näkŋo man kudupi nadäŋpäŋ bänepi-ken peŋpäŋ täŋkehärom taŋpäŋ yäpmän kuŋarek. Täŋpäkaŋ äma ätuken bureni ähan pätnerŋ. Ätukenä taŋi bumik pätnerŋ. Täŋ, ätukenä bumta pätnerŋ.

Mup waki täŋo man wärani

* 13:22: Mat 6:19-34; Luk 12:16-21; 1Ti 6:9-10,17

24 Ude yäwet paotpäñ äneñi man wärani kubä pen ñode yäwetkuk; Äbot Anututä intäjukun it yämiñpäñ yabäñ yäwarayäñ täyak uwä ñode bumik; Äma kubätä ketem mujipipäñ yäpmäñ päñku epäni-ken piwek. 25 Ketem mujipi piñkañ päñku parirän bipani ugän iwanitä epän uken päñku mup mujip, ketem mujipi epän mähemitä piweko ukengän täñ-irähuttäñ kwek. 26 Ude täñpeñ kuñirän mujipitä imätpäñ kărük äbäñirä mup mujip waki iwantä täñ-irähuttäñ kweko u bok tädotneñ. 27 Tädorirä epän watä ämaniyetä u yabäñpäñ epän mähemi iwetneñ; E! Gäk epänka-ken ketem mujipi tägagänpäñ piñkun yäk. Piñkunopäñ mup waki äbäkañ u jide täñpäñ bok ärokañ? 28 Yäwäwä yäwerek; Uwä iwan kubätä piñkukotä ärokañ. Yäwänä iwetneñ; Mup waki u nintä dätne? 29 Yäwäwä epän mähemitä yäwerek; Nämö! In mup waki dätna yäkñat ketem mujipi piwani u bok dätneñta yäk. 30 * Ketem mujipi piwani bok mup waki ini bok kañ ärowut. Äronirä ketem bureni yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken ketem bureni yäpami äma yäwerakañ yäpmäñ daniñpäñ mup waki däpmäñpäñ kädäp gänañ pewä ijiwäkañ ketem bureni nakta yäwani ugänpäñ yotna gänañ kañ pewut yäñ yäwerek.

Äbot Anututä yabäñ yäwat täyak u jidewani?

Mak 4:30-32; Luk 13:18-19

31 Ude yäñpäñ man wärani kubä pen ñode yäñkuk; Äbot Anututä intäjukun it yämiñpäñ yabäñ yäwat täyak u päya mujipi kubä wäpi mastat udewani.

* 13:30: Mat 3:12

Ämatä mastat mujipi uwä epänken pik täkañ. ³² Mujipi u täpuri, päya mujipi ätu täño gämori-ken itkañ. Upänkañ tädotpäñ äronkañ tokän ätu yärepmit täkañ, päya bumik ärok täkañ. Äronpäñ tañi tänpän pähämi obät täk täkañ. U momi terak baraktä yori täk täkañ.

³³ Ude yänpän yänkuk; Man wärani kubä ñode. Äbot Anututä yabän yäwat täyak u yis udewani. Webe kubätä käräga tänpa yänkañ yis täpuri yäpmanpäñ parawa tañi-kät awähurek. Ude täñirän yistä parawa kudup gänañ kuñatkañ epäni tänpök.

³⁴ Jesutä man yäwet tänkuko uwä man wäranigän yäwet tänkuk. Man kwawak kubä nämo yänahänpäñ yäwet tänkukonik. ³⁵ Ude täñirän profet kubätä man ñode yänkuko u bureni ahänkuk;
Näk ämawebe man yäwerayän nadänpäñä man wäranigän api yäk tänpet.

*Man käbop kome ahänkuk-ken unitä it yäpman
äbuko uwä api yänahäwet. Sam 78:2*

Mup waki täño man wärani unitäño mebäri

³⁶ Ude yänpän eruk Jesutä äma yepmanpäñ kuñ moreñirä yot gänañ äronkuk. Päro irirän iwaräntäkiyetä iwet yabänkuñ; E! Saguom epän gänañ iwantä mup mujip täñ-irähuttän kuñkuko unita mebäri yänahäwi nadäna yäk.

³⁷ Ude iweräwä yänkuk; Äma säguom mujipi piñkuko uwä Äma Bureni-inik. ³⁸ * Epäni uwä kome pähap ño. Ketem mujipi piñkuko uwä ämawebe Anututä yabän yäwat täyak. Täñ, mup waki uwä äma waki Satan täño äboriye. ³⁹ Ba iwanä,

* 13:38: 1Ko 3:9

epänken mup waki piŋkuko u Satan. Saguom yäpmäk-yäpmäk kadäni uwä tärek-tärek kadäni pähap. Tänpäkaŋ ketem bureni yäpani äma uwä Anutu täŋo aŋeroniye.

40 * Mup waki dätpäŋ kädäp-ken pewä kuŋkuŋo uwä tärek-tärek kadäni-ken ude api ahäwek. 41-42 ** Kadäni uken Äma Bureni-iniktä aŋeroniye yäwerän päŋku komeni komeni ämawebe yabäŋ yawat täyak u yäpmäŋ daniŋpäŋ ämawebe kädät siwoŋi yäpäwak täŋpani ba ämawebe wakiwaki täŋpani yäpmäŋpäŋ kädäp pähap gänaŋ yepmaŋpä api äpmoner. Uken konäm butewaki pähap täŋpäŋ meni api jiwätper itner. 43 * Tänpäkaŋ ämawebe Anututä inita yäpmäŋ daniwayäŋ täyak uwä yewani gänaŋ itkaŋ kudän siwoŋi täŋ yäpmäŋ äbuŋo unitä edap ude api ijiŋ-yäŋener. Eruk, äma jukuni nikektä näkŋo man ŋo ket nadäwut!

Tuŋum säkgämän kaŋ-ahäwani täŋo man wärani

44 * Jesutä man ude yäŋpäŋ man wärani kubä pen ŋode yäkgän täŋkuk; Äma ätu Anutu täŋo yewa gänaŋ ärokta gäripi-inik nadäk täkaŋ uwä ŋode bumik; Kadäni kubä äma kubätä epän tobät kubäken kuŋatkaŋ tuŋum säkgämän kubä ämatä bian-inik pewani u kaŋ-ahäwek. Kaŋ-ahäŋpäŋ yäwek; Wisikna! Näkŋata korewayäŋ nadätat yäk. Jide täŋpäŋ yäpet? Ude yäŋpäŋ tuŋum u yäpmäŋkaŋ kome ini ukengän äneri käbop pewek. Eruk peŋkaŋ päŋku iniken tuŋum kuduptagän ämata

* 13:40: Mat 7:16; Jon 15:6 * 13:41-42: Mat 24:31; Mat 25:31-46; Mak 13:27 * 13:41-42: Mat 8:12 * 13:43: Dan 12:3 * 13:44: Mat 19:29; Luk 14:33; Plp 3:7

yämiñpäñ monen yäpek. Monen yäpmänkañ kome, tuñum säkgämän kañ-ahäweko u inita suwankañ tuñum uwä yäpek.

Omäk tägagämän kubä täño man wärani

⁴⁵ Jesutä ude yäñpäñ man wärani kubä pen ñode yäwetgän täñkuk; Eruk, äma ätu Anutu täño yewa gänañ ärokta gäripi-inik nadäk täkañ uwä ñode bumik; Äma kubätä omäk tägatäga yäpmäkta wäyäkñek epän täñpek. ⁴⁶ Kadäni kubäken äma uwä omäk tägagämän-inik kubä kañ-ahäwek. Ude kañpäñ nadänkañ päñku iniken tuñum kudup ämata yämiñpäñ monen yäpmänkañ päñku omäk tägagämän-inik u suwawek.

Yäk gwägu tom yäpani täño man wärani

⁴⁷ Jesutä ude yäñpäñ man wärani kubä pen ñode yäwetgän täñkuk; Anututä ämawebe intäjukun it yämiñpäñ yabäñ yäwarayäñ täyak uwä ñode bumik; Ämatä yäk gwägu tom yäpani pewä gwägu gänañ äpmonjirän gwägu tom mebäri mebäri u gänañ äpmonen. ⁴⁸ * Äpmonpäñ tokñenjä gägäni-ken wädän-pewä äbänjirän tom yäpmän danjñpäñ gwägu tom näñpani gäpe-ken säkgämän penkañ waki, nämo näñpani äneñi ureñ täñpä gwägu gänañ äpmonen. ⁴⁹⁻⁵⁰ * Tärektärek kadäni-ken ude api ahäwek. Uken Anutu täño añeroniyetä komeni komeni kuñatpäñ ämawebe yäpmän danjñpäñ äma siwoñi kuñarani inigän penkañ äma wakiwaki täñpani kädäp pähap gänañ ureñ täñpä api äpmonen. Uken konäm butewaki pähap täñpäñ meni api jiwätpen itneñ.

* **13:48:** Mat 22:9-10 * **13:49-50:** Mat 13:42; Luk 13:28

51 Jesutä ude yänpän iwaräntäkiye yäwet yabänkuk; In man wärani yäro u mebäri nadäwä tumänkañ? Yäwänä yänkuñ; Nadäna tumänkañ yäk. 52 Ude yänirä yäwetkuk; Inä Anutu täño man yänpän-yäwojärekk äma ude itkañ. Anututä yabän yäwat epän täk täyak unitäño man kädetta mebäri nadäk täkañ unita in yot mähemi kubä udewani. Yot mähemi uwä yori gänañ äronpän tuñum käwutken nanik tuñum biani bok kodaki bok yäpmänpän äbot kubä-kengän pewek. Tänpäkañ in udegän, Anutu täño man biani nadänit, apiño Anutu täño man kädet kodaki täwetpän täwojärekk u nadänit täk täkañ.

Nasaret ämawebetä Jesu mäde ut iminikuñ

Mak 6:1-6; Luk 4:22-30

53 * Jesu u man wärani mebäri mebäri yänkä yän paotpän yotpärare u penpen kuñkuk. 54 * Kumañ päñku ini yotpärare-ken ahänpän käbeyä yot gänañ äronpän Anutu täño man yäwetpän yäwojärekk täñirän ämawebetä nadäwä inide kubä tänpäpän yänkuñ; Nadäk-nadäk pähap ba kudän kudupi täkta kehäromi u de yäpuk? 55 * Unitäño mebäri nadäkamän. U äma jopi, yot tänpäni täño nanak yäk. Miñi wäpi nadäkamän, u Maria. Noriye imaka, nadäkamän, u Jems, Joses, Saimon kenta Judas yäk. 56 Ba wanoriye ninkät penta it takamän ño. Upänkañ imaka kudän kudupi täkta kehäromi ba nadäk-nadäk pähap u de yäpuk? 57 * Ude yänpän nadäwä wañkuñ. Ude täñirä Jesutä yäwetkuk; Komeni komeni ämawebe Anutu täño epän äma

* 13:53: Mat 7:28

* 13:54: Jon 7:15

* 13:55: Jon 6:42

* 13:57: Jon 4:44

oraŋ yämik täkaŋ upäŋkaŋ ini komeken nanik ba noriye miŋiye naniye u bitnäk täkaŋ.

⁵⁸ Täŋpäkaŋ ämawebe kome u naniktä Jesuta nadäkinik nämo täŋkaŋ bitnäwäpäŋ kome uken kudän kudupi mäyap nämo täŋkuk.

14

Jon ume ärut yämani kumäŋ-kumäŋ utkuŋ

Mak 6:14-29; Luk 3:19-20, 9:7-9

¹ Kadäni uken Galili kome täŋo äma ekäni wäpi Herot unitä Jesu täŋo biŋam nadäŋkuk. ² Nadäŋpäŋ epän ämaniye ŋode yäwetkuk; Uwä Jon ume ärut yämani bian kumäŋ-kumäŋ utkuropäŋ äneŋi käwep akuŋkuko unita kehäromi nitek kuŋatak yäk.

³⁻⁴ * * Herottä Jon u bian kumäŋ-kumäŋ utkuko unitäŋo manbiŋam ŋode; Bian Herot uwä noripaki Filip täŋo webeni wäpi Herodias yomäгатkuk. Ude täŋirän Jontä iwetkuk; Ai! Notkapak webeni yomäгatan u goret täyan yäŋ iweränpäŋ Herottä kokwawak nadäŋpäŋ epän ämaniye yäwerän keru kuroŋi pädat täŋpäŋ päŋku komi yot gänaŋ teŋkuŋ. ⁵ * Herottä Jon kumäŋ-kumäŋ urayäŋ nadäŋkukopäŋ ämawebetä Jon u äma täga, profet kubä yäŋ nadäŋkuŋo unita umuntaŋpäŋ nämo utkuk.

⁶ Täŋkukopäŋ Herot iniken ahäk-ahäk kadäni täŋirän äŋnak-äŋnak täŋpa yäŋpäŋ äma wäpi biŋam ikek uken-uken nanik yämagutkuk. Yämagut päbä yepmaŋpäŋ irirä Herodias täŋo äperitä äma wäpi biŋam ikek itkuŋo u iŋamiken kap, kuroŋ täŋpäŋ

* 14:3-4: Mat 11:2 * 14:3-4: Wkp 18:16; Wkp 20:21 * 14:5: Mat 21:26

tenjirän kanju. Kanpäñ gäripi nadänpäñ Herottä webe gubañ u man kehäromi ñode iwetkuk; ⁷ Bureni gäwetat. Näkken imaka it namikañ u kubä nam yäñ yäwiwä api ganiñ kirewet yäk. ⁸ Ude yäñirän webe gubañ uwä miñitä peñ iwerirän ñode yänkuk; Gäk Jon kotäki madäñ täkñepäñ gwäki gäpe gänañ penkañ pengän namikañ wisik yäñ kañ yäwa! yäk. ⁹⁻¹¹ Ude yäñirän Herottä nadäwätäk tänkuk. Upäñkañ Anutu inamiken ba äma itkuño u inamiken yänkehärom tañkuko unita epän ämaniye yäwet-pewän päñku Jon komi yot gänañ irirän kotäki madäñ täkñepäñ gäpe gänañ penpäñ yäpmäñ päbä imiñku. Imäkañ webe gubañ unitä miñi Herodiasta imiñkuk. ¹² Täñpakañ Jon u kotäki madäñku-ken u parirän iwaräntäkiyetä päbä yäpmäñ päñku äneñku. Äneñkañ päñku Jesu manbiñam iwetku.

*Jesutä äma 5,000ta ketem yepmäñ towiñkuk
Mak 6:31-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13*

¹³ Jesutä Jon kotäki madäñkuño unitäño manbiñam nadäñkañ gäpe gänañ äronpäñä kome kubäken äma nämo irani-ken inipärik irayäñ nadänpäñ kuñkuk. Kuñirän ämawebe Jesu ude kuk yäñ nadäñkañ ämawebe uken-uken nanik yotpäreni penpen Jesutä irayäñ kuñkuk-ken u päñku it kireñku. ¹⁴ * Täñirä kome uken ahänpäñ gäpe terak naniktä äpä ämawebe äbot pähap u yabänpäñ butewaki nadäñ yämiñkuk. Täñkañ käyäm paräm ikek yäpän tägañ moreñku.

* **14:14:** Mat 9:36

15 Ude täñ irirän kome bipänä iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Njo jopi-ken itkamäñ. Iritna kome bi-payän täyak. Unita ämawebe ño yepmanpi ini komen komen kuñpäñ ketem yäpmäñpäñ nanput yäk. 16 Ude yäwäwä Jesutä yäñkuk; A! Imata kut yän yäwetkañ? Injin yepmäñ towiwura! 17 Ude yäweränä yäñkuñ; Ninä kārāga 5kāt gwägu tom yarä-gänpäñ inïtkamäñ yäk.

18 Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; U näka namut yäk. 19 * Ude yäñpäñ ämawebe yäwet-pewän wädan gänañ manjit yäpmäñ kuñkuñ. Täñirä kārāga 5 u ba gwägu tom yarä u yäpmäñpäñ kunum terak doränpäñ ketemta Anutu bänep täga man iwetkuk. Bänep täga man iwetkañ ketem u tokätpäñ yäpmäñ daniñpäñ iwaräntäkiyeta yämiñkuk. Yämänkañ unitä yäpmäñpäñ ämawebe päke unita yämiñtäñ kuñkuñ. 20 * Täñpäkañ ämawebe kudup nanpä koki täñpäpäñ ätu jop peñkuñ. Täñpäkañ jop patkuño u yäpmäñpäñ yäk 12 ude daiwä tokñeñkuñ. 21 Ämawebe Jesutä yepmäñ towiñkuko uwä 5,000 ude. Täñpäkañ u äma ekäni-gänpäñ daniwani, webe ironi-kät nämo.

Jesutä gwägu terak yeñtäñ kuñkuk

Mak 6:45-56; Jon 6:16-21

22-23 * Eruk, Jesutä iwaräntäkiye yäniñ kireñpewän gäpe terak äromañ gwägu udude kända intäjukun kuñkuñ. Kuñirä Jesutä ämawebe yepmanpäñ kuñ moreñirä Jesu inigän pom terak äronpäñ nani-kät man yäñpäñ-nadäk täñkumän. Ude täñ irirän kome bipmäñirän Jesu inigän-inik

* 14:19: Mat 15:35-39; Mak 8:6-10

* 14:20: 2Kin 4:44

* 14:22-23: Luk 6:12, 9:28

itkuk. ²⁴ Tänpän kaŋkuk; Gäpe iwaräntäkiyetä yäpmän kuŋkuŋo u kumaŋ gwägu bämopi-ken ahänkuk. Ahänirän gäpetä kwayän tänkuk käda mäniŋ taŋi pähaptä äbuk. Täŋirän gwägutä taŋi tokätpän gäpe gänaŋ äpmonpayän tänkuk. Ude täŋirän kuna yäkŋat pipiri pähap täŋkuŋ.

²⁵⁻²⁶ * Bipani käron pipiri pähap ude täŋ irirä kome yäŋenkuk. Yäŋewänä iwaräntäkiye pen ude täŋ irirä Jesutä yabänpän gwägu terak yeŋtän kuŋirän bankentä kaŋpän yänkuŋ; Yäke-e! Mäjo kubä äbatak! yän yänpän kähän yänkuŋ. ²⁷ Ude yänirä Jesutä yäniŋ bitnänpän yäwetkuk; Umuntäneŋo. Näkŋa äretat yäk. ²⁸ Ude yäwänä Pitatä nadänpän iwetkuk; Ekänina! Gäkŋa äbänpänä yäwikaŋ näk gwägu terak gäkä äbätan udegän ärewa! yäk. ²⁹ * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Äbiwä! yäk. Äbi yän iweränkaŋ Pitatä gäpe terak naniktä äpämaŋ gwägu terak yeŋtän Jesutä itkuk-ken kuŋkuk. ³⁰ Yeŋtän kuŋtängän mäniŋ pähap piänirän gwägu tokärän kaŋkaŋ umuntaŋpän gwägu gänaŋ äpmonpayän tänkuk. Tänpän gera yänkuk; Wära! Ekäni gäk nepmäniŋ yäk. ³¹ * Yäwänä uteragän Jesutä kerä inätpän iwetkuk; Gäk nadäk-nadäkka äreyäwani! Imata bänep yarä niked peyan?

³² Ude iwetpän inäŋiränkä gäpe terak äronirän mäniŋ u bitnänkuk. ³³ * Täŋirän äma gäpe terak itkuŋo unitä Jesu gämori-ken gukut imäpmok tänpän iniŋ oretkuŋ. Tänpän ŋode iwetkuŋ; Gäk Anutu täŋo ironi bureni-inik! yäk.

* 14:25-26: Luk 24:37 * 14:29: Jon 21:7 * 14:31: Mat 8:26

* 14:33: Mak 4:39

³⁴ Eruk ude tänpän gwägu irepmitpäñ Genesaret kome gwägu gägäni-ken ahänkuñ. ³⁵ Ahänpäñ irirä ämawebe ätu Jesu kanpäñ nadänpäñ man pewä yäpmän yotpärare it yäpmän kuñkuño ude kuñatkuk. Kuñarirän ämawebe käyäm ikek yän-yäknat yäpmän Jesuken äbuñ. ³⁶ * Äbänpäñ Jesu butewaki man ñode iwetkuñ; Nadän yämiñiri tekka moräkigän injirirä käyämi paorut yän iwetkuñ. Ude iwerä nadän yämiñirän käyäm ikek teki moräkigän injtkuño u kudup tägañ moreñkuñ.

15

Ketemtä bänepnin nämö tänpän wak täkañ

Mak 7:1-23

¹ Kadäni uken Jerusalem yotpärare-ken nanik Parisi ba Baga man yäwoñärewani äma ätutä Jesuken ahänpäñ ñode iwet yabänkuñ; ² * Gäwaräntäkaye imata oraniye täño man kädet irepmit täkañ? U ketem nämä yänpäñ kerä nämö ärutkañ jop yäpmänpäñ nak täkañ yäk.

³ Ude yäwäwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; In imata orajiye täño man kädet iwatpäñ Anutu täño бага man irepmit täkañ? ⁴ * Anututä bian ñode yänkuk; Gäk meñka nanka orañ yämen. Ba kubä ñode; Äma kubätä miñi nani yebewänä kumän-kumän utneñ. ⁵ Inä man bureni u nadäkañ upänkañ u mäde ut iminpäñ ñode yäk täkañ; Äma kubätä imaka täga kubäta miñi nani täñkentän yämikta yäwekopän ñode yäwerek; Ño ekta taminanpäñ ek jop irirän Anututa biñam peyat yän yäwerek.

* 14:36: Mat 9:20-21; Mak 5:27-28; Luk 8:44 * 15:2: Luk 11:38

* 15:4: Kis 20:12; Kis 21:17; Lo 5:16

Wa! Miñi nani nämo nadäñ yämiñpäñ ude yäweko uwä in täga täyan yäñ iwetneñ. ⁶ In ude täñpäñ Anutu täño man yäpmäñ äpäñkañ injinken man meham täk täkañ. ⁷ Jop manman yäwani inta profet biani kubä wäpi Aisaia unitä man Anututä nadäk-nadäki-ken peñirän ñode yäñkuko uwä bureni ahätaç;

8-9 Äma äbot ño menitä näk naniñ oret täkañ upäñkañ bänepitä näka bitnäç täkañ.

Äma täño бага mangän iwat täkañ unita naniñ orerirä näk nämo nadäñ yämik täyat. Ais 29:13

¹⁰ Jesutä man ude yäñpäñ ämawebe ätu yäñ yäñ-yäçñat päbä yepmañpäñ yäwetkuk; Man ket ñode täwera nadäwä tärewut; ¹¹ * Imaka mejin gänañ äpmok täkañ unitä bänepjin nämo täñpänwak täkañ. Imaka bänepjin-ken naniktä äbamañ mejin-ken äbäk täyak unitä täñpewän bänepjin wak täkañ. ¹² Ude yäwänä iwaräntäkiyetä dubini-ken kuñpäñ iwetkuñ; Gäk nadätan? Gäk man u yäñiri Parisi ämatä nadäñpäñ gäka kokwawak nadäkañ yäk.

¹³ Ude yäñirä Jesutä yäñkuk; Päya kudup Nana kunum gänañ naniktä nämo piñkuko uwä däyamäñpäñ api buñärek. ¹⁴ * In Parisi äma mäde ut yämik täkot. Uwä dapuri tumbanitä noriye dapuri tumbani kädet yäwoñärek täkañ. Upäñkañ äma dapuri tumbani yarätä keru kowat injirän täñkañä kuñtängän awañ gänañ bok äpmoden yäk. ¹⁵ Jesutä ude yäwänä Pitatä iwetkuk; Gäk man wärani niwetan unitäño mebäri yäwi nadäna yäk.

* **15:11:** Mat 12:34 * **15:14:** Mat 23:16,24; Luk 6:39; Rom 2:19

16 Yäwänä Jesutä yänkuk; Ai! In udegän, man yänjira nämo nadäwä tumäk täkañ. 17 Mebäri ñode nämo käwep nadäk täkañ; Mejintä imaka nanjirä kokjin gänañ päpmo ini irani-ken itkañä käderikengän äpämañ kuk täkañ. 18 Täñpäkañ imaka waki bänepjintä nadäk täkañ unitä bänepjin täñpänwak täkañ. 19 * Äma bänepitä imaka wakiwaki ñode pewän ahäk täkañ; Nadäwäwak, ämik, kubokäret, kubo, äma yäniñ wärät man, ba jop manman. 20 Imaka udewanitä Anutu inamiken täñpewän wak täyak yäk. Täñpäkañ ketjin nämo ärutkañ ketem piñitpäñ nak täkañ unitä bänepjin nämo täñpänwak täkañ yäk.

*Kenan webe kubätä Jesuta nadäkinik täñ imiñkuk
Mak 7:24-30*

21 Jesutä ude yänpäñ kome u peñpeñ Kenan kome, yotpärare yarä wäpi Tire kenta Sidon itkumän-ken ukäda kuñkuk. 22 Päñku irirän guñ äbotken nanik webe kubä, kome uken nanik unitä päbä Jesuta gera ñode yänkuk; Ekäni! Gäk Devit täño oranitä näka butewaki nadäñ nam! Näkño äpetnawä mäjo kubätä kotawänkañ komi pähap nadäñ it täyak yäk. 23 Ude yäwänä Jesutä nadäñpäñ man kowata kubä nämo iwetkuk. Ude täñjirän iwaräntäkiyetä Jesu dubini-ken kuñpäñ iwetkuñ; Gäk webe ño yän iwatpewi kwän! U yän-urukuruk yäñtäñ niwatak yäk.

24 * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Anutu Nantä näk Isrel äma äbot, peñ awähutpeñ kuñarani, ugänpäñ täñkentäktä näwerän äput yäk. 25 Täñpäkañ webe

* 15:19: Stt 8:21; Mat 12:34 * 15:24: Mat 10:6

u ehutpäñ äbä Jesu dubini-ken gukut imäpmok täñpäñ yänkuk; Ekäni, gäk jop waki täñkentäñ nam! ²⁶ Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Nanak täño ketem yäyomägatpäñ aña yämiwä nämö tägawek. ²⁷ Ude iweränä webe unitä iwetkuk; Bureni yäyan upänkañ aña mähemiyetä ketem nañkañ kokoki pewä mañirä jop waki nak täkañ yäk. ²⁸ * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Wanotna, nadäkinikka tañi! Unita näwet yabätan udegän täñ gamitat. Ude yänjirän uterakgän äperi tägañkuk.

Jesutä ämawebe käyäm ikek mäyap yäpäñ tägañkuñ
Mak 7:31-37

²⁹ * Ude täñpäñ Jesu kome u peñpeñ Galili gwägu-ken päñku pom kubä terak päro mañit itkuk. ³⁰ Mañit irirän ämawebe bumta Jesu känäyän äbuñ. U käyäm mebäri mebäri ñode täñpani yän-yäkñat yäpmän äbä Jesu dubini-ken yepmañkuñ; Kuroñi waki, dapuri tumbani, kwäyähäneñ täñpani ba man nämö yäwani ba käyäm ikek ätu Jesu dubini-ken yäpmän äbänjirä Jesutä kudup yäpäñ tägañkuñ. ³¹ * Yäpäñ tägawäpäñ yepmañpän man nämö yäwanitä man yänkuñ. Ba kwäyähäneñ täñpanitä kädet ini kuñatkuñ. Täñpäñ äma kehäromini nämotä kehäromi yäpuñ. Ba dapuri tumbanitä dapun ijinkuñ. Ude täñpäkañä ämawebe päke unitä yabänpäñ jäkjäk yänpäñ nadäwätäk pähap täñkuñ. Ude täñpäñ Isrel nanik täño Anutu bumta inin oretkuñ.

Jesutä äma 4,000ta ketem yepmäñ towinjkuk
Mak 8:1-10

* 15:28: Mat 8:10,13 * 15:29: Mak 7:31 * 15:31: Mak 7:37

32 * Tänpäkan Jesu uwä iwaräntäkiye yän-yäknjat päbä yepmanpän yäwetkuk; Näk ämawebe päke njonita butewaki nadätat. Ninkät kepma yaräkubä it yäpmän abänkä nakta bumta yekan. Täñirä jop yepmana päñku kädet miñin nakta kumneñ yänpän nadäwätäk täyat yäk. 33 Ude yäwänä iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Kome jopi-ken nnodeken ketem deken yäpmänpän äma äbot pähap nodedani yepmän towina nañ tokneñeñ? 34 Ude iweräwä Jesutä yäwet yabänkuk; Injinken däkum jide itkan? Yäwänä iwetkuñ; Käräga 7kät gwägu tom yarä yäk.

35 Ude iwerä nadänkan ämawebe päke u yäwet-pewän mañit yäpmän kuñkuñ. 36 Ude täñirä käräga 7 ukät gwägu tom yarä u yäpmänpän Anutu-ken bänep täga man yänpän iwaräntäkiyeta yämiñkuk. Yämänkan unitä yäpmän daniñpän ämawebe päke unita yämiñ yäpmän kuñkuñ. 37 Yämakanä ämawebe päke u nañpä koki tänpäpän ätu jop peñkuñ. Jop patkuño u yäpmänpän yäk 7 ude daiwä tokneñkuñ. 38 Tänpäkan äma ketem nañkuño u 4,000 udetä nañkuñ. Webe ironji-kät nämo daniwani. 39 Eruk ude täñkan ämawebe u yepmanpän kuñirä Jesu ini uwä gäpe terak äroman kuñtängän Magadan komeken ahänkuk.

16

Kudän kudupi kakta äneñi yänkuñ
Mak 8:11-13; Luk 11:29, 12:54-56

1 * Eruk Magadan komeken ahänpän irirän Parisi ämakät äma Satyusi äbotken nanik ätutä äbänpän Jesutä goret kubä tänpän kanpän manken

* 15:32: Mat 14:14 * 16:1: Mat 12:38; Luk 11:16

kaŋ tenayän nadänpän peŋ iwetkuŋ; Ai! Gäk kudän kudupi kubä täñiri kaŋpäŋ Anututä gepmanpäŋ äpun yän nadäna! yäk. ² Ude yäwäwä yäwetkuk; In kome täño kudän ñode yabänpän-nadäk täkaŋ; Bipäda kome gämäni ijinirän kwep edap api ijiwek yän yäk täkaŋ. ³ Ba yänewänkaŋ tamimaŋ gubam kubiri gwägärirän iwän taŋi tawayän yän yäk täkaŋ. Tänpän in kome täño kudän jopi udewani yabänpän-nadäk täkaŋ upänkaŋ näk kudän kudupi täŋ yäpmän äburo unitäño mebäri imata nämo kaŋpäŋ nadäk täkaŋ? ⁴ * In nadäkaŋ? Waki täŋpani ämawebe äbot intä kudän kudupi yabäka näwet yabäk täkaŋ. Upänkaŋ kudän kudupi mebäri kubä nämo täñira känäyän! Nämo, kudän bian profet Jona terak ahänkuko udegän ahänjirän api käneŋ.

Äma täño nadäk wakita dapun ket täk täkot

Mak 8:14-21

⁵ Tänpän iwaräntäkiye käräga däkum guŋ taŋpäŋ peŋpeŋ Jesu-kät gäpe terak äronpeŋ gwägu kukŋi udude käda kuŋkuŋ. ⁶ * Pänku itkaŋ Jesutä yäwetkuk; In Parisi ämakät Satyusi äbotken nanik täño yista ket nadänpän kaŋ kuŋarut! ⁷ Ude yäwänä iwaräntäkiyetä näwetgäwet ñode tänpän yänkuŋ; Yista yäyak u imata yäyak? Käräga guŋ taŋpäŋ peŋpeŋ äbämäño unita käwep nadänpän niwetak yäk.

⁸ Man ude yänirä Jesutä nadänpän yäwetkuk; Wa! Nadäkinikjin kwini. In imata käräga peŋpeŋ äbäño unita man yänpäŋ-nadäk täkaŋ? Unita nämo yäyat.

* **16:4:** Mat 12:39; Luk 11:29 * **16:6:** Luk 12:1

9 * Nākä imaka bian täŋkuro unita täŋguŋ täkaŋ ba? In imata guŋ taŋpäŋ näwetgäwet täkaŋ? Nāk käräga 5 upäŋ äma 5,000 ketem yepmäŋ towiwa naŋpä tägawäpäŋ ketem jop patkuŋo u yäk jide daiwä tokŋeŋkuŋ? 10 * Ba käräga 7 upäŋ äma 4,000 yepmäŋ towiŋira naŋpä koki täŋpöpäŋ ketem jop patkuŋo u yäk jide daiwä tokŋeŋkuŋ? 11 Unita in imata nämo nadäwä tärekaŋ? Nāk yis yäro uwä kärägata nämo täwetat. Parisi ämakät Satyusi äbotken nanik täŋo kädet kuŋat-kuŋatta yäŋpäŋ yis terak utpäŋ täwetat. Äma u nämo yäwarän täneŋ yäŋpäŋ man u täwetat. Unitäŋo nadäk-nadäk waki unita ket kaŋiwatpäŋ kaŋ kuŋarut yäŋ ude nadäŋpäŋ täwetat. 12 Man ude yäweränkaŋ eruk nadäwä tärewäpäŋ yäŋkuŋ; Bureni! Yis, käräga-kät awähurani unita nämo niwetak. Parisi ämakät Satyusi äbot täŋo man yäkyäki ba kädet kuŋat-kuŋarita ket kaŋiwatpäŋ kaŋ kuŋarut yäŋ yäŋpäŋ niwetak yäk.

Pitatä Jesu täŋo mebäri yäŋhäŋkuk

Mak 8:27-30; Luk 9:22-27

13 Jesutä ude yäŋpäŋ iwaräntäkiye yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ Sisaria Pilipai komeken kuŋkuk. Kuŋtäŋgän Jesutä kädet miŋin iwaräntäkiye ŋode yäwet yabäŋkuk; Ämawebetä Äma Bureni-inikta netä yäŋ iwet täkaŋ? 14 * Yäwänä iwetkuŋ; Ätutäwä Jon, ume ärut yämani yäŋ yäk täkaŋ. Ba ätutäwä profet biani Elaija yäŋ yäk täkaŋ. Täŋ, ätutäwä Jeremaia ba profet biani ätu uken nanik kubä yäŋ yäk täkaŋ yäk.

* 16:9: Mat 14:17-21 * 16:10: Mat 15:34-38 * 16:14: Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8

15 Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Tänpäkañ injinä näkawä netä yäñ yäk täkañ? 16 * Yäwänä Saimon-Pita unitä iwetkuk; Gäk Kristo, Anutu Irit Mähemi unitäño nanaki yäñ iwetkuk. 17 * Yäwänä Jesutä ñode iwetkuk; Saimon, Jona täño nanaki, gäka gäripi nadätat! Nadäk-nadäkka uwä ämaken naniktä nämö ahätak. Nana kunum gänañ naniktä yäñkwawa täñ gamitak. 18 * Ude yäñpäñ iwetkuk; Bureni ñode gäwera nadä; Wäpka Pita yäñ gäwet täkañ u mebäri mobä unita gäkä terak äbotnaye yepmañpa kehäromi irirä äma waki täño kehäromitä nämö api däpek. 19 * Tänpäñ näk Anutu täño kañiwat yewa unitäño yäma dārani täño ki api gamet. Ude täñkañä gäkä imaka kubä kome terak nämö yäniñ kireñiri Anututä kunum gänañ udegän nämö api yäniñ kirewek. Täñ, gäkä imaka kubä kome terak yäniñ kireñiri Anututä kunum gänañ udegän api yäniñ kirewek yäk. 20 * Ude yäñpäñ iwaräntäkiye yäjiwät man kehäromi ñode yäwetkuk; Intä näka Anutu täño iwoyäwani äma Kristo yäñ ämawebe nämoinik yäwetneñ.

Jesutä näk api kumbet yäñ yäñkuk

Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27

21 Kadäni uken Jesutä yäput penpäñ imaka ahäñ imikta yäñ imani unita iwaräntäkiye yäwetkuk; Näk komi pähap api nadäwet. Tänpäkañ Juda täño äma ekäni ba bämop äma intäjukun täñpani-kät Baga man yäwoñärewani ämatä mäde api ut namineñ.

* 16:16: Jon 6:69 * 16:17: Mat 17:5; Gal 1:15-16 * 16:18: Jon 1:42; Efe 2:20 * 16:19: Mat 18:18; Jon 20:23 * 16:20: Mat 17:9; Mak 9:9

Tänkaŋ nutpäŋ änenayäŋ täŋopäŋ kepma yaräkubä tärenjirän kodak taŋpäŋ äneŋi api akwet.

²² Ude yäweränä Pitatä Jesu inipärik yänikŋat päŋku ibeŋpäŋ yänkuk; Ekäni, Anututä täŋkentäŋ gamiŋirän imaka udewani nämoinik api ahäŋ gamek yäk. ²³ Yäwänä äyänutpäŋ Pita ŋode iwetkuk; Satan, gäk kewe! Gäk kädet täŋpipiŋ nameno! Nabä kätänpeŋ ku! Gäk man yäyan uwä Anutu-ken nanikpäŋ nämö yäyan. Uwä äma gäkŋaken mangänpäŋ näwetan yäŋ iwetkuk.

²⁴* Täŋpakaŋ Jesutä iwaräntäkiye ŋode yäwetkuk; Äma kubätä näk näwarayäŋ nadäŋpänjä iniken bänep nadäk-nadäki mäde ut imiŋpän bäräpi näkä kotawayäŋ täyat udegän päya kwakäpi buramiŋkaŋ gwäk pimiŋpän kaŋ näwarän. ²⁵* Täŋpakaŋ, äma kubätä säkgämän kaŋ irayäŋ nadäŋkaŋ iniken irit kuŋat-kuŋarita iyap taŋpänjä u api paorek. Upänkaŋ äma kubätä näka yänpän irit kuŋat-kuŋari iniŋ kirewayäŋ täko uwä irit täga api kaŋ-ahäwek. ²⁶* Täŋ, äma kubätä kome täŋo imaka kudup peŋ bäyanpäŋ yäpmän kuŋarayäŋ täko uwä kumänjirän imaka imakani unitä irit kehäromi kakta täga nämö api täŋkentäŋ imineŋ. Unita irit kehäromi kaŋ-ahäkta imatäkenpäŋ täga suwawek? Nämoinik!

²⁷* Jesutä ude yänpän äneŋi ŋode yänkuk; Äma Bureni-inikä nani täŋo epmäget kudän ikek kudupi aŋeroniye-kät api äpneŋ. Äpäŋpän ämawebe kuduptagän kädet jide jide täŋpeŋ kuŋat täkaŋ

* **16:24:** Mat 10:38; Luk 14:27

Jon 12:25 * **16:26:** Mat 4:8-9
Snd 24:12; Rom 2:6; Rev 22:12

* **16:25:** Mat 10:39; Luk 17:33;

* **16:27:** Mat 25:31; Sam 62:12;

uterakgän kowata api yämek. ²⁸ Näk bureni täwera nadäwut; Itkanj ɲo inken nanik ätu nämo kumäjirä Äma Bureni-inik intäjukun äma täño kudän ikek äpäñirän api kanpäñ nadäneñ yäj yäwetkuk.

17

Jesu gupi inide kubä ahäjnkuk

Mak 9:2-13; Luk 9:28-36

¹ Eruk Jesu kepma 6 ude it yäpmäj kuntängän Pitakät noripakiyat Jems Jon u yäj-yäkñat yäpmäj pom kubä terak äronkuk. Uken päro inigän itkun.

² * Itpäj kanjirä Jesu gupi inide kubä ahäjnkuk. Injami dapuntä edap dapuri täño penyäjek ude äworenkuk. Teki imaka paki inikinik täñpäñ ägo weñkuk. ³ Ude ahäjirän yabäjkuñ; Profet bian irani yarä, Moses kenta Elaija injami terak ini ugän ahäjnpäj itkumän. ⁴ Yarä uwä ahäjnpäj Jesukät man yäjnpäj-nadäk täñjirä Pitatä Jesu iwetkuk; Ekäni, itkamäj ɲonita oretoret täkamäj yäk. Unita gäkä yäwikanj yottaba yäräkubä kanj täñpa yäk. Gäka kubä, Mosesta kubä, Elaijata kubä yäk.

⁵ * Ude yäj irirän pengän gubam penyäjek ikek kubätä äpä uwäk täñpäñ yepmankuk. Uwäk täñpäñ yepmanjirän gubam gänañ man kubä ɲode ahäjnkuk; Nöwä näkño nanakna bureni-inik. U kanpäñ gäripi-inik nadäk täyat unita in unitäño man kanj buramik täñput yäj yäwetkuk. ⁶ Eruk iwaräntäkiye yäräkubä unitä man u nadäjnpäj umuntanjanj kome terak päñku injami yäpä äpmonpäpäj patkanj bumta kwainkun. ⁷ Ude

* **17:2:** 2Pi 1:16-18 * **17:5:** Sam 2:7; Ais 42:1; Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22; Lo 18:15

tänjirä Jesu dubini-ken kuñpäñ yepmäñit täñpäñ yäwetkuk; In umuntäneño! Akuwut! ⁸ Yäwänä iwaräntäkiye u dapuri ijiwä kwäpäñ Jesu inigän irirän kañkuñ. ⁹* Ude täñkañ pom terak naniktä äpäñit äpäñit Jesutä jukuman ñode yäwetkuk; Imaka kudupi kăkañ unitäño manbiñam äma ätu pengän nämo yäwetneñ. Äma Bureni-inik kumbani-ken naniktä kodak tañpäñ akwänkañ kañ yäwerut yäk.

¹⁰* Ude yäweränä iwaräntäkiyetä iwet yabäñkuñ; Baga man yäwoñärewani äma imata ñode yäk täkañ? Elaijata jukun ahäwänkañ Anutu täño iwoyäwani äma Kristo u mäden api ahäwek.

¹¹ Iweräwä Jesutä kowata ñode yänkuk; Elaijata jukun ahäwänkañ Kristo mäden api ahäwek yän yäk täkañ u täga yäk täkañ. Unita bureni ñode täwetat; Elaija uku ahänkuk. Ahänpäñ Kristo ahäwayän täko unita kädet täwit imiñkuk. ¹²* Ahänpäñ irirän nämo kañpäñ nadänkañ kudän waki mäyap täñ imiñkuñ. Täñkuño Äma Bureni-inikta udegän komi mäyap api täñ imineñ. ¹³* Jesutä ude yäweränkañ nadäwä tumbun; Elaijata yäyak uwä Jon ume ärut yämanita yäyak yän nadänkuñ.

Iwaräntäkiyetä täñpä wañkuñ

Mak 9:14-29; Luk 9:37-42

¹⁴ Eruk pom terak naniktä äpäñpäñ ämawebe itkuñ-ken u ahänjirä äma kubätä päbä Jesu dubini-ken gwäjiñ äpmonpäñ iwetkuk; ¹⁵ Ekäni, gäk nanaknata butewaki nadän imi yäk. U tängunñuñ

* 17:9: Mat 16:20 * 17:10: Mal 4:5 * 17:12: Mat 11:14,
14:10 * 17:13: Luk 1:17

tanpän maŋ-patäbotkaŋ kädäp gänaŋ ba ume gänaŋ äpmok täyak. ¹⁶ Ude täŋirän nanakna yäpmän gäwaräntäkaye-ken äbänira yäpna tägawut yänkaŋ tänpä waŋ yäk. ¹⁷* Yäwänä Jesutä gaŋani nadänpän ŋode yänkuk; Wa! In bänepjin gwäjiŋ ärowani. Nadäkinikjin nämo! Jidegän api nadäwä tumneŋ? Äma in udewani-kät wari kuŋatta nämo nekaŋ! Ude yänpän äma u iwetkuk; Eruk, ironi uwä yäpmän äbi! ¹⁸ Ude yäwänä ironi u yäpmän äbänirän mäjo ibenpewän nanak u kakätänpeŋ kuŋkuk. Kakätänpeŋ kuŋirän tägaŋpän itkuk.

¹⁹ * Täŋirän iwaräntäkiyetä Jesu inigän irirän iwet yabänkuŋ; Nin imata mäjo u iwat kirekta täna wawäpän pemän? ²⁰⁻²¹ * Yäwäwä yäwetkuk; Nadäkinikjin täpuri-inik unita tänpä waŋ yäk. Näk bureni täwetat; Nadäkinik bureni u imaka kubä kehäromi nikek. Nadäkinikjin bureni, bak mujip udewani täpuri ireko uwä pom ŋo ŋode iwetneŋ; Wädän udu ku! Iweräwä man buramiŋpän täga wädän kwek. Nadäkinikjin täpuri it tameko uwä imaka kubä tänpäwä bureni nämowä nämo ahäwek.

²² * Jesutä ude yäwetpän päŋku Galili komeken iwaräntäkiye-kät käbeyä tänpän yäwetkuk; Kadäni käroni nämo iritna äma kubätä Äma Bureni-inik jop nadän äma keru terak api pewek. ²³ Peŋirän kumän-kumän utpän äneŋirä kepma yärekubä täreŋirän api akwek yäk. Ude yäwän nadänpän iwaräntäkiye butewaki pähap nadänkuŋ.

Jesu takis moneŋ pekta manbiŋam yäwetkuk

* **17:17:** Lo 32:5,20; Jon 14:9 * **17:19:** Mat 10:1 * **17:20-21:**
 Mat 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2 * **17:22:** Mat 16:21

24 * Tänpän äyänutpen Kapeneam yotpärareken kuñirä kudupi yot täñkentähta takis monen yäpani äma ätutä äbänpän Pita ñode iwet yabänkuñ; Täwoñärek ämajintä kudupi yot täño takis monen pek täyak ba nämo pek täyak? 25 Yäwäwä Pitatä yäwetkuk; U pek täyak! yäk. Ude yänpän yot Jesutä itkuk-ken u äronpän man nämo iwerirän Jesutä Pita pengän iwet yabänkuk; Saimon, gäk jide nadätan? Kome täño intäjukun ämatä iniken epän täñkentähta takis monen yäpmäk täkañ u netä keriken nanik yäpmäk täkañ? Iniken mähemiye-ken nanik bok yäpmäk täkañ ba ämawebe gägäni täñögänpän yäpmäk täkañ? Jide nadätan?

26 Yäwänä Pitatä iwetkuk; Ämawebe gägäni täñögänpän yäpmäk täkañ, iniken mähemiye-ken nanik nämo yäpmäk täkañ yäk. Pitatä ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Täga yäyan, iniken mähemiye uwä takis monen nämo pek täkañ. U jop it täkañ. 27 Upänkañ ninta nadäwä wak täñ niminenjo u deta gwägu-ken kuñkañ gwägu tom kubä pengän wabiwayän täyan u wädänpän yäpmänkañ meni yäpmän anenpän monen kubä kañpän ninek-tagän yänpän monen u takis yäpani äma unita kañ yämi.

18

In nanak täpuri ude bumik kuñatneñ

Mak 9:33-37; Luk 9:46-48

1* Kepma uken Jesu täño iwaräntäkiyetä Jesuken kuñpän ñode iwet yabänkuñ; Anutu täño kañiwat yewa gänañ netätä intäjukun tänpän itak? 2 Eruk ude yänirä Jesutä nanak täpuri kubä yänpewän

* 17:24: Kis 30:13; Kis 38:26 * 18:1: Luk 22:24

äbänpäj bämopi-ken teŋkuk. ³ * Tenpäj ɲode yäwetkuk; Näk bureni täwetat. In injinta nadäwä äpani tänpäpäj nanak täpuri ɲodewani bumik nämo kuŋatnayäj täkaŋ uwä Anutu täɲo kaŋiwat yewa gänaŋ nämoinik api äronəŋ. ⁴ Tänpäkaŋ äma kubätä iniken gupi ba nadäk-nadäki yäpmäj äpänpäj nanak täpuri bämopjin-ken itak ɲodewani bumik kuŋarayäj täyak uwä Anutu täɲo kaŋiwat yewa gänaŋ intäjukun äma ude tänpäj api irek.

⁵ * Täŋkaŋ äneŋi ɲode yäwetgän täŋkuk; In nadäkaŋ? Äma kubätä näka nadänpäj nanak täpuri ɲodewani kubäta oraŋ imayäj täyak uwä näka udegän api oraŋ namek. ⁶ * Upänkaŋ äma kubätä nanak ɲodewani nadäkiniki näkken pek täkaŋ u yäj-yäkŋat-pewän momi täneŋo uwä äma udewaniwä Anututä kowata wakitä wakiinik api imek, ämatä mobä bärum kotäkiken topmänpäj ume gänaŋ maŋpä äpmonəŋo u irepmirek.

⁷ Wära! Komen äma inta butewaki nadätat. Imata, äma waki ätutä täŋ-täkŋat-pewä inken nanik mäyap api waŋ moreneŋ. Bureni, tänyäkŋarani äma udewani itkaŋ, upänkaŋ jide tänpäj kowata api irepmitneŋ? ⁸ * Unita ketka ba kuroŋkatä wakiken gepmaŋpayäj tänpänä u madäj täkŋənpäj kaŋ maŋpi kut yäk. Irit kehäromi kaŋ-ahäwayäj nadänpänä jop kwäyähäneŋ tänpäj kaŋ it. Ude nämo täŋkaŋ ketka kuroŋka bok yäpmäj kuŋarayäj täno uwä kädäp pähap gänaŋ api äpmonpen! ⁹ Ba dapunkatä wakiken gepmaŋpayäj tänpänä dapunka dätpäj kaŋ maŋpi kut. Irit

* **18:3:** Mat 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17 * **18:5:** Mat 10:40;

Luk 10:16; Jon 13:20 * **18:6:** Luk 17:1-2 * **18:8:** Mat 5:29-30

kehäromi kaŋ-ahäwayäŋ nadäŋpäŋä ude täŋkaŋ dapunka tumbani kaŋ kuŋat. Dapunka bok ijiŋkaŋ kuŋatpäŋä geŋi täŋo kädäp pähap gänaŋ api äpmonpen.

Yawak kubä paotkuko unitäŋo man wärani

Luk 15:3-7

¹⁰⁻¹¹ * * Man ude yäŋpäŋ äneŋi pen ŋode yäwetgän täŋkuk; Inä kwikinik kuŋatpäŋ ironi täpuri täpuri ŋonita nadäŋirä äpani nämo täneŋ. Näk unita ŋode täwera nadäwut; Nanak täpuri täpuri u Anutu dapuri-ken äpani nämo kuŋat täkaŋ. Nämo, u aŋeroniye nitek. Aŋero kunum gänaŋ Nana-kät bok itkaŋ unitä watäni it yämik täkaŋ.

¹² In jide nadäk täkaŋ? Äma kubä yawakiye 100 uken nanik kubä-tägän paoreko uwä ini paorän yäŋ täga yäwek? Nämoinik, yawaki 99 u yepmaŋkaŋ yawak paotpen kweko unita päŋku wäyäkŋewek.

¹³ Näk bureni täwetat. Äma uwä wäyäkŋeŋkä kaŋ-ahäŋpäŋä oretoret 99 itneŋo unita nämo täŋpek. Nämo, paotpen kwanipäŋ kaŋ-ahäweko unita oretoret pähap täŋpek. ¹⁴ Täŋpäkaŋ Nanjin kunum gänaŋ naniktä ämawebe äpani ukenonita udegän nadäk täyak. Kubätä paotta nämo nadäk täyak.

Momi täŋpani yäpätägakta man

Luk 17:3

¹⁵ * Jesutä ude yäŋpäŋ yäŋkuk; Notkapak kubätä waki täŋ gamiŋirän gäk kuŋkaŋ äma ukät injekgän itpäŋ waki täŋ gameko u kwikinik yäŋ paiden. Täŋkaŋ man yäwi gäkŋo man buramiwänä äneŋi

* **18:10-11:** Hib 1:14 * **18:10-11:** Luk 19:10 * **18:15:** Wkp 19:17; Luk 17:3; Gal 6:1

not tãŋpeŋ kuŋatdeŋ. ¹⁶ * Upãŋkaŋ gãkŋo manta bitnãwãnä äma kubã ba yarã yãmagurikaŋ ukãt bok yãŋpãŋ yãpã-siwon tawãpãŋ teneŋ. Ude tãneŋo uyaku nadãŋ gamek. ¹⁷ * Tãŋpãkaŋ äma yarãkubã intãŋo manta bitnãwãnä äbot tãŋpani tãŋo kãbeyãken tãga teneŋ. Ba äbot tãŋpani kãbeyã tãŋo man unita udegãn bitnãwãnä äma u mãde ut imiŋirã guŋ äma, ba takis moneŋ yãpani ude kuŋarek.

¹⁸ * Nãk bureni tãwetat. In imaka kubã kome terak nãmo yãniŋ kireŋirã Anututã kunum gãnaŋ udegãn nãmo api yãniŋ kirewek. Ba in kome terak yãniŋ kireŋirã Anututã kunum gãnaŋ udegãn api yãniŋ kirewek. ¹⁹⁻²⁰ * * Ba äneŋi ŋode tãwetgãn tãŋpa nadãwut; Äma yarã ba yarãkubãtä nãka yãŋpãŋ kãbeyã tãŋirã nãk u bãmopi-ken api iret. Unita inken nanik yarãtä imaka kubãtä bãnep kubãgãn peŋpãŋ Anutu-ken yãŋapiŋirãn kunum gãnaŋ Nanatã nadãŋ yãmiŋpãŋ mani api buramiwek.

Momi pekpek tãŋo man

Luk 17:3-4

²¹ Jesutã man ude yãŋirãn Pitatã iwetkuk; Ekãni! Notnapak kubãtä waki tãŋ namik tãŋirãn momini u kadãni kadãni peŋ imiŋ yãpmãŋ kuŋtäyiwã kadãni 7 ude tãreŋirãn äneŋi wari peŋ imetawã? ²² * Pitatã ude yãwãnä Jesutã iwetkuk; Ude nãmo. Gãk notkapak tãŋo momini kadãni kubã ba yarãtagãn ude nãmo peŋ imen. Pen waki udegãn

* **18:16:** Lo 19:15; Jon 8:17 * **18:17:** 1Ko 5:13 * **18:18:** Mat 16:19; Jon 20:23 * **18:19-20:** Mak 11:24; Jon 15:7 * **18:19-20:** Mat 28:20; Jon 14:23 * **18:22:** Luk 17:4

täj gamiņ yäpmäj äronjirän gäk pen wakini pekpek kaņ täj yäpmäj ku.

²³ Täjpäj man yäjkuo unita man wärani kubä ñode yäwetkuk; Ämawebe Anututä intäjukun it yämiņpäņ yabäj yäwat täyak uwä ñode bumik; Kome kubäken intäjukun äma kubä irek. Täjpäkaņ epän ämawebeniye mäyaptä äma uken nanik tuņum jop yäpmäjkaņ gwäki nämo pek täneņ. ²⁴ Eruk kadäni kubä intäjukun äma u tuņum jop yäpami unitäño gwäki yäpa yäjkaņ ämawebe kubäkubäken gwäki yäpek. Yäpmäjtäj kuņtängän epän ämani kubä kaņ-ahäwek. Äma u tuņum jop yäpeko unitäño gwäki ärowani-inik. ²⁵ Unita äma u gwäki taņi päke u jide täjpäj pewa täreneņ yäj nadäjpäņ mähemi iwerek. Iwerirän mähemi unitä ñode yäwek; Imaka imaka it gamikaņ u ba webe nanakaye kuduptagän ämata yäniņ kireņpäņ gwäki yäpmäjkaņ kaņ nam yäj iwerek. ²⁶ Ude iwerirän inita butewaki nadäjpäņ mähemi dubiniken kuņpäņ gukut imäpmok täjpäj butewaki man ñode yäwek; Butewaki nadäj namiņpäņ kwikinik iriri kaņ-ahäjkaņ waki kaņ gama yäk. ²⁷ Iwerirän mähemi u butewaki nadäj imiņpäņ momini kudup peņ moreņ imiņkaņ jop tewän kwek.

²⁸ Eruk, tewän päņku noripak kubätä äma uken gwäki täpuri 100 kina ude nämo imeko unita kaņ-ahäjpäņ kotäkigän iņitkaņ näkņo monē ukeņo nam yäj iwerek. ²⁹ Ude täņirän noripak u inita butewaki nadäjkaņ gwäjij äpmonpäņ ñode iwerek; Butewaki! Kwikinik iriri kaņ-ahäjkaņ api gamet yäj iwerek. Ude iweränä yäwek; ³⁰ Kämi kaņ gamayäj näwetan upäjkaņ nämoinik

yäk. Ude yänpän injit yäpmän päñku komi yot gänañ tenkañ iwerek; Moneñ nami tärenjirän api gabä kätawä äpamañ kwen yän iwerek. ³¹ Ude täñjirän noriye epän penta täñpani unitä kañkañ kokwawak nadänpän päñku ekänini-ken manbiñam u iwetneñ.

³² Ude iweräwä äma ekäni unitä nadänpän epän äma unita yänpewän äbänpän iwerek; Wa! Gäk äma wakiinik yäk. Gäk näkken momi täñkunopän butewaki man näweriri näk gäkño momika kumän peñ gamiñkut yäk. ³³ Näkä ude täñ gamiñkuropän gäk imata notkapakta udegän nämo täñ imitan?

³⁴ * Ude yänpän kokwawak tañi nadän imiñpän komi äma keru terak peñkañ yäwerek; Äma ño komi imiñ yäpmän kuñirä näkken tuñum yäpuko unitäño gwäki namänkañ kañ kakätawut yän yäwerek.

³⁵ * Jesutä man wärani ude yänpän yäwetkuk; Nana kunum gänañ naniktä inta udegän api täñ tamek. In mejin-tägän nämo yäneñ. Bänepjin nadäk-nadäkjin kuduptä notjiye täño wakini nämo peñ yämiñpäñä komi api nadäneñ.

19

Ämatä webeniye yänjyawat täkañ unitäño manbiñam

Mak 10:1-12; Luk 16:18

¹ Eruk Jesutä man ude yän paotpäñ Galili kome peñpeñ Judia kome Jodan ume kukñi udude käda kuñkuk. ² Uken kuñjirän ämawebe mäyap pähap iwarän täñjirä käyäm mebäri mebäri yäpän tägañ

* **18:34:** Mat 5:25-26 * **18:35:** Mat 6:15; Mak 11:25; Efe 4:32; Kol 3:13

yämiŋkuk. ³ * Täŋ irirän Parisi äma ätutä ahän imiŋpäŋ täŋ-ikŋatpena man kubä goret yäwänkaŋ manken tenayän nadänpäŋ man kubä ŋode iwetkuŋ; Ai! Gäk jide nadätan? Äma kubä täŋo webenitä kädet mebäri mebäri u ba u täŋirän webeni u yän iwareko uwä täga ba waki?

⁴ * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Wära! Mosestä man kudän täŋkuko u nämo danipäŋ nadäk täkaŋ? Man kubä ŋode kudän täŋkuk; Anututä imaka imaka pewän ahän moreŋirä äma bok, webe bok täŋ yepmaŋkuk. ⁵ * Täŋpäŋ ŋode yänkuk; Ämatä miŋi nani yabä kätänpäŋ webeni-kät epmäŋpäŋ irirän tohari gupi kubägän api tädeŋ. ⁶ Mebäri unita yanäpi u inigän inigän nämo irani. U Anututä gupi tohari kubägän itdenŋa yepmaŋpanipäŋ ämatä täga nämo yäpmän danineŋ.

⁷ * Yänirän Parisi ämatä iwetkuŋ; Ude yäyan upänkaŋ imata Mosestä manbiŋam kubä ŋode niwetkuk? Gäk webeka pewayän nadänpäŋä webekata yäniwat-iwat man kudän keräpi kubä täŋpäŋ imiŋkaŋ kaŋ yäniwat yän yänkuk. ⁸ Ude yänirä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Manbiŋam u jop nämo täwetkuk. In Anutu täŋo man irepmitkaŋ injinken gäripjin terak kuŋat täkaŋ unita webejiye täga api yän-yäwatneŋ yän yänkuk. Upänkaŋ pengän Anututä kädet ude täkta yäjiwätkuk. ⁹ * Näk ŋode täwera nadäwut; Äma kubätä webenitä äma kubäkät momi nämo täŋpekopäŋ jop nadän yäniwatpäŋ webe kubä yäpeko uwä kubokäret ude täŋpek.

* **19:3:** Mat 16:1 * **19:4:** Stt 1:27, 5:2 * **19:5:** Stt 2:24; Efe 5:31 * **19:7:** Lo 24:1-4; Mat 5:31 * **19:9:** Mat 5:32; 1Ko 7:10-11

10 * Eruk ude yäñirän iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Wära! Nädapi irit kuñat-kuñatta ude niwetan unita webe netätä yäpek? 11 Yäñirä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Ämawebe mäyaptä man u nadäwä bäräp täkañ upäñkañ Anututä täñkentäñ yämiñirän ämawebe ätutä man u täga iwatneñ. 12 In nadäkañ? Äma ätu webe täga nämo yäpneñ. Imata, miñijetä inide bäyañ yepmak täkañ. Äma udewaniwä webe yäpmäkta gäripi nämo nadäk täkañ. Täñ, äma ätu yabäni dārani unita webe täga nämo yäpneñ. Ba äma ätuwä Anutu täño epänta yäñpäñ webe nämo yäpmäk täkañ. Upäñkañ äma kubä, webe yäpmäkta käderi pat imänä, eruk yanäpi täktäk täño man täweraro u buramiwek.

Ironjironji näkken äbut!

Mak 10:13-16; Luk 18:15-17

13 Kadäni uken ämawebe ätutä nanakiye Jesutä keru gupi terak peñkañ nani-ken täñkentäñ yämikta yäñapik man yäwän yäñpäñ Jesuken yäñ yäpmäñ äbuñ. Yäñ yäkñat yäpmäñ äbäñirä iwaräntäkiyetä yabäñ yäñpäñ yäwetkuñ; Nanakjiye yäpmäñ ämneño! Kut! yäñ yäwetkuñ. 14 * Yäñirä Jesutä nadäñpäñ yäñkuk; Yäwat kireneño! Yabä kätäwä ironjironji näkken yäpmäñ äbäk täkot yäk. Nämo yäjiwätneñ. Ämawebe ironjironji ñodewani äworeñpäñ kuñat täkañ uwä Anututä bureni yabäñ yäwat täyak. 15 Eruk Jesutä man ude yäñpäñ keru gupi terak peñkuk. Ude täñpäñ tärewäkañ kome u peñpeñ kuñkuk.

* 19:10: 1Ko 7:1-2,7-9 * 19:14: Mat 18:2-3

*Äma gubanji tunjum mähemitä Jesuken äbuk
Mak 10:17-31; Luk 18:18-30*

¹⁶ Tånþäkañ äma kubä Jesu ahän iminþän iwetkuk; Yäwoñärewani, näk täga jide u tånkañ irit kehäromi kañ yäpet? ¹⁷ * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk imaka tägata imata näwet yabätan? Imaka täga u mähem i Anutu ini. Tån, irit kehäromi yäpayän nadånþänä Anututä kädet pewani u iwarayän täno uyaku api kañ-ahäwen.

¹⁸ * Yäwänä äma unitä yänkuk; Kädet jidewanita yäyan? Yäwänä Jesutä yänkuk; Gäk äma kumän-kumän nämo uren, kubokäret nämo tånpen, kubota nämo tånpen, äma kubä manken tenkañ jop man-man nämo ikñaren. ¹⁹ * Ba gäk menka nanka oran yämen. Tånkañ gäkñata nadäk täyan udegän notkapakta nadånþän iron tån imen. ²⁰ Ude iweränä yänkuk; Näk kädet näwetan u kudup iwat yäpmän äbätat. Upånkañ imaka ätu jide upän tånkañ irit tägawä kañ yäpet?

²¹ * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Siwoñi-inik kañ ira yän nadånþänä ñode kañ tä; Monen tunjum ba imaka it gamikañ u kudup ämata yänin kirenþän monen yäpmänkañ ämawebe jäwärita kañ yämin more. Ude tånþayän täno uyaku kunum gänäñ tunjum tägagämän api korewen. Eruk, ude tån morenkañ äbä näk kañ näwat! ²² Tånþäkañ äma gubanji unitä man ude nadånþän monen tunjum päke unita bänepitä nadän bäräp tañi täntän kuñkuk.

* **19:17:** Wkp 18:5; Luk 10:28 * **19:18:** Kis 20:12-16; Lo 5:16-20

* **19:19:** Wkp 19:18 * **19:21:** Mat 6:20; Luk 12:33; Apos 2:45; Apos 4:34-37

²³ Kuñirän Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Näk bureni-inik täwetat; Moneñ ämatä Anutu gämori-ken itkañ unitäño kañiwat yewa gänañ ärokta api täñburut täneñ. ²⁴ Unita jide nadäkañ? Tom pähap kubä wäpi kameri u gänañ täpuri-ken täga ärowek? Nämö, u käjiñ täwek. Tuñum äma udegän, Anututä intäjukun it yämiñpäñ yabäñ yäwatta api täñburut täneñ. ²⁵ Jesutä ude yäwänä iwaräntäkiyetä bumta kikñutpäñ yänkuñ; Wära! Anututä äma moneñ ikek bäräneñ nämö api yämagurek yäñ yäyan upäñ äma jopi nin ñodewani jide täñpäñ irit kehäromi api kañ-ahäne? ²⁶ * Ude yäwäwä Jesutä yabäñpäñ yäwetkuk; Ämatä ini-tägän täga nämö äroneñ. Upäñkañ ämatä ini täga nämö tänañi u kudup Anututä täga täñpek.

²⁷ Ude yänirän nadäñpäñ Pitatä kowata man ñode iwetkuk; Nibä yäk. Nin imaka imaka kudup peñ moreñkañ gäk gäwarän takamäñ ñonita kowata jide api yäpne? ²⁸ * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni täwetat; Anututä täñpewän kome ba imaka imaka äneñi kodak tänayäñ täkañ-ken uken Äma Bureni-iniktä wäpi biñam ikek itkañ imaka imaka api yabäñ yäwarek. Täñpäkañ in näk näwaräntäk täkañ u imaka, näk dubina-ken itkañ Isrel äbot 12 unitäño intäjukun äma ude api itneñ. ²⁹ * Täñpäñ äma kubätä näk näwarayäñ nadäñpäñ noriye wanoriye, miñiye naniye, ironiñiye ba imaka kuduptagän peñkañ näk näwarayäñ täko uwä imaka peñkuko u yärepmitpäñ kowata tägagämän api kañ-ahäwek. Täñpäñ irit kehäromi imaka, api

* **19:26:** Stt 18:14; Jop 42:2 * **19:28:** Mat 25:31; Luk 22:30; Rev 3:21 * **19:29:** Hib 10:34

yäpek. ³⁰ * Upänkaŋ äma apiŋo wäpi biŋam ikek intäjukun itkaŋ u mäyaptä mäde käda kwäkaŋ ämawebe apiŋo äpani itkaŋ unitä wäpi biŋam ikek intäjukun api itneŋ yäŋ yäwetkuk.

20

Äma wain epän täŋpani täŋo man wärani

¹ * Anututä intäjukun itkaŋ yabäŋ yäwat epän täk täyak uwä ŋode bumik; Epän mäheŋi kubätä tamimaŋ bipani akuŋpäŋ wain epäna kaŋ täŋ namut yäŋ yäŋpäŋ äma ätu yämagurayäŋ kwek. ² Kuŋkaŋ äma jop irani ätu yabäŋ ahäŋpäŋ yäwerek; Ai! In näkŋo wain epän täŋ namiŋirä gwäki K20 K20 tamayäŋ yäk. Ude yäweränkaŋ äma unitä nadäwä täga täŋpöpäŋ wain epän mäheŋi u iwatneŋ. ³⁻⁴ Eruk 9'kirok täŋjirän äneŋi päŋku äma mäyap namiŋ-gamiŋ bägup-ken jop irirä yabäŋpäŋ ŋode yäwerek; Ai, in päŋku wain epän täŋ namiŋirä näk gwäki tamayäŋ yäk. ⁵ Yäwerän nadänkaŋ wain epäni-ken kunen. Eruk kepma kubä ugän äma mäyap, tamimaŋ yämagurek, kepma yämagurek, bipäda yämagurek. ⁶ Ätu itkaŋ kome bipayäŋ täŋjirän äneŋi päŋku äma jop irani ätu irirä yabäŋpäŋ yäwerek; In kepma käroŋ päke ŋo ima täŋ irirä kome bipmäŋtak? ⁷ Yäwänä iwetneŋ; Äma kubätä epän täŋ imikta nämo nimagurako unita jop iramäŋonik yäk. Yäwäwä yäwerek; Päŋku wain epäna täŋ namut yäk. Ude yäweränkaŋ kunen.

⁸ * Epän mäheŋitä ude täŋjirän kome bipmäŋjirän watä ämani kubä iwerek; Gäk epän äma apiŋo

* 19:30: Mat 20:16; Luk 13:30 * 20:1: Mat 21:33 * 20:8: Wkp 19:13; Lo 24:15

yämaguraro u yän-päbä kubä-kengän yepmanpäñ epän täkañ unitäño gwäki yämi yäk. Täñpäñ epän äma mäden yämaguraro unita yämiñ päñku äma pengän yämaguraro unita yämi tärewut yäk. ⁹ Ude täñkañ eruk mäden yän-yäkñat yäpmän äbeko unitä jukun K20 K20 yäpneñ. ¹⁰ Eruk, K20 K20 yämän yäpmänirä intäjukun yämagureko unitä kañpäñ ñode nadäneñ; Tägaämän! yäk. Nintawä wädän päro punin käda käwep nimek yän nadäneñ. Ude nadänirä watä äma unitä mäden ämneño unita yämeko uterakgän intäjukun ämneño unita udegän yämek. ¹¹⁻¹² Ude yämän kañpäñä epän mähemi yänpäñ-kañiwat täñpäñ iwetneñ; A! Mäden äbäño uwä epän jop inangän iwonären yäk. Nin uwä tamiman naniktä epän komi nadäñpäñ täñ yäpmän äbänitna bipmänñtak. Tämänopän imata gwäki mäden äbäño ukät bok uterakgän nimitan? ¹³ Ude iwerirä epän mähemitä epän äma u kubä ñode iweräk; Notnapak yäk. Näkä gäk nämo täñpa wakan. Näk gwäki K20 K20 ude api tamet yän täwerat. Täwerira täga yän näwerañ yäk. ¹⁴ Unita gwäki tamitat udegän yäpmänkañ kukot. Näknawä in intäjukun äbäño-kät mäden äbäño ukät gwäki kubägän tamikta nadätat yäk. ¹⁵ Tuñum näknakenpäñ ude ba ude täñpa yänkañ täga nämo täñpet? Näk iron täga täropän imata bänepjin täñpä wakan? yän yäwerek.

¹⁶ * Jesutä man wärani ude yänpäñ yänkuk; Unita ämawebe apiño mäden itkañ unitä intäjukun api itneñ. Ba ämawebe apiño intäjukun itkañ unitä mäden api itneñ.

* **20:16:** Mat 19:30; Mak 10:31; Luk 13:30

Jesutä ini kumäkta man äneji yänjuk
Mak 11:11-24; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22

17 Jesu uwä Jerusalem yotpärare-ken ärowa yänkañ iwaräntäkiye 12 ugänpän yämagurän yäpmän inigän kuñkuñ. Täñkañ kädet kuñit kuñit ñode yäwetkuk; 18* Ket nadäwut yäk. Nin kuñtängän Jerusalem yotpärare api ahäne. Ahänpänä Äma Bureni-inik uwä Baga man yäwoñärewani ba bämop äma intäjukun täñpani täño keru terak äronjirän kumäkta man api topneñ. 19 Täñpän äma guñ äbotken nanik unita iniñ kireñirä yänjörök man iwerit, kañ-mägayänit täñpän pärip-päriptä utpäñ päya kwakäp terak api utpewä kumbek. Kumbänpän äneñirä edap yaräkubä täreñirän api akwek.

Jems kenta Jontä intäjukun itta yänjukmän
Mak 10:35-45

20 Kadäni uken Sebedi webenitä Jesuken imaka kubäta yänapiwa yänkañ nanakiyat wäpi Jems kenta Jon yän-yäkñat yäpmän päñku Jesu inamiken gwäjiñ äpmonpäñ itkuk. Täñirän Jesutä iwetkuk; 21* Jide näwerayän äbätan? Yäwänä yänjuk; Gäkä yäwikañ wäpka biñam ikek irayän täno uken nanaknayat ño dubika-ken kubätä käpmäk käda, kubätä bure käda kañ irun yäk. Ude täñpän wäpi biñam ikek gäkkät bok kañ irut yäk. 22* Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; In mebari nämo nadänkañ yäkañ. Ume komi nitek näkä nänpayän täyat u ek udegän täga api nädeñ?

* 20:18: Mat 16:21; Mat 17:22-23 * 20:21: Mat 19:28; Luk 22:30

* 20:22: Mat 26:39; Jon 18:11

Yäwänä Jems kenta Jontä iwetkumän; Täga api näde! yäk.

²³ Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; Bureni yäkamän. Komi nadäwayän täyat u in udegän api nadädeñ. Upänkañ näk järapna kukñi kukñi itdayän yäkamän unita näkä täwetnañi nämo. Nanatä iwoyänkuko unitägän järapna kukñi kukñi bok api itneñ. ²⁴ Ude yäwänkañ iwaräntäkiye 10 unitä man u nadänpän noripak yarä unita nadäwäwak täñ yämiñkuñ.

²⁵ * Tänpäkañ Jesutä iwaräntäkiye yänpewän äbäpän ñode yäwetkuk; In nadäkañ? Guñ äbot täño intäjukun ämatä ämawebeniye ärowani täñ yämikta gäripi nadäk täkañ. Ba unitäño äma ekäni ekänitä ämawebe epän ämaniye ude yäpmän kuñat täkañ.

²⁶⁻²⁷ * Upänkañ inä ude nämo täneñ. Inken nanik kubätä intäjukun irayän nadänpänä eruk, kowata yäpmäkta nämo nadänpän intäño watä epän äma jopigän ude tänpen kuñarek. Intäjukun irayän nadänpänä noriye täño gämoni-ken kuñatpän unitäño watä äma ude irek. ²⁸ * Imata, Äma Bureni-inik uwä udegän, ämawebe täño watä äma ude irekta äpuk. Uwä ämawebetä watä epän täñ imikta nämo äpuk. Nämo! U gupi iniñ kirenpän kumänjirän ämawebe mäyap wakiken nanik ketärenpän inita biñam yäpayän äpuk.

*Äma dapuri tumbani yarä äneñi dapun ijinikumän
Mak 10:46-52; Luk 18:35-43*

²⁹ Jesu iwaräntäkiye-kät Jeriko yotpärare penpen kuñirä ämawebe bumta yäwatkuñ. ³⁰ * Tänpäkañ

* **20:25:** Luk 22:25-26 * **20:26-27:** Mat 23:11; Mak 9:35; Luk 9:48 * **20:28:** Luk 22:27; Plp 2:7; 1Ti 2:6 * **20:30:** Mat 9:27, 15:22

äma dapuri tumbani yarä uwä kädet miñin itkañ Jesu äbätak yäñ yäwä nadänpäñ gera tañi ñode yänkumän; Ekäni, Devit täño orani, butewaki nadäñ nimi! yäk. ³¹ Ude yänirän ämatä yabäñ yänpän Wari yädeño! yäñ yäwetkuñ. Yäniñ bitnäñkuño upänkañ gwäk pimiñpän gera pen yänkumän; Ekäni, Devit täño orani, nekta butewaki nadäñ nimi yäk.

³² Eruk ude yäntäkon Jesu kädet miñin itkañ yänpewän dubini-ken äbänirän yäwetkuk; Ima täñ nimän yänpän näkken gera yäkamän? ³³ Yäwänä ñode iwetkumän; Ekäni, dapunek yäpi täganirä ijida kut yänpän yäkamäk yäk. ³⁴ Ude yäwänä Jesutä butewaki nadäñ yämiñpän dapuri-ken yepmäñirirän uterakgän dapun ijinpän Jesu iwarän täñkumän.

21

Jesutä Äma Ekäni ude Jerusalem yotpärare-ken äronkuk

Mak 11:1-10; Luk 19:29-38; Jon 12:12-19

¹ Kuñtängän Jerusalem yotpärare keräp tañpän Olip pom mebäri-ken yotpärare täpuri kubä wäpi Betefage uken ahänkuñ. Uken ahänpän itpänä Jesutä iwaräntäki yarä ñode yäwetpän pen yäwet-pewän kuñkumän; ² Ek yotpärare täpuri udu käkamän uken kuñkañ donki nanak yamiñi topmäk terak itkamän u yabänpän pitpän wädän yäpmän äbun. ³ * Ektä ude täñirän äma kubätä täwet yabäk täñpänä ñode kañ iwerun; Ekänitä donki ñonita

* 21:3: Mat 26:18

yäwänpän äbä pitkamäk yän kañ iwerun. Ude iweränkañ taniñ kirewayän yäk.

⁴ Tänpäkañ doñki topmäk terak irirän Jesuta pitkumäno u jop nämo. Profet biani kubätä ñode yänpän kudän täñkuko udegän ahänkuk;

⁵* *Pänku Jerusalem nanik ämawebe ñode yäwerut;*
Kawut! Ekänijin inken api äbek. U bänep kwini
tänpanitä doñki nanak terak mañitkañ api äbek
yän kañ yäwerut. Sek 9:9

⁶⁻⁷ Tänpän iwaräntäki yarä u Jesutä man yäwetkuko udegän doñki nanak yamiñi u pitpän yän-yäkñat yäpmän äbänkañ iniken tek punin nanik yänopmänpän doñki terak iriñ imänkañ Jesu uterak äro mañitkuk. ⁸* Täñirän ämawebe uken nanik mäyaptä teki kädet miñin iriñ wädän yäpmän kuñkuñ. Ba ätutä päya päham tokätpän kädet miñin udegän peñ wädän yäpmän kuñkuñ. ⁹ Ude täñkañ ämawebe ätu intäjukun, ätu mäden kuñkuño u gera ñode yänkuñ;

Wisikinik! Ekäni wäpi terak äbätak ñonita iniñ oretna!

Anutu ärowani kunum gänañ itak u iniñ oretna! yäk.

¹⁰ Yänirä Jesu Jerusalem yotpärare uken äronirän ämawebe u naniktä yänätäbätek yänkuñ. Tänpän yänkuñ; Wära! Äma äbätak ño netä? ¹¹* Yäwäwä ämawebe Jesu-kät bok äbuño unitä yäwetkuñ; In nämo nadäkañ? Ñowä profet Jesu yäk. U Nasaret yotpärare, Galili komeken ahäwani yän yäwetkuñ.

* 21:5: Sek 9:9 * 21:8: 2Kin 9:13 * 21:11: Mat 21:46

Jesu kudupi yot gānaŋ āronjuk
Mak 11:11-24; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22

¹² Tāŋkaŋ Jesutā kudupi yot gānaŋ āronpāŋ yabāŋkuk; Amatā monēŋ ba barak imaka imaka kowat imān tāŋ irirā. Yabāŋpāŋ yāwat kireŋpāŋ bukāni imaka, dāpmāŋ āreyāŋ tāŋpān kuŋ yāmiŋkuŋ. ¹³ * Tāŋpāŋ yāwetkuk; Anutu tāŋo man ŋode kudān tāwani; Nākŋo Yotta nadāŋirā yāŋapik man yot ude tāŋpek. Upāŋkaŋ intā ŋode tāŋirā kubo āma tāŋo kābop irit bāgup ude āworetak!

¹⁴ Ude yāwetkaŋ Jesu kudupi yot gānaŋ irirān āma dapuri tumbani ba kwāyāhāneŋ tāŋpani māyap Jesutā itkuk-ken u yāŋ-yākŋat yāpmāŋ ābāŋirā yepmanpān tāgaŋkuŋ. ¹⁵ Ude tāŋirān ironironi kudupi yot gānaŋ itkuŋo unitā kaŋpāŋ gera ŋode yāŋ itkuŋ; Devit orani ābāŋ nimitak ŋonita oretoret tāŋ imina! yāŋ yāŋ itkuŋ. Tāŋpākaŋ ironironitā Jesu wāpi biŋam yāpmāŋ akuŋirā nadāŋpāŋ bāmop āma intājukun tāŋpani-kāt Baga man yāwoŋārewani āma ātu ukāt nadāwā waŋkuŋ. Ba kudān tāgatāga Jesutā tāŋkuko u kaŋpāŋ nadāwāwak tāŋ imiŋkuŋ.

¹⁶ Nadāwāwak tāŋ imiŋpāŋ Jesu iwetkuŋ; Ironironi gāka man yākaŋ u nadātan? Iwerāwā Jesutā yāwetkuk; Ei, nadātat yāk. Tāŋ, in man ŋode kudān tāwani u nāmo daniŋpāŋ nadāk tākaŋ ba?
Ironironi ba nanak tāpuri-inik nonoŋ-ken nanik tāŋo
bānepi tāŋpidām taŋyāmiŋiri gāk ganiŋoret man
yākaŋyāk. Sam 8:2

¹⁷ Jesutā ude yāwetpāŋ māde ut yāmiŋpāŋ Jerusalem yotpārare peŋpeŋ pāŋku Betani yotpārare-ken ahāŋirān kome bipānpāŋ u patkuk.

* **21:13:** Ais 56:7; Jer 7:11

*Nadäkinik bureni u kehäromi nitek**Mak 11:12-14,20-24*

18-19 * Patkuko yäñewänä Jesu akuman Jerusalem yotpärare-ken äneñi kuñkuk. Kuñtäyon nakta iwäkañ wama päya kubä, mujipi nämo, pähämi-tägän irirä kädet miñin kañkuk. Kañpäñ wama u ñode iwetkuk; Gäkä terak mujipka kubä mäden nämo ahäwek! Yäwänä uteragän wama uwä gämäneñ äronkuk. ²⁰ Täñpänkañ iwaräntäkiyetä u kañpäñ keru inpäñ yänkuñ; Wäral Wama ñowä jide täñpäñ bäräñek-inik gämäneñ ärotak?

²¹ * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk bureni täwetat. In bänep yarä nitek nämo penpäñ nadäkinikjin Anutu-kengän penayäñ täkañ uwä wamata täro udegän täga täneñ. Täñpäñ ugän nämo. In Anutu nadäñ imikinik täñpäñ pom gudo ñode täga iwetneñ; Pom, gäk tokätpeñ gwägu gänañ äpmo yäñ iweräwä manjin api buramiwek. ²² * Täñpäkañ nadäkinikjin nitek kuñatpäñ imaka u ba u unita yäñapiñirä api tamek.

Jesu kehäromini täño mebärita iwet yabäñkuñ

²³ * Jesutä kudupi yot gänañ äronpäñ man yänpäñ yäwoñärekañ täñ irirän Baga man yäwoñärewani ämakät Juda täño watä äma ätutä ahäñ iminpäñ iwetkuñ; Ai! Gäk imaka täk täyan ño netätä gäwerirän täk täyan? ²⁴ Ude iweräwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Näk man kubägän-inik täwet yabäwä näwerirä näkä udegän netä näwerän imaka täk

* **21:18-19:** Luk 13:6 * **21:21:** Mat 17:20; Luk 17:6; 1Ko 13:2;

Jon 14:12 * **21:22:** Mat 7:7-11; Mat 18:19; Jon 14:13-14 * **21:23:** Jon 2:18

täyat u kowata täwerayän. ²⁵ Eruk näwerut! Jontä ume ärut yämik täŋkuko u netä iweränkaŋ ume ärut yämik täŋkukonik? Anututä iweränkaŋ täŋkuk ba ini nadäŋpäŋ täk täŋkukonik? Ude yäwet yabäwänä jide yäne yän nadäŋpäŋ yänpäŋ-nadäk ŋode täŋkuŋ; Nin Anututä iwerän täŋkuk yän yänawä Jesutä ŋode niwerayän; A! Upän imata mani nämo nadäŋkuŋ? yän niwerayän yäk. ²⁶ * Täŋ, Jon uwä ini nadäŋpäŋ täŋkuk yän yänawä ämawebetä Jon uwä profet kubä yän nadäŋpäŋ ninta kokwawak nadän niminen yäk.

²⁷ Nadän-bäräp yarä nitek ude täŋpäŋ Jesu iwetkuŋ; Nin nämo nadäkamän yäk. Yäwäwä yäwetkuk; Eruk, ude yäkaŋ unita näk udegän netätä näwerirän täk täyat unitäŋo mebäri nämo täwerayän.

Tuäke monäke täŋo manbiŋam

²⁸⁻³⁰ * Jesutä man ude yänpäŋ äneŋi ŋode yäwetkuk; Man wärani kubä täwera ket nadäwut; Tuäke monäke it täŋkumänonik. Nanitä nanaki tuäni ŋode iwetkuk; Tuä, gäk kuŋkaŋ wain epän täŋ namisi yäk. Iweränä yänkuk; Nan, täga täŋpayän yäk. Täga täŋpayän yänkukopän peŋawäk täŋpeŋ epän nämo täŋkuk. Täŋirän ätu itpäŋ nanitä monäni man udegän iwetkuk. Iweränä yänkuk; Nämo täŋpayän! yäk. Nämo täŋpayän iwetkukopän mäden bänepi sukurenpäŋ päŋku epän täŋkuk. ³¹ Jesutä man wärani u yäwet paotpän yäwetkuk; In jide nadäkaŋ? Nanak netätä nan täŋo man buramiŋkuk? Yäwänä iwetkuŋ; Nanaki monänitä buramiŋkuk yäk.

* **21:26:** Mat 14:5, 21:46 * **21:28-30:** Luk 15:11

Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk bureni täwetat. Ämawebe wakiwaki tänpäni, takis monen yäpani äma ba kädet miñin webe udewanitä in tärepmitpäñ Anutu täño kañiwat yewa gänañ intäjukun api äronen. ³² * Jontä ahänpäñ siwoñi kuñat-kuñat täño kädet täwoñärenirän inä unitäño man nadäktä bitnäwäkañ takis monen yäpani äma ba kädet miñin webetä nadänpäñ bänepi sukurenkuñ. Ude täñirä yabäñkuño upäñkañ gwäkjin nämo imätkuñ. Man Jontä yäñkuko u nämo nadäñ imiñpäñ bänepjin nämo sukurenkuñ.

Wain epän täño watä äma waki

Mak 12:1-12; Luk 20:9-19

³³ * Jesutä ude yänpäñ yäwetkuk; Näk man wärani kubä täwera nadäwut; Äma ekäni kubätä kome kubäken wain epän täñ morenpäñ yewa täñ-äyäjurek. Tänpäñ wain mujipi yeñ yäwatpäñ umeni yäpmäktä komeni täñkañ watä ämata yot kubä täñ yämek. Ude täñ morenpäñ wain epän u kañiwatta äma ätu yepmañpäñ irirä kome ban kubäken kwek. ³⁴ Kwekopäñ mujipi yäpmäk-yäpmäk kadäni keräp täñirän mujipi ätu inita ketpäñ yäpmäñ imiñ äbäktä epän ämaniye yäwerän kunen. ³⁵ * Kuñirä wain epän watä äma unitä äma u yepmäñitpäñ däpneñ; Kubä injitpäñ päripneñ, kubäwä kumäñ-kumäñ utneñ, kubäwä mobätä utneñ. ³⁶ Täñirä wain epän mähemitä nadänpäñ äneñi epän ämaniye mäyap yäwerän kuñirä udegän yepmäñitpäñ däpneñ. ³⁷ Eruk mäden-inik ñode nadäwek; Nanakna bureni-iniktä päñku yäwänä

* 21:32: Luk 3:12; Luk 7:29-30 * 21:33: Ais 5:1-2; Mat 25:14

* 21:35: Mat 22:6

oraŋ iminpaŋ mani api buraminen yaŋ. Ude nadanpaŋ iniken nanaki iweran kwek. ³⁸ * Eruk kwankaŋ wain epaŋ taŋo wata ama unita nanaki-inik u kaŋpaŋ yanpaŋ-nadaŋ ŋode taŋeŋ; Unita epaŋ ŋo mahe mi api taŋpek yaŋ. Unita uritna epaŋ ŋo ninta biŋam kaŋ taŋpaŋ! ³⁹ * Ude yanpaŋa iwat kireŋpewa yewa gaŋani-ken kuŋiraŋ kumaŋ-kumaŋ utneŋ. ⁴⁰ Jesuta man warani ude yanpaŋ ŋode yawetkuk; Jide nadaŋkaŋ? Epaŋ mahe mita kuŋpaŋ wata ama u kowata jide taŋ yamek?

⁴¹ Yawanä bamop ama ba Juda taŋo wata ama uken itkuŋo unita iwetkuŋ; Imaka waki-waki taŋkuŋo unita udegan kowata waki taŋ yaminiraŋ paotneŋ yaŋ. Taŋpaŋ wata ama biani yawat kireŋpaŋ komeni-ken wata ama tagaŋpaŋ yepmaŋiraŋ unita kadani kadani wain muji pi yampmaŋ imik taŋeŋ yaŋ.

⁴² * Yawawa Jesuta ŋode yawetkuk; Anutu taŋo man ŋode kudän täwani u nämo daninpaŋ nadaŋ taŋkaŋ?

Äma yot taŋpanita bek kubä kawä wawäpaŋ peŋkuŋo unita bek bamopi ude itak.

Anututa ude taŋpewän ahäniraŋ kaŋitna gaŋri pi nikek täyak.

Sam 118:22

⁴³ Unita ŋode täwera nadaŋwut; Inä wain epaŋ wata ama waki ukeŋo udewani. Unita Anutu taŋo kaŋiwat yewa gaŋaŋ aroŋta kaŋet taŋpipiŋ täwatkaŋ ama äbot kudupi kubä Anutu taŋo gaŋri terak kuŋatnayän taŋkaŋ unita kaŋet api peŋ yamek. ⁴⁴ *

* 21:38: Mat 27:18 * 21:39: Hib 13:12 * 21:42: Apos 4:11;
Rom 9:33; 1Pi 2:6-8 * 21:44: Dan 2:44-45

Bek bämopi täweraro uterak äma kubätä manpänjä bumta api urek. Ba bek unitä äma kubä terak manpänjä äma u api däpmän jakñirek yäk. ⁴⁵ Jesutä man wärani ude yänirän bämop ämakät Parisi äma unitä nadäwä tärewäpän yänkuñ; ⁴⁶ * Bureni! Man wärani wain epän terak utpän yäyak u ninta yäyak! Ude yänpän inñitpän utnayän nadänkuñopän ämawebeta umuntanpän penkuñ.

22

Äñnak-äñnak pähap kubä täño man wärani

Luk 14:16-24

¹ Jesutä man wärani kubä pen ñode yäwetkuk;
²⁻³ Anututä intäjukun itkan yabän yäwat epän täk täyak uwä ñode bumik; Äma ekäni kubä täño nanaki webeni-kät keräntäk tädayän täñirän u iniñ oretta äñnak-äñnak pähap täñpayän tuñum täñpek. Tuñum täñ itkan ämawebe ätu ninkät bok kan nänayän nadänpän kadäni udeken api näne yän man pewän kuneñ. Eruk, äñnak-äñnaka tuñum täñ paotpän epän ämaniye yäwerän ämawebe yämagutta kuneñ. Pänku yäwetneño upänkanjä äbäka bitnäneñ.

^{4*} Bitnäñirä biñami nadänpän äneñi epän ämaniye ätu ñode yäwerek; In kuñkan äma bitnäñkan itkan u ñode yäwerut; Äbut! yäk. Äma ekäni u äñnak-äñnaka tuñum täñ moretak. Bulimäkau ba tom ätu däpmänpän pen tamitak yäk. Äñnak-äñnak mähemitä man ude yäweränkan kuneñ. ⁵ Eruk epän ämaniye u pänku yäwetneño upänkan nämo

* **21:46:** Mat 21:26 * **22:4:** Mat 21:36

nadäŋ yäminəŋ. Täŋpəŋ ini-ini kuŋtəŋpə kunəŋ. Kubäwä ketem epäni-ken kwek. Kubäwä monəŋ epäni-ken kwek. ^{6*} Ätuwä epän äma u yepmäŋitpəŋ komi yämiŋpəŋ kuməŋ-kuməŋ dəpneŋ. ⁷ Täŋirä äma ekäni unitä biŋam nadəŋpəŋ kokwawak taŋi təŋpəŋ komi ämaniye yäwet-pewän pəŋku äma kuməŋ-kuməŋ dəpani u yori nikek wärämutpəŋ äma u kudup dəpməŋ paotneŋ.

⁸ Täŋpəkaŋ mäden äma ekäni unitä epän ämaniye ätu yäwerek; Tom ketem yəpməŋpəŋ pero ŋo jop itkaŋ yäk. Äma pəŋgän man pewa kuŋkuŋo u nämo ämnayəŋ. Äŋnak-äŋnak təyat ŋo äma ude-wanita biŋam nämo təyat yäk. ⁹ Unita in pəŋku kädət moräk-ken ämawebe ittəŋ kukaŋ u yämagut yəpməŋ äbäkaŋ ketem penta kaŋ näna! yäk. ¹⁰ Eruk man ude yäwet-pewän pəŋku kädət miŋin ba itpəŋ-nadäk təŋpani-ken ämawebe jopi təga ba waki bok yämagut pəbä yepmanpə yot äŋnak-äŋnak täneŋ-ken u tokŋeŋ moreneŋ.

¹¹ Ämawebe ude tokŋeŋ moreŋpəŋ irirä äma ekäni uwä u yabäwayəŋ yot u gənaŋ äronpəŋ käwek; Äma kubä kadäni unitəŋo tek nämo təŋkaŋ äbeko irirän. ¹² Kaŋkaŋ iwerek; Notnapak! Gäk imata kadäni ŋonitəŋo tek nämo təŋkaŋ äbäno ŋo maŋit itan? Ude yäwänä man kowata kubä nämo iwerek. ^{13*} Täŋpəŋkaŋ äma ekäni unitä epän ämaniye ätu yäwerek; Äma ŋo iŋitpəŋ yentä keru kuroŋi pädät təŋpəŋ bipməŋ urani gənaŋ maŋpə kut! yäk. Bipməŋ urani gənaŋ u itkaŋ konäm butewaki terak meni kaŋ jiwätpeŋ it yəpməŋ ärowän yäk.

* 22:6: Mat 21:35 * 22:13: Mat 8:12, 25:30; Luk 13:28

14 Jesutä man wärani u yäj paotpäñ ñode yäwetkuk; Bureni täwera. Anutu täño mantä ämawebe mäyap yämagut täyak upänkañ yarä-gänpäñ inita biñam api yäpek.

Takis moneñ pene ba nämo pene?

Mak 12:13-17; Luk 20:20-26

15-16 * Parisi ämatä man Jesutä yänkuko u nadänpäñ Jesu kakätänpeñ päñku inigän itkañ käbeyä täñkuñ. Täñpäñ Jesutä man goret kubä yäwän kañpäñ manken tena yänkañ noriye ätukät Herot täño ämaniye ätukät yäwet-pewä Jesuken kuñkuñ. Päñku ahäj iminpäñ bänep ärik-ärik man ñode iwetkuñ; Yäwoñärewani äma, nin gäkño mebäri nadäkamäj yäk. Gäk jopman nämo yäk täyan. Ämata nadäwätäk nämo täñpäñ man bureniğän yäk täyan yäk. Gäk äma ärowani äpani nämo yäpmäj daninpäñ kuduptagän Anutu täño kädet siwoñigän niwetpäñ niwoñärek täk täyan. ¹⁷ Unita niweri nadäna; Nin Juda naniktä Rom gapmanta takis moneñ imikta nintäño бага mantä yäjiwät täyak ba nämo?

¹⁸ Yäwäwä Jesutä nadäk-nadäki-ken yabänpäñ-nadänkañ yäwetkuk; Wa! In äma jop manman yäwani. Imata jopman yännäknatkañ? ¹⁹ Eruk, moneñ kubä namä käwa yäk. Yäwänä moneñ kubä iminkuñ. ²⁰ Täñirä yäwet yabänkuk; Moneñ ño terak netä täño inami dapun ba wäpitä itak? ²¹ * Yäwänä iwetkuñ; Rom gapman täño intäjukun äma Sisa unitäñotä itak yäk. Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Eruk ket ñode nadäwut; In imaka Rom gapmanta imikta

* 22:15-16: Mak 3:6 * 22:21: Rom 13:7

yāwani u inita kaŋ imut. Tāŋ, imaka imaka Anututa imikta yāwani u Anututa kaŋ imut yāk. ²² Ude yāwankaŋ kikuŋutpāŋ nadāwātāk tāŋpāŋä kuŋtāŋpä kuŋkuŋ.

Kumbani-ken nanik akukakuk täŋo man

Mak 12:18-27; Luk 20:27-40

²³* Kepma ugän äma ätu Satyusi äbotken naniktä Jesuken äbuŋ. (Satyusi äma uwä kumbani-ken nanik akukakuk nämo pätak yāŋ nadäk täŋkuŋonik.) ²⁴* Eruk abāŋpāŋ Jesu ŋode iwet yabāŋkuŋ; Yāwoŋärewani äma, Mosestä ninta man kudän ŋode tāŋ nimiŋkuk; Äma kubätä webe yāpmāŋpāŋ komenita yeri kubä nämo bäyaŋkaŋ kumāŋirän monänitä webeni kajat yāpmāŋpāŋ tuänita biŋam yeri bäyaŋ imek yāŋ yāŋkuk. ²⁵ U nadāŋiri manbiŋam kubä ŋode gāwetna nadä; Bianä ini buap 7 itkuŋo uwä tuänitä webe kubä yāpmāŋpāŋ yeri kubä nämo peŋkaŋ kumbuk. ²⁶ Täŋirän monänitä webe ugānpāŋ yāpuk. Yāpmāŋpāŋ udegän yeri kubä nämo peŋkaŋ kumbuk. Kumāŋirän gwekitä webe ugānpāŋ koreŋpāŋ udegän yeri kubä nämo peŋkaŋ kumbuk. Kumāŋirän awänitä webe kajat ini ugānpāŋ yāpuk. Udegän udegän buap 7 uwä webe ugānpāŋ yāpmāŋpāŋ yeri kubä nämo peŋkaŋ kumän-tagän kumbuŋ. ²⁷ Täŋkaŋ äpiyetä kumāŋirä webeni kajat udegän mäden kumbuk. ²⁸ Eruk, kumbanitä akukakuk kadäni webe uwä netäta biŋam api tāŋpek? yāŋ iwetkuŋ.

²⁹ Ude iweräwä Jesutä yāwetkuk; In Anutu täŋo man kudän täwani ba Anutu täŋo kehäromita guŋ

* 22:23: Apos 23:8 * 22:24: Lo 25:5

takinik tāk tākaŋ. Mebäri unita in nadäk-nadäk goret nadäkaŋ! ³⁰ Ittäŋgän kumbani-ken naniktä akuŋpāŋ ämawebe u nädapi nämo api täneŋ. Aŋero kunum gānaŋ itkaŋ uwä webe yäpmäk-yäpmäk nämo tāk tākaŋ ude ämawebe jop api itneŋ.

³¹ Kumbani-ken naniktä akukakukta yākaŋ unita ŋode täwetat; Mosestä man bian kudän täŋkuko u nämo daninpāŋ nadäk tākaŋ ba? ³² * Anututä Moses ŋode iwetkuk; Näk Abraham, Aisak, Jekop täŋo Anututä itat yāŋ yāŋkuk. Anututä ude iwetkuko unita ŋode nadāwut; Anutu u kumbani täŋo Anutu nämo. Uwä kodak irani täŋo Anutu. Unita inä ämatä kumāŋpeŋ u kädagän kuk tākaŋ yāŋ yäk tākaŋ uwä goret-inik yäk tākaŋ.

³³ Jesutä man ude yāŋirän ämawebe päke itkuŋo unitä nadāŋkaŋ kikuŋtpāŋ nadāwätäk pähap täŋkuŋ.

Baga man jide unitä intäjukun itak?

Mak 12:28-31; Luk 10:25-28

³⁴ Jesutä man ude yäweränä Satyusi äma unitä manta wäyäkŋeŋpāŋ kuŋirä Parisi ämatä biŋam u nadāŋpāŋ ämaniye yāŋporin yäpmāŋ Jesutä itkuk-ken u ahāŋ iminŋkuŋ. ³⁵ Ahāŋ iminpāŋ noripak kubä, Baga manta mebäri nadāwani u imaka, penta itkuŋ. ³⁶ Äma unitä Jesu ŋode iwet yabāŋkuk; Yäwoŋärewani äma, Anututä man kädet peŋ niminŋkuko u jide unitä intäjukun itak?

³⁷⁻³⁸ * Iweränä Jesutä kowata ŋode iwetkuk; Man intäjukun itak uwä ŋode; Gäk Ekäni Anutukata gäripi-inik nadāwen. Bānepka, gupka, nadäk-

* **22:32:** Kis 3:6; Mat 8:11 * **22:37-38:** Lo 6:5

nadäkkä kumän-tagän Anutu-kengän pewen. ³⁹* Ba kubä ñode; Gäkñata nadäk täyan udegän notkayeta nadäñ yämen. ⁴⁰* Man yarä ñonitä man Mosestä kudän täwani ukät profet bianitä kudän täwani unitäño doni ude itkamän.

Jesu ini-tägän Kristota yäwet yabänjuk
Mak 12:35-37; Luk 20:41-44

⁴¹ Tänpäkañ Parisi äma Jesu-kät pen irirä Jesutä ñode yäwet yabänjuk; ⁴²* In Anutu täño iwoyäwani Kristo unita jide nadäkañ? U netä täño orani? Yäweränä iwetkuñ; Kristo u Devit täño orani yäñ nadäk takamäñ yäk.

⁴³* Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Ude nämo. Inä Kristo u Devit täño orani jopi kubä, komen ämagän yäñ yäk takañ upänkañ Devit imata Ekänina yäñ iwetkuk? Anutu täño Munapiktä nadäk-nadäk imänkañ Devittä ñode yänjuk;

⁴⁴ *Ekäni Anututä Ekänina ñode iwerirän nadänjuk;*
Gäk dubina-ken äbä mañiriri wäpka biñam
gamiñkañ iwankaye yäpmäñpäñ gämotka-
kengän api yepmañpet yäk. Sam
110:1

⁴⁵ Eruk u kawut! Devit ini uwä Kristota Ekänina yäñ yänkuko unita imata Kristo u Devit täño orani jopi kubä yäñ yäk takañ?

⁴⁶ Jesutä ude yäwän nadänpäñ Parisi ämatä kowata man kubä täga nämo iwetne yäñ nadänkuñ. Ba Jesu täño kehäromi täga nämo yäpmäñ äpne yäñ nadänpäñ man wari nämo iwetkuñ.

* 22:39: Wkp 19:18 * 22:40: Mat 7:12; Rom 13:10; Gal 5:14

* 22:42: Jon 7:42 * 22:43: Mat 26:64

23

Watä äma täŋo irit kuŋat-kuŋatta yäwetkuk

Mak 12:38-39; Luk 11:43,46, 20:45-46

¹ Jesu Parisi ämakät man yän moreŋpäŋ iwaräntäkiye-kät ämawebe päke itkuŋo u ŋode yäwetkuk; ² In nadäkaŋ? Parisi ämakät Baga man yäwoŋärewani ämatä in kädet Mosestä pewani unita täga täwet täkaŋ. ³ * Ude täwerirä man u nadäŋpäŋ kaŋ buramik täŋput. Upäŋkaŋ täktäki uwä täga nämo. Ude kaŋ täŋput yän täwet täkaŋ upäŋkaŋ ini uwä nämo täk täkaŋ. Unita watä ämajin ätutä täŋpeŋ kuŋat täkaŋ in udegän nämo täneŋ. ⁴ Ude täk täkot yän täwet täkaŋ uwä yäk tuŋum bäräpitä kehäromijin yäpmän äpäk täyak ude bumik. Ude täŋ tamik täkaŋ upäŋkaŋ ini uwä bäräpi udewani kubä nämo buramik täkaŋ.

⁵ * Ude yänpäŋ yäwetkuk; Watä äma udewanitä kädet mebäri mebäri täk täkaŋ. Ämawebetä nibäŋpäŋ siwoŋi kuŋarani yän nadäwut yänkaŋ ŋode täk täkaŋ; Anutu täŋo man mujipi ätu pipa terak kudän täŋpäŋ uwäk täŋkaŋ yentä topmäŋpäŋ damani-ken peŋpäŋ pädat täk täkaŋ. Täpuri-inik, äma ätutä täk täkaŋ ude nämo täk täkaŋ. Nämo, taŋi täk täkaŋ! Ba tek täk täkaŋ uwä, äma ätutä keräpi täk täkaŋ udewani nämo. Käroŋipäŋ täŋkaŋ ämawebetä nibäwut yänkaŋ imaka yabängärip ikek tek terak topä wädäk täkaŋ. ⁶ * Ba äŋnak-äŋnak taŋi täktäk kadäni-ken intäjukun, ämawebe inamiken it täkaŋ. Täŋpäŋ käbeyä yot gänaŋ äroŋpäŋ udegän täk täkaŋ. ⁷ Ba ämawebetä oraŋ niminpäŋ wäpjin

* 23:3: Mal 2:7-8 * 23:5: Mat 6:1; Kis 13:9; Lo 6:8; Nam 15:38-39

* 23:6: Mat 6:5; Luk 14:7

biŋam ikek yāŋ niwerut yāŋkaŋ ämawebe iŋamiken kwawak kuŋat täkaŋ.

⁸ Tāŋ, inä kudän udewani nämo täneŋ. Äma wäpi biŋam ikek ude nämo kuŋatneŋ. Unita äma kubätä Ekänina yāŋ gäweränä kaŋ iniŋ bitnä. In injin buap. Kubätä ätuta intäjukun nämo irek. Ekänijin kubä-tägän itak. ⁹ Täŋpäkaŋ kome terak ŋo in äma kubäta gäk nintäŋo intäjukun äma yāŋpäŋ Nanin yāŋ nämo iwetneŋ. ¹⁰ Nämo, Kristo unitägän Ekäni it tamitak. ¹¹ * Tāŋ, notjinpak kubätä watä epän täŋ tamayaŋ täyak, äma u uwä Anutu iŋamiken intäjukun-inik itak. ¹² * Täŋpäŋ äma kubätä ini wäpi biŋam yäpmäŋ ärowayäŋ täko uwä Anututä wäpi biŋam api yäpmäŋ äpek. Tāŋ, äma kubätä inita nadäwän äpani täŋpänpäŋ kuŋarayäŋ täko uwä Anututä api oraŋ imek yäk.

Jesutä Parisi äma jukuman yäwetkuk

Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52, 20:47

¹³ Jesutä ude yāŋpäŋ Parisi äma Baga man yäwönärewani ämakät man kädäp ikek ŋode yäwetkuk; Wa! In kudup api waŋ moreneŋ! In jopman yāŋkaŋ täŋyäkŋarani täk täkaŋ. In Anututä intäjukun it tamikta bitnäŋpäŋ mani nämo buramik täkaŋ. Ude täŋjirä ämawebe Anutu täŋo kädet siwoŋi iwatta kädet täŋpipiŋ yämiŋpewä Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ täga nämo ärok täkaŋ. [¹⁴ Wa! In kudup api waŋ moreneŋ! Täŋyäkŋarani äma intä webe kajattä yot gänaŋ äronkaŋ tuŋumi yäyomägat täkaŋ. Ude täŋkaŋ

* **23:11:** Mat 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26 * **23:12:** Jop 22:29; Snd 29:23; Ese 21:26; Luk 14:11, 18:14

mäyäk nämo nadänkaŋ Anutu-ken yänapik man käronji jop yäk täkaŋ.]

15 Wa! Tänyäkŋarani äma in kudup api waŋ moreneŋ! In ämawebetä kädet nintä tak takamän ugän iwarut yänkaŋ yäwettän komeni komeni tuän ba ban kuŋat täkaŋ. Täŋirä äma kubätä intänjo kädet u iwarayän täyak uwä in bumigän geŋita biŋam ude api täŋpek.

16 * Jesutä ude yänpäŋ äneŋi yäkgän täŋkuk; Wa! In kudup api waŋ moreneŋ! Tänyäkŋarani äma intä äma dapuri tumbani ude bumik kuŋat täkaŋ. Dapunjin tumbani intä ämawebeta kädet täga nämo yäwoŋäreneŋ. In Anutu täŋjo mebarini nämo nadänkaŋ imaka täpuri täpuri unita nadäwä ärowani täŋpäkaŋ imaka bureni taŋi unita nadäwä äpani tak täkaŋ. Täŋkaŋ in ämawebe man goret ŋode yäwet täkaŋ; Äma kubätä man yäweko u yänkehärom takta kudupi yot täŋjo wäpi terak wohureko uwä jopi yän yäk täkaŋ. Upänkaŋ äma unitä tuŋum täpuri täpuri säkgämän kudupi yot gänaŋ itkaŋ uterak wohureko uyaku, bureni yän yäk täkaŋ. 17 In ude goret yäk täkaŋ! Imatäken unitä bureni täyak? Tuŋum täpuri täpuri kudupi yot gänaŋ itkaŋ u, ba kudupi yot ini? Tuŋum unitä bureni nämo täyak. U yot gänaŋ jop itkaŋ yot unitä bureni! yäk.

18 Ba kubä pen ŋode yäk täkaŋ; Äma kubätä man yäweko u yänkehärom takta, imaka alta terak pek täkaŋ u wäpi terak wohureko uwä jopi yän yäk täkaŋ. Täŋpäkaŋ äma unitä imaka bänep tägata pewani uterak wohureko uyaku bureni yän yäk täkaŋ. 19 In ude goret yäk täkaŋ. Imatäken unitä

* 23:16: Mat 15:14

bureni täyak? Imaka alta terak pek täkañ u, ba alta ini? Iron pek täkañ u ini-tägän bureni nämo. Alta unitä bureni täyak unita imaka uterak peweno uwä bureni täñpek. ²⁰ Alta uwä imaka alta terak itkañ u kumän-tagän uwäk täyak unita alta unitäwä bureni täyak.

²¹ Täñ, kudupi yot uwä yot ini ukät kudupi yot täño mähemi Anutu u bok uwäk täyak. ²² * Ba äma kubätä kunum yäñpäñ u wäpi terak man wohureko uwä kunum uterak nämo wohurek. Kunum uwä Anutu täño irit bägup unita Anutu täño wäpi uterak man wohurek.

²³ * Jesutä ude yäwetpäñ äneñi ñode yäwetgän täñkuk; Wa! In kudup api wañ moreneñ! Täñyäkñarani äma intä Nin Anutu täño kädet siwoñi iwat takamän yän yäñpäñ бага man täpuri täpuri iwatpäñ ñode tak täkañ; Imaka tokän täpuri täpuri yäpmän daniñpäñ moräki Anututa biñam pek täkañ. Ude tak täkañ upäñkañ Anutu täño man bureni pähap päke ñodewani yärepmit täkañ; Äma täñyäkñarani nämo täñpen. Bänep kwini iron kädet täñpeñ kuñaren. Ba, ämawebeta nadäkinik täñpeñ kuñaren. In kädet udewani-kät бага täpuri täpuri iwat täkañ u bok iwaräpäñ uyaku tagawek.

²⁴ Dapunjin tumbani intä бага täpuri täpuri iwatpäñ man tañi irepmitpeñ kuñat täkañ u ñode bumik tak täkañ; Äma kubätä ume näñpa yänkañ täpun-täpun yäpmän täñpäñ kwäpäñ tom tañi kubä nämo kañkañ ukät bok kämän kuneño in ude tak täkañ.

* **23:22:** Ais 66:1; Mat 5:34 * **23:23:** Wkp 27:30; Mai 6:8

25 * Wa! Parisi ämakät Baga man yäwoṇärewani äma in kumän api waṇ moreneṇ. Tänyäkṇarani äma intä ketem peṇ-nakjin gupigän ärut täkaṇ upänkaṇ bänepjin-ken imaka waki kubota ba kome täṇo kaṇgärip upän nämo ärut täṇpä kuk täkaṇ. 26 Dapunjin tumbani! Inä gänaṇ umu jukun ärutpewä pak taṇirä eruk gupjin uwä kuräki api itneṇ.

27 * Wa! Tänyäkṇarani äma in kumän api waṇ moreneṇ. Kuṇat-kuṇatjin u ämatä äma kubä äneṇpäṇ punin simen täk täkaṇ ude bumik. Simen u säkgämän käweno upänkaṇ gänaṇ umu kumbani täṇo kujari ba imaka taräki taräki unitä itkaṇ.

28 * Täṇkaṇ in udewanigän. Ämatä tabäk täkaṇ uwä täga upänkaṇ bänepjin-kenä tänyäkṇarani kädet waki mebäri mebäri unitä itkaṇ.

29 Wa! Parisi ämakät Baga man yäwoṇärewani äma in kumän api waṇ moreneṇ. Tänyäkṇarani äma intä profet biani äneṇpani-ken säkgämän ket ut täkaṇ. Ba äma siwoṇi kuṇarani äneṇpani-ken imaka, mebäri ket ut täkaṇ. 30 Täṇkaṇ in ṇode yäk täkaṇ; Oranijetä bian itkuṇo ude itkamäṇ yäwänäku profet nämo däpmäk täkäne yäṇ yäk täkaṇ. 31 * Ude yäk täkaṇ upänkaṇ jopman yäk täkaṇ. Kudän täk täkaṇ unitä ṇode niwoṇärek täyak; In profet däpuṇo unitäṇo oraniye unita mebärijin kubägän. 32 Unita kädet waki oranijetä täṇkuṇo inä udegän api täṇ täreneṇ.

33 * Gämok täṇo äbot in kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken käbop de päṅku api itneṇ?

* 23:25: Mak 7:4 * 23:27: Apos 23:3 * 23:28: Luk 16:15

* 23:31: Apos 7:52 * 23:33: Mat 3:7, 12:34; Luk 3:7

Nämo! Momijin unita geñi-ken api äpmonen. ³⁴ * In nadäkañ? Näkä profet ba siwoñi äma peñ yäwetpewa äbänirä in ukät nanik ätu api däpmän täñpä kuneñ. Ba ätu uwä komi api yämineñ. Ätu uwä päya kwakäp terak api däpneñ. Täñ ätu uwä käbeyä yotken pärip-päriptä däpmänpäñ yäwat kirek api täneñ. ³⁵ * Ude täñirä ämawebe siwoñi däpmän yäpmän äbuño u kudupta intä kowata api yäpneñ. Bian-inik äma siwoñi kubä wäpi Abel uterak ämik yäput peñpäñ däpmän yäpmän äbäñtäko Berekia nanaki Sekaraia intä kudupi yot täño alta dubini-ken urirä täreñkuk. ³⁶ Unita apiño bureni ñode täwera nadäwut; Ämik ahän yäpmän äbuño unita kowata in itkañ ñonitä api yäpneñ.

*Jesutä Jerusalem ämawebeta butewaki nadäñkuk
Luk 13:34-35*

³⁷ * O Jerusalem ämawebenaye! In imata profet däpmänpäñ epän ämanaye täñkentän tamikta pewa äbuño u mobätä kumän-kumän däpmäk täkañ? Baraktä nanakiye uyiñjeñ pat täkañ ude näkä in uyiñjeñ patta bitnäñ yäpmän äbuñ. ³⁸ * Unita Anututä tabä kätänirän watä ämajije nämo, jop api itneñ. ³⁹ * In nadäwut! Äneñi nämo nabänkañ it yäpmän äroñtängän Anutu wäpi terak abätak unita iniñ oretna yän yänayän täño ugän api nabäneñ.

* **23:34:** 1Te 2:15; Mat 10:23 * **23:35:** Stt 4:8; Hib 11:4; 2Sto 24:20-21 * **23:37:** Apos 7:59; 1Te 2:15 * **23:38:** 1Kin 9:7-8; Jer 12:7, 22:5 * **23:39:** Sam 118:26; Mat 21:9

24

*Kudupi yot api dāpmāṅ äreyāneṅ yāṅ yāṅkuk
Mak 13; Luk 21:5-36*

¹ Eruk Jesu kudupi yot gānaṅ naniktä äpämaṅ kuṅjirān iwarāntākiyetä kudupi yot pähap kaṅkaṅ biṅam yāṅpäṅ Jesu iwoṅäreṅkuṅ. ² * Ude täṅjirä Jesutä yāwetkuk; Ket nadākot! Kudupi yot ṅo kaṅgärip tākaṅ upāṅkaṅ mädenä api tokāt māṅpek. Mobä uterak-terak itkaṅ uwä api erāṅ mäneṅ. ³ Ude yāwerānkaṅ kumaṅ päṅku Olip pom terak äronpäṅ maṅit itpäṅ iwarāntākiyetä inigān iwet yabāṅkuṅ; Yāno ukeṅowä jidegān api ahāwek? Ba gākṅo äbākābāk kadāni ba kome tāṅo tārek-tārek kadāni kerāp taṅjirān kudān jide ahāṅjirān api kāne?

⁴ Ude iwerāwä Jesutä yāwetkuk; Bāneṅjin peṅ awāhutneṅta ket kaṅjwatpäṅ kuṅatneṅ. ⁵ * Äma mäyaptä ahāṅpäṅ näk wāpna yāṅpäṅ Anutu tāṅo iwoyāwani Kristo u näk yāṅ jopman api täwetneṅ. Ude yāṅ-tākṅarirä ämawebe mäyaptä nadāwä bureni api täneṅ. ⁶ Kadāni uken ämik māmā ba ämik biṅam nadāṅkaṅ Wära! Kadāni täretak yāṅ nadāṅkaṅ nämo kikṅutneṅ. Kudān ude ahākta yāwani upāṅkaṅ kadāni bārāṅeṅ-inik nämo api tärewek. ⁷ * Nämo, kome taṅi täpuri kowat ämiwān api täneṅ. Täṅpäṅ kadāni uken nakta jop irit imaka api ahāwek. Ba kenāṅ komeni komeni api kwaiwek. ⁸ Upāṅkaṅ kudān uwä bārāpi bureni ahānayāṅ tāṅo unitāṅo wārani. Bureni kāmi api ahāwek.

* 24:2: Luk 19:44 * 24:5: Mat 24:23-24; Apos 5:36-37; 1Jo 2:18

* 24:7: 2Sto 15:6; Ais 19:2

9 * Kadäni uken näka yänpän ämawebetä iwan täñ tamiñpäñ manken tepmañit, komi tamiñit, kumän-kumän tadäpmäñit api täneñ. 10 Ude täñ tamiñirä äbot täñpani ämawebe mäyaptä nadäkiniki pewä putärewäkañ iwan kowata kowata api täneñ. 11 * Tänpän profet jopi-jopi mäyap ahänpän tänyäkñarani täñirä ämawebe mäyaptä mäde api ut namineñ. 12 Tänpän kädet wakiwaki ahäñ yäpmän kuñirän äma täño bänep iron api paorek. 13 * Upänkañ äma kubätä gwäk pimiñpäñ näkño man nämo peñkañ yäpmän kuñarayän täko uwä tärek-tärek kadäni-ken näkñata biñam api yäpet. 14 * Tänpäkañ Anutu täño kañiwat yewa gänañ ärokärok unitäño manbiñam yäwetpäñ yäwoñäreñ täntätän kuñirä ämawebe kudup komeni komeni itkañ unitä nadän moreñirä kadäni uken uyaku kadäni pähap api ahäwek.

Imaka wakiinik kubä api ahäwek

Mak 13:14-23; Luk 21:20-24

15 * Jesutä ude yänpän kubä pen ñode yäwetkuk; Bianä profet kubä wäpi Danieltä imaka taräki waki kubä peñawähut ikekta yänkuk. Imaka yänkuko u Anutu täño kudupi yot gänañ irirän api käneñ yäk. (Äma man ño kañpäñä mebäri ket nadäkot.) 16 Tänpäkañ kadäni u ahäwänä ämawebe Judia komeken nanik u bäräñeñ akumañ kome ño peñpeñ banken kañ kut. 17 * Äma kubätä yot yäman irayän täko uwä tuñumi yäpmäkta yot

* 24:9: Mat 10:22; Jon 15:18 * 24:11: Mat 24:5,24; 1Jo 4:1

* 24:13: Mat 10:22 * 24:14: Mat 10:18, 28:19 * 24:15: Dan

9:27, 11:31; Dan 12:11 * 24:17: Luk 17:31

gänaŋ nämo ärowek. Nämo, jop kaŋ metäŋpeŋ kwän! ¹⁸ Ba äma kubä ketem epänken irayäŋ täko uwä äneŋi äyänutpeŋ päŋku mänit siot ba ämetpat tek nämo yöpek. Nämo, jop kaŋ metäŋpeŋ kwän! ¹⁹ Butewaki! Webe nanak kok ikek ba ironji paki nitek u bäräpi-inik api nadäneŋ! ²⁰ Unita in Ekäniken yänapiŋirä ämetpeŋ kukkuk kadäni u mänit kadäni-ken ba Sabat kadäni-ken ahäwektawä! ²¹ * Bureni, imaka ahäwayäŋ täyak uwä umuri pähap. Anututä pengän kunum kenta kome pewän ahänkumän-ken umunitä päbä apiŋo umuri pähap udewani kubä nämo ahänkuk. Ba udewanitä äneŋi nämo api ahäwek. ²² Ekänitä kadäni u keräpigän nämo däpmäŋ täkŋeŋkuk yäwänäku äma kubätä nämoinik itek. Upänkaŋ Anututä ämawebe inita iwoyänkuko unita butewaki nadänpän kadäni keräpigän api däpmäŋ täkŋewek.

²³ * Kadäni ukenä ämatä Kristo udu ahätak! ba ŋo ahätak! yän täwerirä unita nadänjirä bureni nämo täŋpek. ²⁴ * Imata, kadäni uken äma mäyaptä jop manman yän-täkŋatpän näk Kristo ba profet kubä yän api yäneŋ. Äma udewanitä kudän kudupi mebäri mebäri api täneŋ. Ämawebe Anututä inita yäpmäŋ daniwani unitäŋo bänepi peŋ awähutna yänkaŋ käderi paränä epän pähap ude api täneŋ. ²⁵ Täŋkaŋ imaka udewani nämo ahänjirän intäjukun täwetat.

²⁶ * Täŋpän äma kubätä Kristo u kome jopi kubäken itak yän täwerirän in uken nämo kuneŋ. Ba kubätä Kristo u yot gänaŋ itak ŋo yän täwerirän

* 24:21: Dan 12:1; Jol 2:2; Rev 7:14 * 24:23: Mat 24:5,11

* 24:24: Lo 13:1-3; 2Te 2:8-9; Rev 13:13-14 * 24:26: Luk 17:23-24

u nadəŋ imineŋtawä. ²⁷ * In nadəkaŋ? Yäpä kwiniŋirän äma deken deken kwawak kak täkaŋ udegän Äma Bureni-iniktä ahäŋirän ämawebe kuduptagän uken-uken naniktä kwawak api käneŋ. ²⁸ * Tom kubä kumäŋkaŋ parirän baraktä u näna yäŋkaŋ punin unu änok piäŋ kuŋarirä u yabäŋpäŋ-nadäk täkaŋ. Udegän, kudän täwetat udewani kaŋpäŋä Äma Bureni-inik ahätak yäŋ api nadäneŋ.

²⁹ * Imaka umuri umuri u ahäŋpäŋ paorirän uteragän ŋode api ahäwek;

Edap täŋo penjäŋektä nämo ijiŋirän, komepak udegän api bipmäŋ urek.

Täŋirän guk api täreŋ mäneŋ.

Ude ahäŋirän imaka kehäromi nitek kunum gänaŋ it täkaŋ u kudup wareŋ api täŋ moreneŋ. Ais 13:10, 34:4

³⁰ * Ude ahäŋ irirä kudän kudupi kubä kunum gänaŋ ahäŋirän kaŋpäŋä Äma Bureni-inik äbäŋ itak yäŋ api nadäneŋ. Ude nadäŋpäŋ ämawebe kuduptagän konäm butewaki api täneŋ. Täŋirä Äma Bureni-inik uwä gubam terak, kehäromi ba epmäget kudän ikek äbäŋirän ämawebe api käneŋ. ³¹ * Kaŋ-yäpurirä äma unitä womat taŋi piäŋkaŋ aŋero peŋ yäwet-pewän päŋku ämawebe inita iwoyäwani kome kukŋi kukŋi, umude ba unude uken nanik api yämagutneŋ.

* **24:27:** Mat 24:37-39 * **24:28:** Luk 17:37 * **24:29:** Ese 32:7; Jol 2:10,31; 2Pi 3:10 * **24:30:** Rev 6:12-13; Sek 12:10; Rev 1:7; Dan 7:13 * **24:31:** Ais 27:13; 1Ko 15:52; 1Te 4:16

³² Jesutä ude yänpän man kubä pen ñode yäwetkuk; Man wärani kubä wama päya terak utpän täwera nadäwä tumbut. Wamatä dätäki pirirän kanpän edap kadäni keräp täyak yän nadäk täkañ. ³³ Unita udegän, in imaka imaka api ahäneñ yän täwetat unitä ahänirä yabänpän tärek-tärek kadäni keräp täyak yän api nadäneñ. ³⁴ * Näk bureni täwetat. Ämawebe apiño itkañ unitä kodak irirä imaka yäyat u api ahän moreneñ. ³⁵ * Tänpäkañ kunum kenta kome u bok api paotdeño upänkañ mena jinom u nämoinik api paorek.

Jesu u äneñi jidegän api äbek?

Mak 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36

³⁶ * Äma Bureni-inik äneñi äbayän täyak unitäño kadäni äma kubätä nämö nadätäk. Añero kunum gänañ itkañ u imaka, nämö nadäkañ. Ba Anutu täño Nanak u imaka, nämö nadätäk. Nanitä ini-tägän nadätäk. ³⁷ * Täñkañ Äma Bureni-iniktä äneñi äbayän täyak-ken uwä Noa täño kadäni-ken ämawebetä täñuruk-uruk täñkuño udegän api täneñ. ³⁸ Kadäni uken gwägu nämö tokneñirän ämawebetä nin täga itkamän yän nadänkañ ketem naknak, kädet kuñat-kuñat, nädapi täktäk täñ yäpmän kuñirä Noa gäpe gänañ äronkuk. ³⁹ * Nin täga itkamän yän nadänkañ ude täñ irirä gwägu täñi pähap tokneñpän ämawebe päke u däpmän morenkuk. Tänpäkañ ämawebe udegän täñuruk-uruk täñ irirä Äma Bureni-inik api äbek. ⁴⁰ Kadäni uken äma yarä epän täñ irirän kubä yäpmänkañ kubä ugän

* 24:34: Mat 16:28 * 24:35: Mat 5:18 * 24:36: Apos 1:7;
1Te 5:1-2 * 24:37: Stt 6:5-8 * 24:39: Stt 7:21-23; 2Pi 3:6

api tewek. ⁴¹ Ba webe yaräwä ketem äñnañ irirän kubäwä yäpmänkañ kubä ugän api tewek.

⁴² * Unita in ket täñpän kañiwatpäñ kuñarut. In Ekäni udeken api äbek yän nämo nadäkañ. ⁴³ * In mebäri ñode nadäwut; Täha kubä mäheimitä bipani uken kubo äma api äbek yän, ude nadäñpän pidäm täñpän irirän kubo äma u yot gänañ täga nämo ärowek. ⁴⁴ Eruk ude bumik, in udegän Ekänijintä kepma ba kadäni uken api äbek yän nämo nadäkañ-ken uken api äbeko unita pidäm täñpän itkot.

⁴⁵ Jesutä ude yänpäñ ämawebetä udegän täneñ yänpäñ man wärani kubä ñode yäwetkuk; Äma ekäni kubätä epän watä ämaniye-kät nanik kubätä epän man ñode iwerek; Näk kome kubäken kwayän unita epän watä ämanaye u watäni itpäñ ketem kadäni-kengän kañ yepmäñ towi yän iwerek. Eruk, epän watä äma u kudän jide täñpeko unita watä äma nadäk-nadäk ikek, man buramik ikek yän iwerek? ⁴⁶ Epän watä äma u, yän imani ude täñpän irirän ekänini äneñi äyänutpeñ äbek. Äbänpäñ epän watä äma u orañ imek. ⁴⁷ * Näk bureni täwetat. Ekäninitä orañ iminpäñ tuñumi kudup-tagän watäni it imekta iniñ kirewek. ⁴⁸⁻⁴⁹ Täñ, epän watä äma u goret täñpeko uwä ñode nadäwek; A! Ekäninawä ñodetä nämo api äbek! Ittängän kämiinik api äbek yän nadäwek. Ude nadäñpän epän watä noriye wanoriye ätu däpmänpäñ yäwat kireñit, ba täñguñguñ ume nañkañ täñguñ täñpän irek. ⁵⁰⁻⁵¹ * Ude täñkañ ekäninita guñ täñpän

* **24:42:** Mat 25:13 * **24:43:** Luk 12:39-40; Rev 16:15 * **24:47:**

Mat 25:21,23 * **24:50-51:** Mat 8:12

irirän ekänitä kadäni ukengän äbek. Äbänpän waki täñ irirän kañpän epän watä äma u utkañ madän jukutpän tänyäkñarani ämatä kumänpen pänku irani-ken mañpän kuneñ. Ukät itkañ komi nadänpän konäm butewaki täñkañ meni jiwätpen itneñ yäk.

25

Webe gubañi 10 unitäño manbiñam

¹* Jesutä ude yänpän pen ñode yäwetgän täñkuk; Tärektärek kadäni uken Anututä yabän yawat epän täñpayän täyak u ñode bumik; Webe gubañi 10 udetä ñode täneñ; Äma ekänini kädet miñin imagutta kuneñ. ² Webe ätu nämo nadäwä tumbani, ätuwä nadäwä tumbani. ³ Nämo nadäwä tumbani webe 5 unitä topän umeni paorirä piñpän ijikta nämo nadäneñ. ⁴ Täñ, nadäwä tumbani webe 5 uwä topän umeni kädet miñin paorirä piñpän ijikta nadänpän yäpneñ. ⁵ Täñpakañ äma ekänini uwä bäräneñ nämo äbänirän irä wawäpän gurän täñpän däpmon patneñ.

⁶ Parirä bipani bämopi-inik äma kubätä gera ñode yäwek; Ekänijin äbätak! Eruk, akumañ pänku imagurut! yäk. ⁷ Yäwänä webe gubañ uwä kudup kikñutpän pänaku topäni yäpneñ. ⁸ Täñpakañ nämo nadäwä tumbani webe 5 unitä webe 5 nadäwä tumbäpän umeni yäpneño uwä ñode yäwetneñ; Nin täño topän ijinapän kumänkañ yäk. Unita intä umeni ätu piñ nimut yäk. ⁹ Yänirä webe nadäwä tumbani unitä yäwetneñ; Nämo, imata ude täne? Ume yäpmän äbämäño unitä nin kudup täga nämo

* 25:1: Rev 19:7; Luk 12:35

tänkentän nimek yäk. Injin kuŋkaŋ gwäki penpäŋ kodaki yäput yäk.

¹⁰ Ude yäwäwä topän umeni suwanayän kuŋirä äma ekäni u ahänpäŋ webe gubaŋ 5 nadäwä tubani u yän-yäkŋat yäpmän kwek. Kumaŋ yotpärare-ken ahänpäŋ yot gänaŋ äro yäma ukätpäŋ ketem naŋ itneŋ. ¹¹ * Ketem ude naŋ irirä nämo nadäwä tum-bani webe 5 u äbänpäŋ yäman umu itpäŋ yäneŋ; Ekäni, yäma dät nimi yäk. ¹² * Yäwäwä äma ekäni unitä yäwerek; Bureni täwetat! Inta nämo nadätat yäk.

¹³ * Jesutä ude yänpäŋ ämawebe ŋode yäwetkuk; Unita in udegän, täŋpidäm-pidäm taŋkaŋ kaŋ kuŋarut. Imata, Ekäni udeken api äbek yän kadäni nämo nadäkaŋ.

Äma moneŋ uwäk yämani unitäŋo manbiŋam

Luk 19:12-27

¹⁴ * Jesutä ude yänkaŋ äneŋi Anututä yabän yäwat epän täk täyak u jidewani yän nadäкта man wärani kubä pen ŋode yäwetkuk; Äma ekäni kubätä kome banken kwa yänkaŋ watä ämaniye yaräkubä yän-yäkŋat päbä moneŋi watäni it imineŋta yäpmän daniŋpäŋ yämek. ¹⁵ * Ude tänpäŋ epän täktäki täŋo kehäromi pat yämeko udegän nadäŋit watä ämani kubäta moneŋ uwäk 5 imek. Äneŋi kubäta yarä imek. Täŋ, kubäta kubägän imek. Moneŋ uwäk ude yämiŋkaŋ kwek. ¹⁶ Kweko kuŋarirän watä ämani kubä moneŋ uwäk 5 imeko uwä bäräneŋ päŋku epäni kehäromi tänpäŋ

* 25:11: Luk 13:25-27 * 25:12: Mat 7:23 * 25:13: Mat 24:42

* 25:14: Mak 13:34 * 25:15: Rom 12:6

monen uwäk 5 imeko udegän äneni uwäk 5 ude yabän ahäwek. ¹⁷ Ba noripaki kubä uwä yarä imeko udegän epäni kehäromi tänjirän äneni uwäk yarä kaŋ-ahäwek. ¹⁸ Täŋ, uwäk kubägän monen mäheimitä imeko u yäpmän päŋku awaŋ änenpäŋ kome gänaŋ penpäŋ yejämbek.

¹⁹ Ude tänjirä äma ekäni u kadäni karoni ittän kuŋattängän äneni äbek. Äbänpäŋ watä ämaniye yaräkubä u äbot kubägän yepmanpäŋ moneni yämeke unita yäwet yabäwek. ²⁰ Tänpänä äma monen uwäk 5 imeko unitä monen uwäk 5 kodaki yäpeko ukät bok penpäŋ yäwek; Ekänina, gäk monen uwäk 5 namiŋkuno ukeŋo epäni täŋtäyiwa äneni uwäk 5 ahänkuŋo u ŋo yäk. ²¹ * Yäwänä ekäni unitä iwerek; Tägagämän yäk. Gäk man buramik täŋpäŋ epän säkgämän täŋkun. Gäk imaka jopita watäni itkuno unita näkä imaka burenita watä itta api gepmanpet yäk. Unita apiŋo gäk näkkät itpäŋ oretoret terak itda yäk.

²² Ude yäwänä watä ämani kubä monen uwäk yarä imeko unitä iwerek; Ekänina, gäk monen uwäk yaräbok namiŋkun. U näkä epäni kehäromi tänjira äneni uwäk yaräkät ahänkumän yäk. ²³ Yäwänä ekänitä iwerek; Watä ämana tägagämän! Manna buramiwani, gäk imaka jopita watäni itkuno unita imaka burenita watä itta gepmanpet yäk. Unita apiŋo gäk näkkät itpäŋ oretoret terak kaŋ it yäpmän äroda yäk.

²⁴⁻²⁵ Yäwänä mäden monen uwäk kubägän imeko unitä iwerek; Ekänina, mebärika nadätat yäk. Gäk äma komi. Äma ätutä epän täk täkaŋ unitäŋo

* **25:21:** Mat 24:45-47; Luk 16:10

bureni ahänjirä gäkä yäpmäk täyan yän nadänpän umuntañkut. Unita näk monen uwäk kubägan namiñkuno u awañ änenpän peñkuro u yäpmän äbätat ño! yäk. ²⁶ Ude yäwänä äma ekäni unitä iwerek; Wa! Gäk epän ämana waki, orek pärani yäk. Gäk näka äma udewani yän nadänkañ imata näkño monen jop peñkun? ²⁷ Gäk ñode tänañi täñkun; Näkño monen gamiñkuro u monen äma kerit erak peñiri uyaku täñpewä tañi ahänjirän äbänkañ yäpmäñtet yäk.

²⁸ Ude yänpän epän ämaniye ätu yäwerek; In monen uwäk yomägatpän uwäk 10 yäpmän kuñatak unita imut yäk. ²⁹ * Nadäkañ? Äma kubätä imaka imani u yäpmän kuñarayän täko uwä ätukät bumtakin buñät imikta yäwani. Täñ, äma ätuwä nin imaka udewani nitek yän nadäk täkañ upänkañ nämo! Imaka inñtkamän yän jop nadäk täkañ uwä yäyomägatta yäwani. ³⁰ * Ude yänpän ekäni unitä yäwek; Watä ämana gañani ño bipmän urani gänañ pudät mañpä äpmonpän yäk. Uken konäm kähän yän jiwätpeñ irän yäk.

Äma Bureni-iniktä ämawebe api yäpmän daniwek

³¹ * Täñpän Äma Bureni-iniktä kunum täño epmäget kudän nitek añeroniye-kät äbänpän intäjukun äma ärowani pähap wäpi biñam ikek api irek. ³² * Täñjirän ämawebe komeni komeni uken naniktä päbä u inamiken api itneñ. Äbä iräkañ yäpmän daniñpän äbot yarä api yepmañpek, sipsip watä ämatä sipsip meme yäpmän danik

* 25:29: Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 * 25:30: Mat 8:12

* 25:31: Mat 16:27, 19:28; Rev 20:11-13 * 25:32: Rom 14:10;

Ese 34:17

täkaŋ ude. ³³ Täŋpäj äma wakiwaki keru käpmäk käda yepmaŋpäj äma tägatäga keru bure käda api yepmaŋpek.

³⁴ Ude täŋkaŋ intäjukun äma unitä ämawebe keru bure käda itnayäj täŋo uwä api yäwerek; Nana inta nadäj tamitak unita näkken äbut yäk. Äbänkaŋ kome säkgämän Anututä bian-inik kunum kenta kome pewän ahäwäpäŋ inta biŋam kome iwoyänkuko ŋo korewut yäj api yäwerek. ³⁵ * Näk nakta neŋirä nepmäŋ towiŋkuŋ, ba umeta neŋirä ume gwet namiŋkuŋ. Ba näk äma kudupi ude kuŋarira nämagut yäpmäj yotjin-ken kuŋkuŋ. ³⁶ Ba moräj irira tek täŋ namiŋkuŋ. Ba käyäm täŋira watä it namiŋkuŋ. Ba komi yot gänaŋ irira nabäj tareŋkuŋ yäk.

³⁷ Ude yäweränä ämawebe täga unitä kowata ŋode api iwetneŋ; Ekäni, jidegän uken nakta geŋirä gepmäŋ towiŋkumäj? Ba umeta geŋirä jidegän uken ume gwet gamiŋkumäj? ³⁸ Ba gäk jidegän äma kudupi ude äbäniri gämagut yäpmäj yotnin-ken kuŋkumäj? Ba jidegän moräj iriri tek täŋ gamiŋkumäj? ³⁹ Ba jidegän käyäm täŋiri watä it gamiŋkumäj? Ba komi yotken iriri gabäj gawat epän jidegän uken täŋ gamiŋkumäj?

⁴⁰ * Ude iweräwä intäjukun äma unitä kowata ŋode api yäwerek; Näk bureni täwetat. Imaka ude ämawebenaye äpani ŋo kubäta täŋ imik täŋkuŋo u näka täŋ namik täŋkuŋ yäk.

⁴¹ * Täjä ämawebe keru käpmäk käda itnayäj täŋo uwä ŋode api yäwerek; Kewewut! Kädäp äbot Anu-

* 25:35: Ais 58:7 * 25:40: Snd 19:17; Mat 10:42, 18:5; Mak 9:41

* 25:41: Mat 7:23; Rev 20:10

tutä äma waki Satan-kät epän ämaniye-kätta yänpän penkuko uken äpmo api itneñ yäk. ⁴² Imata, in ñode täñ naminķuño unita; Näk nakta nenjirä ketem nämo naminķuñ. Umeta nenjirä ume nämo gwet naminķuñ. ⁴³ Näk äma kudupi ude kuñarira yotjin-ken nämo yän-yäkñat yäpmäj kuñkuñ. Ba moräj irira tek nämo täñ naminķuñ. Käyäm täñjira watä nämo it naminķuñ. Ba komi yot gänañ irira nämo nabäj näwatkuñ.

⁴⁴ Ude yäweränä ämawebe waki unitä kowata ñode api iwetneñ; Ekäni, jidegän uken nakta genjirä nämo gepmäj towiñkumäj? Ba umeta genjirä jidegän uken ume nämo gwet gamiñkumäj? Gäk äma kudupi ude äbäjiri jidegän nämo gämagut yäpmäj yotnin-ken kuñkumäj? Ba jidegän moräj iriri tek nämo täñ gamiñkumäj? Käyäm täñjiri jidegän uken watä epän nämo täñ gamiñkumäj? Ba komi yotken iriri jidegän gabäj gawat epän nämo täñ gamiñkumäj?

⁴⁵ Ude iweräwä intäjukun äma unitä ñode api yäwerek; Näk bureni täwetat. Imaka ude ämawebenaye äpani ño kubäta nämo täñ imik täñkuño u näka täñ namik täñkuñ. ⁴⁶ * Unita ämawebe u komi tärek-täreki nämoken api yepmañpän ärmonen. Täñkañä ämawebe täga uwä irit kome säkgämän paot-paori nämoken api yepmañpek.

26

Jesu utta man topuñ

Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53

* 25:46: Dan 12:2; Jon 5:29

1-2 * Eruk, Jesutä man kudup yäwet morenpän iwaräntäkiye node yäwetkuk; In nadäkan? Yängen uwä Pasova Orekirit kadäni. Kepma uken Äma Bureni-inik uwä iwaniye keru terak pewäkan iwaniyetä päya kwakäp terak api utneḡ.

³ Tänpäkan bämop äma intäjukun tänpäni-kät Juda täno ekäni ekäni ätutä bämop äma intäjukun tänpäni wäpi Kaifastä yotken käbeyä täḡkuḡ. ⁴ Käbeyä tänpän Jesu käbop inḡtpän utta man topuḡ. ⁵ Ude tänpän yänkuḡ; Nämo yäk. Orekirit kadäni-ken täḡpena ämik pähap ahäwek yäk.

Webe kubätä Jesu ume käbäni täḡapän ärut imiḡkuk

Mak 14:3-9; Jon 12:1-8

⁶ Tänpäkan Jesu Betani yotpärare-ken itkuk. Itkan Saimon gisik paräm ikek yän iwerani unitä yotken äronpän ketem bok naḡkumän. ⁷ * Ketem naḡ irirän webe kubätä ume käbäni säkgämän u gwäki ärowani penpän yäpuko upän yäpmän abuk. Yäpmän päbä Jesu ketem naḡ irirän gwäki-ken kudup piḡ ibatkuk.

⁸ Ude täḡirän iwaräntäkiye bok itkuḡo u kaḡkan kokwawak nadänpän yänpän-nadäk node täḡkuḡ; Wa! Mebäri imata moneḡ pähap no jop awähutak? ⁹ Ume u ämata yämiḡpän moneḡ taḡi yäpmänkan äma jäwärita yämiḡirän uyaku käna täḡatek yäk.

¹⁰ Ude yänirä Jesutä bäräḡeḡ yabänpän-nadänkan yäwetkuk; In webe no imata ibekaḡ? U iron säkgämän kubä täḡ namitak. ¹¹ * Äma jäwäri inkät wari wari pen irirä iron täḡ yämina yänpänä kan

* 26:1-2: Kis 12:1-27; Mat 20:18 * 26:7: Luk 7:37-38 * 26:11: Lo 15:11

täj yämut! Upänkañ näk inkät wari nämo api itne. ¹² Näk kumbapäj api änenenjo unita awanken kukta gupna ume kábäñi nitek u ärut namitak. ¹³ Näk bureni täwetat. Manna biñam Täga komeni komeni yäñahäj yäpmäj kunayäj täño udegän webe ñonitä täñ namitak unitäjno manbiñam bok api yäj yäpmäj kunen. Ude täñirä ämawebetä webe ñonita nämo api guñ täneñ yäk.

Judas Jesuta iwan täñ imiñkuk

Mak 14:10-11; Luk 22:3-6

¹⁴⁻¹⁵ * * Täñpäkañ iwaräntäki kubä wäpi Judas-Kariot unitä Jesu iwan keri terak kañ pewa yänkañ bämop äma intäjukun täñpanitä itkuñ-ken päñku ñode yäwetkuk; Näk Jesu ketjin-ken pewawä monen jide api naminen? Yäwänä siliwa monen 30 ude imiñkuñ. ¹⁶ Imäkañ Judastä päñku iwan keri terak kañ pewa yäj nadäñpäñ Jesu iwaräntäj yäpmäj kuñatkuk.

Pasova Orekirit täño ketem nanñkuñ

Mak 14:12-21; Luk 22:7-14,21-23; Jon 13:21-30

¹⁷ * Täñpäkañ orekirit kadäni kubä wäpi Käräga yiskät nämo awähurani täño äñnak-äñnak u yäput penñkuñ. Kadäni ukengän iwaräntäkiyetä Jesu päñku ñode iwetkuñ; Nin apiño yot deken päñku Pasova täño imaka imaka u täñtuñum täne?

¹⁸ * Yäwawä Jesutä yäwetkuk; In yotpärare-ken äronpäñ äma kädet moräk-ken itak u kanpäñ ñode iwerut; Yäwoñärewani äma ñode yäyak. Kadänina keräp täyak unita gäkä yotken näkkät

* 26:14-15: Jon 11:57 * 26:14-15: Sek 11:12 * 26:17: Kis
12:14-20 * 26:18: Mat 21:3

näwaräntäknaye-kät Pasova täño ketem nänetä nadätat. ¹⁹ Ude yäweränkañ iwaräntäkiye Jesutä man yänkuko udegän päñku yot mähemi u iwetkañ Pasova täñtuñum täñkuñ.

²⁰ Ude täñkañ kome bipmäñirän Jesu iwaräntäkiye 12 u yämagurän päñku yot uken itpäñ Pasova ketem nañkuñ. ²¹ Nañ ittängän Jesutä man ñode yäwetkuk; Näk bureni täwetat. Inkät nanik kubätä iwan täñ namayäñ yäk. ²² Ude yänirän nadäñpäñä butewaki nadäñpäñ ini-ini iwet yabäñkuñ; Ekäni, näka yäyan?

²³ * Ude yäñtäko Jesutä yäwetkuk; Äma näkkät käräga gäpe kubägän näkamäk ñonitä iwan keriken nepmañpayäñ. ²⁴ Nadäkañ? Äma Bureni-inik uwä kädet yäñ imani udegän api iwarek. Upäñkañ äma iwan kerä terak nepmañpayäñ täyak u kowata jidewani kubä api yäpek? Uwä komi umuri kubä api yäpek yäk.

²⁵ Ude yänirän Judas, Jesu iwan kerä terak pe-wayäñ täñkuko unitä Jesu iwetkuk; Yäwoñärewni äma, näka ba yäyan? Yäwänä iwetkuk; Gäk ubayäñ yäk.

Bänep kubägän äñnak-äñnak yäput peñkuk

Mak 14:22-26; Luk 22:14-20; 1Ko 11:23-25

²⁶ * Eruk ketem nañ irirä Jesutä käräga kubä yäpmäñkañ Anutu bänep täga man iwetkañ tokät jukutpäñ iwaräntäkiyeta ñode yäwetpäñ yämiñtän kuñkuk; Ño yäpmäñpäñ nañput. Ñowä näkño gupna yäk. ²⁷ Ude yänpäñ wain ume yäpmäñkañ Anutu bänep täga man iwetpäñ iwaräntäkiye ñode

* 26:23: Sam 41:9 * 26:26: Mat 14:19

yäwetpäñ yämiñtäñ kuñkuk; In kudup ño nañput.
 28 * Ñowä näkño nägätña, Anututä ämawebe-kät
 topmäk-topmäk täyak u täñkehärom takta. Täñpäñ
 ämawebe mäyap täño momi awähuretta yäñpäñ
 nägätña piwayäñ täyat. 29 Näk bureni täwetat.
 Wain ume äneñi nämo nañkañ it yäpmäñ kuñtäñgän
 Nana täño yewa gänañ äronkañ wain ume mebäri
 kubä inkät bok api näne yäk. 30 * Ude yäweränkañ
 kap kubä tenpäñ yot penpen kumañ Olip Pom
 terak äronkuñ.

Pitatä wäpna käbop api pewek yäñ yäñkuk

Mak 14:27-31; Luk 22:31-34,40-46; Jon 13:36-38

31 * Äronit äronit Jesutä yäwetkuk; Bipani ñogän
 in kuduhtagän näka mäde ut namiñpäñ ämetpen
 kuñtäñpä kunayäñ. Ude täñirä Anutu täño man
 ñode kudän täwani u bureni ahäwayäñ;
Näk sipsip täño watä äma urira sipsip api kuñtäñpä
kuney yäk. Sek 13:7

32 * Upäñkañ kumbani-ken nanik äneñi akuñpäñ
 Galili komeken näkä jukun päñku api it kirewet.
 33 Yäwänä Pitatä iwetkuk; Ätutä gäka mäde käwep
 api ut gamineñ, upäñkañ näk ude nämo api täñpet
 yäk. 34 * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni
 gäwera. Apiño bipani purup gera nämo yäñirän
 gäkä kadäni yaräkubä ude wäpna käbop pewayäñ.

35 * Ude yäwänä Pitatä gwäk kwainpäñ man
 kehäromigän ñode yäñkuk; Nämol! Gäk gutpäñ näk

* 26:28: Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16 * 26:30:

Luk 22:39; Jon 18:1 * 26:31: Sek 13:7 * 26:32: Mat 28:7,16

* 26:34: Mat 26:69-75 * 26:35: Mat 26:56

bok nutta yäwäwä wäpka käbop nämo api pewet yäk. Ude yäwänkaŋ noriyetä udegän yänkuŋ.

Jesu inigän päŋku yäŋapik man yänkuŋ

Mak 14:32-42; Luk 22:39-46

³⁶ Täŋpäŋ Jesu iwaräntäkiye-kät kuŋtäŋgän Getsemane epän tobätken ahäŋpäŋ yäwetkuk; In ŋode irirä näk päŋku yäŋapik man yäwayäŋ yäk.

³⁷ Ude yäwetkaŋä Pitakät Sebedi täŋo nanakiyat Jems kenta Jon, ugänpäŋ yämaguränkaŋ kuŋkuŋ. Kuŋtäŋgän nadäwän umuri pähap täŋpänpäŋ äma yaräkubä u yäwetkuk; ³⁸ * Bänepna-ken butewaki nadäwätäk pähap ahäŋ namitak unitä nurek yäŋ nadätat. Unita in ŋogän kodak itkaŋ nabäŋ näwatkot.

³⁹ * Ude yäŋpäŋ ätu nanak kuŋpäŋä gukut imäpmok täŋpäŋ yäŋapik man ŋode yänkuŋ; Nana, tänaŋi täŋpäwä nadäŋiri komi bäräpi nadäwayäŋ täyat u närepmirän. Ude upänkaŋ näkŋo nadäk nämo, gäkŋo mantä kehärom tawän. ⁴⁰ Ude yäŋpäŋ äma yaräkubä unitä itkuŋ-ken äyänutpeŋ kuŋpäŋ yabäwän döpmon pat itkuŋ. Döpmon parirä yabäŋpäŋ Pita iwetkuk; In imata döpmon pat itkaŋ? In kadäni keräpi näkkät kodak täga nämo itneŋ? ⁴¹ * Täŋyabäk-ken kwitanenŋa ket nadäŋpäŋ yäŋapik man yäŋ itkot. Bänepjintä näk näwatta pidäm täkaŋ upänkaŋ kehäromijin nämo yäk.

⁴² Ude yäwetkaŋä äneŋi päŋku nani ŋode iwetkuk; Nana, komi nadätat ŋo täga nämo närepmitnaŋi täŋpäwä jop waki nadäŋ namiŋiri komi ŋo nadäwa täreŋirän gäkŋo mantä kehärom tawän yäk.

* **26:38:** Jon 12:27 * **26:39:** Hib 5:7-8; Mat 6:10 * **26:41:**
Mat 6:13; Hib 2:14, 4:15

43 Man ude yäj paotpäj äyäjut päbä äma yaräkubä u döpmon pen parirä yabänjuk. 44 * Ude yabänkan äneji päñku yäñapik man yänjuk udegän yäjirän kadäni yaräkubä täñjuk. 45 Ude täñkan iwaräntäkiyetä patkuñ-ken u kuñpän yäwetkuk; Ai! In döpmon pen pat itkan? Kadäni täretak! Äma Bureni-inik uwä momi äma keritak ärokärok kadäni keräp täyak ño. 46 * Unita akwäpäñ päñku yabän ahäna! Äma iwan keritak nepmakta yäwani uwäku äbätak ño yäk.

Iwantä Jesu injuk

Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:3-11

47 Jesu man ude yäwet irirän iwaräntäkiye 12 u kubä wäpi Judas u pengän ahän yäminjuk. Iwan äma mäyap kadä boham ikek penta äbuñ. Iwan äma uwä bämop äma intäjukun täñpani ba Juda täño äma ekäni ekäni unitä pen yäwet-pewä äbuñ. 48 Intäjukunä Judastä man kädet ñode yäwetkuk; Näkä päñku äma u bayän iminpäñ inin orerirä nabänkan upän kan inirut yän yäwetkuk. 49 Eruk Jesu ahän iminpäñ iwetkuk; Yäwoñärewani ämana! Ude yänpäñ bayän iminpäñ inin oretkuk.

50 Judastä ude täñirän Jesutä iwetkuk; Notnapak, epän täñpayän nadänpen äbätan ude täyi! Yäwänä iwantä äbuñowä initpäñ kerigän topuñ. 51 * Ude täñirä iwaräntäki kubätä päipi pion gänan nanik wädäwän kwäpäñä bämop äma unitäño watä ämani kubä ura yäkñat jukuni painjuk. 52 * Ude täñpänä Jesutä iwetkuk; Ai! Päipka pe! Äma kubätä ämik

* 26:44: 2Ko 12:8 * 26:46: Jon 14:31 * 26:51: Jon 18:26

* 26:52: Stt 9:6; Rev 13:10

tänpäko uwä kowata udegän utneŋ. ⁵³ Nodeta nämo nadätan? Nanaken gera yänira anjeroniye mäyap peŋ yäwet-pewän äbä täga täŋkentän namineŋ. ⁵⁴ Upänkaŋ täŋkentän namineŋo uwä Anutu täŋo man kudän täwani u jide täŋpäŋ bureni ahäwek?

⁵⁵ * Ude iwetpäŋä Jesutä komi äma äbuŋo u yäwetkuk; Jide? Intä nabäwä kubo äma ämik täŋpani ude täŋpapän kadä boham ikek nutnayän äbäkaŋ? Näk kepmani kepmani kudupi yot gänaŋ äronkaŋ inkät ämawebe Anutu täŋo man yäwetpäŋ yäwoŋäreŋ täk täŋkut-ken ugän imata nämo nepmäŋitkuŋ? ⁵⁶ * Upänkaŋ in ŋode täŋ naminirä Anutu täŋo manbiŋam terak profet bian-itä näka man kudän täŋkuŋo u bureni ahäwän! Ude yäwänkaŋ iwaräntäkiye kudup Jesu kakätänpeŋ kuŋtäŋpä kuŋkuŋ.

Jesu manken teŋkuŋ

Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:12-14,19-24

⁵⁷ Täŋpäkaŋ komi äma unitä Jesu imagut yäpmän bämop äma intäjukun täŋpani wäpi Kaifas unitä yotken kuŋkuŋ. Yot uken kuŋpäŋ Baga man yäwoŋärewani ämakät Juda täŋo äma ekäni ekäni kuduptagän kubäken ugän itkuŋ. ⁵⁸ Irirä Pita mädegän kábop itpäŋ-yabäk täŋtäŋ kumaŋ yot unitäŋo yewa gänaŋ äronkuk. Äronpäŋä Jesu jide täŋ iminayän yän yabänpäŋ-nadäŋta yot täŋo watä ämakät bok maŋitkuŋ.

⁵⁹ Täŋpäkaŋ Baga man yäwoŋärewani ämakät Juda täŋo äma ekäni ekäni u kuduptagän itpäŋ

* 26:55: Luk 19:47, 21:37 * 26:56: Mat 26:31

Jesu kumän-kumän utna yänkañ Jesu jop ikñatta jop manman ätuta wäyäkñeñkuñ. ⁶⁰⁻⁶¹ * Ude täñirä äma mäyaptä Jesu imaka wakiwaki ude täk täñkukonik yän jopman ude yänkuño upänkañ Jesuken imaka goret kubä nämo kañpäñ nadänkuñ. Täñirä äma yarätä äbänpäñ yänkumän; Äma ñowä ñode yänirän nadänkumäk yäk. U näk kudupi yot wärämutkan kepmä yaräkubä-tagän äneñi täga täñpet yän yänirän nadänkumäk yäk.

⁶² Ude yäwerirä bämop äma intäjukun täñpani unitä akuñpäñ Jesu iwet yabänkuk; Man kowata kubä nämo yäwerayän? Äma päke ño gäka man yäkañ ño nadäwi jide täyak? ⁶³ * Yänirän Jesutä kowata nämo yänkuk. Man nämo yänkañ kum irirän intäjukun äma unitä äneñi iwet yabänkuk; Anutu Bureni kehäromi u wäpi terak yänkehärom tañpäñ niwet! Äma Anututä ämawebeniye täñkentähta iwoyäwani Kristo u gäk ba nämo? Gäk Anutu täño Nanaki ba nämo?

⁶⁴ * Yäwänä yänkuk; Yäyan ubayän. Unita näk bureni täwetat; Äma Bureni-iniktä Anutu ärowani täño keru bure käda ittängän kunum gänañ gubam terak äbänirän api käneñ. ⁶⁵⁻⁶⁶ * * Ude yäwänä bämop äma intäjukun täñpani u nadäwän wawäpäñ iniken tek wen-gäjähutpäñ yänkuk; Mangämän imata wari yäne? Anutu yänärok man iwetak unita in jide nadäkañ? Yäwänä äma päke itkuño unitä kumän-tagän ñode yänkuñ; U kumäkta biñam täyak! yäk.

* **26:60-61:** Jon 2:19-21 * **26:63:** Ais 53:7; Mat 27:12 * **26:64:** Sam 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30 * **26:65-66:** Apos 14:14; Mat 9:3; Jon 10:33 * **26:65-66:** Wkp 24:16; Jon 19:7

67-68 * Ude yäwäkanj ätutäwä iwit ut ibarirä ätutäwä dapuri tänpipinjanj keru mugwäjinpänj utkuñ. Ätutäwä keru pipiyänpänj bumumi-ken utkanj yänärok man ñode iwetkuñ; Gäk profet unita äma gutak unitäño wäpi niwet! yäk.

Pitatä Jesu wäpi käbop penjkuk

Mak 14:66-72; Luk 22:54-62; Jon 18:15-18,25-27

69 Tänpäkanj Pita yäman umu, man yot yewa gänäñ manjirirän yot unitäño watä webe kubätä ahänj iminpänj iwetkuk; Ai! Jesu Galili komeken nanik ukät kuñarani kubä gäk yäk. 70 Yäwänä yänjkuk; Gäk man jide yäyan? Yänjiri guñ täyat yäk. 71 Ude yänkanj äpämanj kwayänj tänjirän yäma-ken webe kubätä kanpänj äma itkuño u yäwetkuk; Äma ño Jesu Nasaret nanik täño äbotken nanik kubä yäk. 72 Yäwänä äneñi äwo yänjkuk.

73 Eruk ätu itpänjä äma itkuño unitä iwetkuñ; Nadäkamänj! Gäk äbot uken nanik yäk. Galili man kotäk terak yäk täyan unita nadäkamänj yäk.

74 Ude yäwäwä Pitatä yänjkuk; Anutu wäpi terak bureni-inik täwetat! Äma wäpi yäkanj u nämoinik nadätat. Jop man yäwawä Anututä kowata namän yäk. Ude yänjirän pengän purup gera yänjkuk.

75 * Yänjirän Pita u Jesutä man ñode iwetkuko u nadäwän tärenjkuk; Purup man nämo yänjirän gäk kadäni yaräkubä näkño wäpna käbop pewayänj yäk. Man u juku pinpänj bänepi-ken jägämi pähap nadänpänj äpämanj päñku konäm bumta kotkuk.

* 26:67-68: Ais 50:6, 53:5 * 26:75: Mat 26:34

27

Judas kotäki topuk

¹ Eruk, kome yäñeñ pak tañirän bämop ämakät Juda täño ekäni ekäni kuduhtagän kubä-kengän itkañ Jesu utpewä kumbekta yänkehärom tañkuñ.

² Ude yäñpäñ kerä pädät täñpäñ yäpmäñ päñku Pailat kerä terak peñkuñ. (Pailat uwä Rom gap-mantä iwerirän Juda ämawebe yabäñ yäwarani.)

³ * Täñirä Jesu kumäñ-kumäñ utneñta yäniñ kireñkuko u nadäñpäñ äma iwan kerä-ken pewani Judas ini täñkuko unita waki nadäñkuk. Ini täñkuko unita waki nadäñpäñ siliwa moneñ 30 ude yäpuko u porin yäpmäñ äma ekäni ekäniken äneñi kuñkuk.

⁴ Päñku yäwetkuk; Näk jopman yäñpäñ äma siwoñi kubä kumäkta taniñ kireñkuro unita nadäñira jägämi täyak yäk. Yäwänä iwetkuñ; Ninken imata yayan? Gäkña täñkuno yäk.

⁵ Ude iweräwä Judastä moneñ u kudupi yot gänañ ureñ täñpäñ äronkuñ. Täñpäñ yepmanpeñ kotäki topayäñ kuñkuk.

⁶ Kuñirän bämop äma ekäni ekänitä moneñ kudupi yot gänañ ureñ täñpäñ äronkuño u butuñpäñ kubä-kengän peñpäñ yänkuñ; Moneñ ño äma täño nägät suwawani unita moneñ ñopäñ Anututa biñam kudupi yotken pekta бага mantä yäjiwät täyak yäk.

⁷ Ude yäñpäñ man yäñtäñ kuñtäñgän bänep kubägän täñpäñ ñode yänkuñ; Moneñ ñowä äma kubä wäpi Pota unitäño epän tobät kañ suwana yäk. Täñpäñ kome suwankuño u äma kome kubäken nanik Jerusalem äbäñpäñ

* 27:3: Mat 26:14-15

kumänjirä änenenṭa iwoyänpän penṭuṅ. ⁸ Mebäri unita kome u wäpi “Nägät Kome” yän yäk täkaṅ.

⁹⁻¹⁰ * Ude täṅkuṅo unita man kudän profet Jere-maiatä bian ṅode kudän täwani u bureni ahänṅuk; Juda ämawebetä äma unita nadäwä äpani täjirä moneṅ gwäki täpuri siliwa moneṅ 30 udegän penṭuṅ. Ekänitä näwetkuko udegän moneṅ upän Pota täṅo epän tobät suwaṅkuṅ.

Pailattä Jesu iwet yabäk täṅkuk

Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Jon 18:33-38

¹¹ Jesu Pailat inṅamiken irirän Pailattä ṅode iwet yabänṅuk; Gäk Juda täṅo intäjukun äma ba? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Yäyan uba yäk. ¹² * Täṅpäkaṅ bämop äma intäjukun täṅpani-kät äma ekäni ekänitä Jesu yänpän-kaṅiwat man mäyap yänkuṅo upänkaṅ Jesutä man kowata kubä nämo yäwetkuk. ¹³ Jesu man nämo yänkaṅ irirän Pailattä äneṅi iwetkuk; Man mebäri mebäri gäkä terak wohutkaṅ ṅonita kowata imata nämo yäyan? ¹⁴ * Ude yäwänä Jesu man kubä nämo iniṅ yänkaṅ kum irirän Pailattä nadäwätäk taṅi täṅkuk.

Pailattä Jesu kumbän yänpän yäniṅ kireṅkuk

Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Jon 18:39-19:16

¹⁵ Täṅpäkaṅ Pasova Orekirit kadäni-ken Rom gapman täṅo watä ämatä ṅode täk täkaṅonik; Ämawebetä äma komi yot gänaṅ irani kubäta gäripi nadänpän Rom gapman täṅo watä äma iweräwä äma ugänpän dät imän yäpmän kuk täṅpani. ¹⁶ Eruk, kadäni uken äma waki kubä wäpi Barabas u komi

* ^{27:9-10:} Sek 11:12-13 * ^{27:12:} Ais 53:7; Mat 26:63 * ^{27:14:} Jon 19:9

yot gānaŋ irani. ¹⁷ Tānpāŋ āmawebe Pailattā yot yāma-ken kābeyā tānpāŋ irirā yāwet yabāŋkuk; Netāpāŋ dāt ima āpāmaŋ kwek? Barabas ba Jesu, Kristo yāŋ iwerani u? ¹⁸ * (Man ude yāwetkuko uwā Pailattā ŋode nadāŋpāŋ yāwetkuk; Juda āma ekāni ekānitā Jesuta kokwawak nadāŋkuŋo unita Jesu nākken pewā ābuk yāŋ nadāŋkuk.)

¹⁹ Tānpākaŋ Pailattā man epān tāŋ irirān webenitā manbiŋam kubā ŋode pewān yāpmāŋ ābuk; Āma siwoŋi unita imaka kubā tāŋ iminaŋi nāmo yāk. Nāk bipani dāpmonken āma unitagān yāŋpāŋ nadāwātāk pāhap tāt yāk.

²⁰ Pailattā manbiŋam ude nadāŋkukopāŋ bāmop āma intājukun tāŋpani-kāt Juda tāŋo āma ekāni ekāni unitā āmawebe pāke u yāwetkuŋ; Pailattā tāwet yabāk tānpānā ŋode kaŋ yāwut; Barabas pit imiŋ pewi kuŋirān Jesupāŋ kumākta kaŋ tewi yāpmāŋ āpān yāk. ²¹ Eruk Pailattā āmawebe pāke u yāwet yabāŋkuk; Netāpāŋ pit imiŋpewa jop āpāmaŋ kwek? Ude yāŋirān gera terak yāŋkuŋ; Barabas u! yāk. ²² Yāwāwā yāwetkuk; Tāŋ, Jesu, Kristo yāŋ iwerani unitawā jide tāŋpet? Ude yāwet yabāwānā yāŋkuŋ; Pāya kwakāp terak utpewā kumbān! yāk.

²³ Ude yāwāwā Pailattā yāŋkuk; Waki kubā jide tāŋkukta? Ude yāwānā āmawebe pāke unitā gera taŋi terak ŋode yākgān tāŋkuŋ; Pāya kwakāp terak kaŋ kumbān! ²⁴ * Ude yāŋ ittāŋgān Pailattā nadāŋkuk; Nākŋo man kumān yāpmāŋ āpākaŋ yāk. Pen yāŋtāyiwa āmik pāhap ahāwek yāk. Ude nadāŋpāŋā ume yāpmāŋpāŋ āmawebe iŋamiken kerī ārutpāŋā

* **27:18:** Jon 11:47-48; Jon 12:19 * **27:24:** Lo 21:6-9; Mat 27:4

yänkuk; Äma ñonitä kumbayän täyak uwä momi näkño nämo. Momi injinta biñam yäk.

25 * Ude yäwänä ämawebe päke unitä yänkuñ; Jop uken yäk. Kowata ba momi u ninkät nintäño nanakta biñam kañ täñpän! 26 Ude yäwäkañ Pailattä Barabas jop tewän äpämañ kuñirän Jesu kadätä päripmäñpän päya kwakäp terak utpewä kumäkta komi ämata yämän yäpmäñ kuñkuñ.

Jesu utpäñ täñirek-irek täñkuñ

Mak 15:16-20; Jon 19:2-3

27-28 * Yämän yäpmäñ kuñpäñä Pailat täño komi ämatä Jesu yänikñat yäpmäñ komi äma täño yot gänañ äronpäñ komi äma ätuta yäñpewä äbuñ. Äbäñpäñä Jesu it gwäjiñpäñ teki yäñopmäñ imiñpäñä tek gwagäri intäjukun ämatä täk täkañ udewani täñ imiñkuñ. 29 Ude täñ imiñpäñ gupmom yen kedon täñpäñ gwäki-ken ähäät imiñkuñ. Täñpäñ iwänap kujat, intäjukun ämatä inñit täkañ udewani kubä imä keru bure käda inñitkuk. Ude täñ imiñpäñä sära man iwetpäñ yänkuñ; Juda täño intäjukun äma, gäk ganiñ oretkamän! yäk. 30 * Täñpäñ iwit ut ibatpäñ iwänap kujat imä inñitkuko ugänpän yäpmäñpäñ gwäki-ken ut täñkuñ. 31 Täñirek-irek ude täñ imiñ paotpäñä tek gwagäri ñokeno yäñopmäñ imiñpäñ tek iniken upäñ äneñi täñ imiñkuñ. Ude täñ imiñpäñä, eruk päya kwakäp terak utnayän imagut yäpmäñ kuñkuñ.

Jesu päya kwakäp terak utkuñ

Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27

* 27:25: Mat 23:35; Apos 5:28 * 27:27-28: Luk 23:11 * 27:30: Ais 50:6

³² Imagut yäpmän kuṇpänä äma kubä Sairini komeken nanik wäpi Saimon kaṇ-ahänpänä komi ämatä peṇ iwet-pewä Jesu täṇo päya kwakäp bu-ramiwänkaṇ penta kuṇkuṇ. ³³ Kuṇtängän kome kubä wäpi Golgota uken ahänkuṇ. (Golgota u ninin man terak gwäki kokäp.) ³⁴ * Uken ahänpänä eruk, Jesu gupi kwitawän yänpän wain ume jägämi imiṇkuṇ. Imäkaṇ bitnäṇkuk. ³⁵ * Imä bitnäwänä komi ämatä teki yänopmän imiṇpän päya kwakäp terak utkuṇ. Täṇkaṇ teki yäpmäta komi ämatä närepmirek gärepmirek täṇkuṇ. ³⁶ Ude täṇkaṇ maṇit itkaṇ kaṇiwat itkuṇonik. ³⁷ Täṇpäkaṇ Jesu gwäki-ken punin käda man kudän ṇode kudän täṇkuṇ;

NowÄ JESU, JUDA Ämawebe Täṇo INTÄjukun Äma.

³⁸ * Täṇpäkaṇ kubo äma yarä, kubä kukṇi kubä kukṇi yepmaṇpän bok däpuṇ.

³⁹⁻⁴⁰ * * Ude täṇkaṇ ämawebe kuṇkaṇ äbäk täṇkuṇo unitä yänärok iwetpän ketsiwon täṇpän yänkuṇ; A! Gäk ṇonitä kudupi yot wärämutkaṇ kepma yaräkubäta äneṇi api täṇpet yän yänkun yäk. Unita gäk Anutu täṇo nanak bureni täṇpäwä päya kwakäp terak naniktä ketärenpän äpiwä!

⁴¹⁻⁴² * Ude yänirä bämop äma ba Baga man yäwoṇärewni ämakät äma ekäni ekänitä udegän täṇ-irenpän näwetgäwet täṇpän yänkuṇ; Äma ṇowä äma ätu täga täṇkentän yämik täṇkukopän ini gupi täṇkentäktawä täṇpän wakaṇ yäk. Ämawebetä äma ṇonita U Isrel ämawebe täṇo intäjukun äma yän yäk

* 27:34: Sam 69:21 * 27:35: Sam 22:18 * 27:38: Ais 53:12

* 27:39-40: Sam 22:7; Sam 109:25 * 27:39-40: Mat 26:61; Jon

2:19 * 27:41-42: Jon 11:50

täkaŋ. Intäjukun äma bureni tänpänä päya kwakäp terak naniktä äpäñirän kaŋkaŋ nadäkinik täŋ iminawä! ⁴³ * U Anutu terak yeŋgäma pek täkaŋ yäŋ yäk täyak, ba Näk Anutu täŋo nanaki yäŋ yäk täyak unita itpäŋ käna yäk. Anututä käwep täŋkentäŋ imek yäk. ⁴⁴ Tänpäkaŋ äma waki täŋpani yarä, kukŋi kukŋi däpuŋo unitä yäŋärok man udegän iwetkumän.

Jesu kumbuk

Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30

⁴⁵ Tänpäŋ kome kepma bämopi-inik uken edap dapuri kumbuk. Kumäñirän kome kudup bipmäŋ urani it yäpmäŋ kuñirän 3'kirok täŋkuk. ⁴⁶ * Tänpäŋ 3'kirok ude täŋirän Jesutä iniken man terak gera taŋi ŋode yäŋkuk; Eli, Eli, lema sabaktani? (U ninin man terak Anutuna, Anutuna imata nepmaŋtan?) ⁴⁷ Ude yäñirän äma kaŋ itkuŋo unitä nadänpäŋ yäŋkuŋ; Nadäwut! Elaijata gera yäyak yäk. ⁴⁸ * Ude yäñirä äma kubätä bäräŋeŋ päŋku imaka kubä bima yabut bumik yäpmäŋpäŋ wain ume jägämi gänaŋ yäputpäŋ jikon terak pädät täŋkaŋ Jesuta imiñirän noriye ätutä iwetkuŋ; ⁴⁹ Pewut! Jop itpäŋ käna. Elaijata bureni päbä ketärewayäŋ käwep yäk.

⁵⁰ Ude täñirä Jesu äneŋi gera taŋi yäŋpäŋ kumbuk. ⁵¹ * Kumäñirän kudupi yot gänaŋ tek taŋi bagata pewä wädäwani u punin ununitä komen umu ini wewän täreŋkuŋ. Täñirän kome imaka, kwaiñirän mobä imät täŋpä kuŋkuŋ. ⁵² Ba äma äneŋpani awaŋtä udegän tumäŋ eräñirä äma

* 27:43: Sam 22:8 * 27:46: Sam 22:1 * 27:48: Sam 69:21

* 27:51: Kis 26:31-33; Hib 10:19-20

mäyap Anututa nadäj iminpäñ kumbanitä kodak tañkuñ. ⁵³ Kodak täñpäñ itkañ eruk mäden Jesu ini kumbani-ken nanik äneñi akuñirän ämawebe kodak tañkuño u awañ peñpeñ akumañ Jerusalem yotpärare-ken äronjirä ämawebe mäyaptä yabäñkuñ.

⁵⁴ Kome kwainkuko ba imaka imaka ahäñkuko u kañpäñ komi äma täño intäjukun ämakät komi ämaniye Jesu kañ itkuño unitä umuntañpäñ bärom täñpäñ yäñkuñ; Wära! Njowä Anutu täño nanak bureni-inik! yäk.

⁵⁵* Täñpäkañ Jesu kumbukowä webe mäyap ban itkañ kañkuñ. Webe uwä Jesu Galili komeken naniktä iwarän täñpäñ täñkentäk epän täñ imin yäpmäñ äbuño u. ⁵⁶* Webe kwayak uken nanik ätu wäpi ñode; Maria Makdala komeken nanik, wahupi Maria u Jems kenta Josep täño miñi, ba Sebedi täño webeni, Jems kenta Jon täño miñi u.

Jesu äneñkuñ

Mak 15:42-47; Luk 23:50-55; Jon 19:38-42

⁵⁷ Täñpäñ bipäda ugän äma tuñum mähemi kubä Arimatea komeken nanik wäpi Josep u Jerusalem äbuk. Äma uwä Jesu täño manta gäripi nadawani. ⁵⁸* Eruk Jerusalem äbuko Pailat-ken päñku Jesu täño komegup yäpmäñ päñku äneñpayäñ iwet yabäñkuk. Iwet yabäñirän Pailattä nadawän tagawäpäñ komi äma yäwet-pewän päñku Jesu täño komegup ketärenpäñ iminkuñ. ⁵⁹ Täñirä Josep Jesu täño komegup u yäpmäñpäñ tek paki säkgämän ärurani kubäpäñ uwäk täñpäñ yäpmäñ kuñkuk. ⁶⁰*

* 27:55: Luk 8:2-3 * 27:56: Mat 20:20 * 27:58: Lo 21:22-23

* 27:60: Ais 53:9

Yäpmän päñku mobä awañ inita änenpani u gänañ penkuk. Awañ gänañ penpäñ mobä tañi kubä pimiñ iwat-pewän päñku awañ meni uwä yäput pipiñkuk. Ude täñkañ kuñkuk. ⁶¹ Täñpäkañ Jesu mobä awañ gänañ penkuko u Maria Makdala ukät wahupi-kät kañ iwarirän Jesu änenkuk.

⁶² Eruk päñku patkuño kome yäñewänä Sarareken bämop äma intäjukun täñpani-kät Parisi äma ätukät Pailat-ken kuñkuñ. ⁶³ * Kuñpäñ iwetkuñ; Ekäninin, man kubä nadämäño u gäwetna; Jop man yäwani ukeño kodak itkañ ñode yäñkuk; Näk kumäñkañ edap yäräkubä tärenjirän kodak täñpäñ api akwet yäk. ⁶⁴ Ude yäñkuko unita komi äma yäweri päñku awañ meni-ken watäni ketinik irirä edap yäräkubä kañ tärewän yäñ yäñkuñ. Iwaräntäkiyetä päñku komegup yäpmän metäñpen kuñkañ kumbani-ken naniktä akuñkuk yäñ ämawebe jopman yäkñatneñta! Jop man bian yäwani uterakgän komegup u kubotän yäpmän kuñirä bureni yäñ nadänekta yäk. Udeta nadäwätäk täñpäñ gäwetkamän yäk.

⁶⁵ Iweräwä Pailattä ñode yäwetkuk; Täga yäk. Komi äma yäniñ kiretat u yäñ-yäkñat päñku injin nadäkañ ude yäweräkañ awañ meni watäni ket kañ irut. ⁶⁶ * Ude yäweränkañä komi ämakät penta päñku awañ meni ket täñpäñ täñpipiñpäñ komi ämatä watäni itkuñ.

28

* **27:63:** Mat 12:40, 16:21; Jon 2:19-21 * **27:66:** Dan 6:17

*Jesu akun̄kuk**Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Jon 20:1-18*

¹ Tänpäkañ Juda täño Sabat kadäni tärenjirän Sande tamiinik Maria Makdala komeken nanik ukät wahupi Maria Jesu awañ gänañ äneñkuño u käda yänkañ kuñkumän. ² Tänpäkañ kadäni ukengän koñ pähap kwainjirän Ekäni täño aņero kubätä kunum gänañ naniktä äpänpäj mobä awañ meni-ken tänpipiwani u yäpmäj kewenpewän päñku parirän uterak mañitkuk. ³ * Gupi in̄ami dapun yäpätä kwinit täkañ ude. Teki u paki-inik. ⁴ Täñjirän komi äma u kañpäñ umun pähap nadänpäj kwainpäñ kumäj mañpäñ pattäj kuñkuñ.

⁵ Täñjirä webe yarä unitä ahäwänä aņerotä yäwetkuk; Ek umuntädeño yäk. Näk nadätat, Jesu päya kwakäp terak utkuño u kädayäj äbäkamän yäk. ⁶ * Upänkañ ño nämo itak. U man bian täwetkuko udegän akumañ kuk. Ek abänkañ patpat bägupi ño kawun yäk. ⁷ * Täñkañä bäräñej kuñkañ iwaräntäkiye ñode yäwerun; Jesu uwä kumbani-ken naniktä akumañ kuk. Akumañ päñku Galili komeken intäjukun it kireñjirän päñku uken kañ kawut! yäj yäwerun. Aņerotä ude yäwetkañ yänjkuk; Man täwetat uba yäk.

⁸ Tänpäkañ webe yarä uwä umuntañkumäno upänkañ awañ penpen kuñkañ oretoret terak iwaräntäkiye yäwetdayäj bäräñej kuñkumän. ⁹ Kuñjirän kädet miñin Jesutä pengän ahäj yäminpäñ tamimañ yäj yäwetkuk. Tamimañ

* 28:3: Mat 17:2; Apos 1:10 * 28:6: Mat 12:40, 16:21 * 28:7: Mat 26:32

yäj yäweränä gukut imäpmok tänpäj kuroñi injipäj iniñ oretkumän. ¹⁰ * Ude tänpänkañ Jesutä yäwetkuk; Ek umuntädeño! Kuñkañ notnaye yäwerän päñku Galili komeken kañ nabäwut yäk.

Komi ämatä bämop äma manbiñam yäwetkuñ

¹¹ Webe yarä u kuñirän komi äma awañ watäni itkuño u ätutä bäräñeñ kumañ päñku yotpärareken äronpäñ imaka umuri ahänkuko unitäño biñam bämop äma yäwetkuñ. ¹² Yäweräkañä bämop ämakät Juda täño ekäni ekänitä käbeyä tänpäj man yänpäj-nadäk tänpäj komi äma awañ watäni itkuño unita monëñ tañi yämiñkuñ. ¹³ * Yämiñkañ yäwetkuñ; In ñode kañ yäwerut yäk. Bipani nin dämpmon paritna Jesutä iniken iwaräntäkiyetä päbä komegup kubo tänpäj yäpmäj kuñ yäj kañ yäwerut. ¹⁴ Pailattä jopman u nadänpäj goret kubä täñ nimek yäj nämo umuntäneñ. Nämo, nintä täga api iniñ bitnäne yäk. ¹⁵ Ude yänpäj yäwerä komi äma uwä monëñ u yäpmänpäj man yäwetkuño u bu-ramiñkuñ. Täñkuño unita jopman u Juda ämawebe-ken patkuko unitä pen pätak.

Jesutä iwaräntäkiye man yäwetkuk

Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23

¹⁶ * Tänpäkañ Jesu iniken iwaräntäkiye 11 uwä Galili komeken pom kubä Jesutä ini bian yäwetkuko u äronkuñ. ¹⁷ Äronpäñ Jesu ini kañpäñ ukengän gwäjiñ äpmon imiñpäñ iniñ oretkuñ. Upäñkañ ätutäwä bänep yarä tänpäj U Jesu nämo käwep yäj nadäñkuñ. ¹⁸ * Täñirä Jesutä dubini-

* **28:10:** Hib 2:11 * **28:13:** Mat 27:64 * **28:16:** Mat 26:32;
Mat 28:7,10 * **28:18:** Dan 7:14; Jon 13:3; Efe 1:20-22

ken äbänpän n̄ode yäwetkuk; Anututä kehäromi kuduptagän, kunum täño ba kome täño, näka namın morenkuk yäk. ¹⁹ * Uita in komeni komeni kuŋkaŋ äma äbori äbori näwaräntäknaye ude kaŋ täŋ yepmaŋput. Näk näwaräntäknaye tänpäkaŋ Nan ba Nanaki ba Kudupi Munapik u wäpi terak ume kaŋ ärut yämut. ²⁰ * Tänpän man täwetpän täwoŋärek täŋkuro u kudup yäwetpän yäwoŋäreŋirä kaŋ buramiŋ morewut. Bureni n̄ode täwera nadäwut; Näk edapı edapı inkät irira kome n̄onitän̄o kadäni api tärewek yäk.

* **28:19:** Mak 16:15-16; Apos 1:8, 8:16, 19:5; Rom 6:3; 1Ko 1:13, 10:2; Gal 3:27 * **28:20:** Apos 18:20; Jon 14:23

Anutu Täŋo Man
The New Testament and portions of the Old Testament
in the Tuma-Irumu Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen na sampela Olpela Testamen long
long tokples Tuma-Irumu long Niugini

copyright © 1997, 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Tuma-Irumu

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-09-20

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 3 Mar 2023 from source files dated 9 Oct 2020

914cbf46-f59a-54d1-b209-0f763534edb5